

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Bc. Erik Hauerland

Ruská federace v regionu Jižního Kavkazu.

Ruská zahraniční politika vůči Arménii, Ázerbájdžánu a Gruzii v období let 2013 až
2023.

Russian Federation in the South Caucasus region.

Russian foreign policy towards Armenia, Azerbaijan, and Georgia in the period of
2013 to 2023.

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Žídková, Ph.D., M.A.

OLOMOUC 2024

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „*Ruská federace v regionu Jižního Kavkazu. Ruská zahraniční politiky vůči Arménii, Ázerbájdžánu a Gruzii v období let 2013 až 2023.*“ vypracoval samostatně a na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne:

.....

Podpis

Poděkování:

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucí diplomové práce *Mgr. Markétě Židkové, Ph.D., M. A.* za její čas, ochotu, trpělivost, odborné rady a přívětivý přístup nejen při vedení práce, ale i po celou dobu vysokoškolského studia.

Obsah práce

Úvod.....	6
1. Teoreticko-metodologické ukotvení práce	16
1.1. Zahraniční politika Ruska a její determinanty	17
1.2. Civilizační sféra vlivu a euroasianismus v zahraniční politice	26
1.3. Foreign Policy Analysis jako základní metoda analýzy.....	31
2. Jižní Kavkaz a jeho strategická důležitost	39
2.1. Ruská politika v takzvaném „blízkém zahraničí“	40
2.2. Jižní Kavkaz jako region ruských zájmů.....	47
2.3. EU a NATO na Jižním Kavkaze a odpor Ruska	55
2.4. Shrnutí	65
3. Ruská zahraniční politika vůči jihokavkazským státům	68
3.1. Gruzie jako vzdorující spojenec?	68
3.2. Arménie jako blízký spojenec?	72
3.3. Ázerbájdžán jako suverénní spojenec?	76
3.4. Shrnutí	79
Závěr.....	82
Prameny a literatura	86
Abstrakt.....	106
Abstract.....	107

Úvod

Turbulentní vývoj spojený s rozpadem světové mocnosti Svazu sovětských socialistických republik (SSSR) se nevyhnul ani regionu na okraji Evropy – Kavkazu. Geograficky se jedná o pohoří tvořící „bariéru“, kterou bylo a je pro Rusko (imperiální, sovětské i novodobé) důležité ovládat z mnoha důvodů, mimo jiné z geopolitických, bezpečnostních nebo hospodářských (Kaplan, 2023: 162). Severní část Kavkazu zůstala dodnes pod správou Ruska a v jižní části tohoto regionu se naopak zformovaly tři samostatné státy – Arménská republika (Arménie), Ázerbájdžánská republika (Ázerbájdžán) a Gruzínská republika (Gruzie). Region nově vzniklých států se označuje jako Jižní Kavkaz, ale někdy se lze setkat i s ruským, později sovětským termínem Zakavkazsko (Hodač a Strejček, 2008: 140; Romancov, 2013: 11).

Všechny tři jihokavkazské republiky mají svá náboženská či etnická specifika a prošly si odlišným politickým a společenským vývojem v období novodobé samostatnosti.¹ Avšak mají jeden totožný element, kterým je postsovětské dědictví spojené se stagnací ekonomiky, imitačními demokraciemi, válečnými konflikty, vnitřní nestabilitou a v neposlední řadě s omezenou suverenitou, prostřednictvím které se Rusko snaží prosazovat své zájmy a vliv nejen v jednotlivých republikách, ale následně i v celém regionu. (Hodač a Strejček, 2008: 140-141; de Waal, 2019; Žídková, 2020: 129-132).

Historicky se do oblasti Jižního Kavkazu promítaly jak zájmy Ruska, tak i zájmy dalších regionálních aktérů jako Osmanské říše nebo Persie (Kurfürst, 2018: 55-58). V novodobé historii se zde snaží svůj vliv udržovat Ruská federace, ale stále častěji do regionu pronikají svými aktivitami Turecko, Írán, nově Čína, ale i mezinárodní organizace – Evropská unie (EU) a Severoatlantická aliance (NATO). Rusko Jižní Kavkaz považuje za výlučnou sféru svého vlivu a v návaznosti na to nelibě

¹ Státy Jižního Kavkazu zažily již jednou ve 20. století období samostatnosti. Bylo tomu tak v letech chaosu způsobeného mimo jiné Velkou říjnovou revolucí z roku 1917, koncem 1. světové války a v průběhu ruské občanské války, kdy Rusko ztratilo kontrolu nad tímto regionem. Politického vakuu využily nacionalistické elity Gruzínů, Arménů i Ázerbájdžánců (dřívější označení Kavkazští Tataři) a nejprve vytvořily společný stát, avšak následně se toto uskupení rozpadlo a vznikly tři samostatné státní celky. „*Krátké období nezávislosti Kavkazu bylo poznamenáno mezinárodními konflikty, do nebes volajícími zločiny a nebývalým ekonomickým i administrativním rozvratem.*“ (Zubov, 2014: 604–614).

nese vzrůstání liberalizačních snah o autonomii a suverénní politiku jednotlivých jihokavkazských republik (Žídková, 2020: 148-154).

Tématem této diplomové práce je ruská zahraniční politiku a prosazování vlivu v regionu Jižního Kavkazu v letech 2013–2023. V tomto období celý jihokavkazský region prošel významnými vnějšími i vnitřními změnami, a i na základě těchto změn bude ruská zahraniční politika analyzována. Samotná zahraniční politika Ruska se v tomto období proměnila a výrazně se vyhranila vůči všemu západnímu a vůči všemu, co neodpovídá oficiálnímu ruskému narativu – politice Kremlu (Bugayova, 2019; Rumer & Sokolsky, 2019). Kořeny tohoto vymezení lze dle Valentiny Feklyuniny (2019) možné identifikovat v roce 2012, kdy zahraniční politika Ruska otevřeně vstoupila do fáze „zpochybňování Západu“ (*Challenging the West*) (Feklyunina, 2019: 171). Ruský režim potlačil domácí liberalizační tendence a kontroval propagandistickými tvrzeními, že za způsobenými problémy stojí Západ. Autoritářský režim argumentoval vnějšími vlivy a problémy, nikoliv těmi vnitřními. Toto se projevilo v zahraniční politice, která se zcela jasně definovala odmítáním a vymezením se vůči Západu, což mělo za následek agresivnější zahraniční politiku vůči zemím tzv. blízkému zahraničí, které se snažily o postupnou emancipaci. Ruská zahraniční politika přešla do dalšího stádia vývoje po rozpadu impéria (Shevel, 2015; Busygina, 2018; Snyder, 2019: 57–59).

Snahy o emancipaci se nevyhnuly ani zemím jihokavkazského regionu. Gruzie dlouhodobě usiluje o členství v obou západních organizacích (EU a NATO), ale díky přítomnosti ruských jednotek a nedemokratickému politickému vývoji gruzínské politiky se to doposud plně nepodařilo. Arménie byla dlouhodobě řazena mezi blízké ruské spojence, tato její pozice byla umocněna odstoupením od vyjednané Asociační dohody mezi Jerevanem a Bruselem a následný zahraničněpolitický manévr začlenil Arménii do Ruskem vedené Euroasijské ekonomické unie (EAEU² – *Euroasian Economic Union*). Ázerbájdžán dlouho pragmaticky balancuje mezi Moskvou a Ankarou, v posledních letech se odchyluje na stranu „bratrského“ Turecka. Ruská zahraniční politika vůči každé zemi Jižního Kavkazu je mírně odlišná, avšak principiálně se řídí stejným zahraničněpolitickým rozhodováním a cílem – udržení si

² Zkratky organizací, které vznikly v postsovětském prostoru budou uváděny v anglickém znění. Autor práce se domnívá, že se v anglických zkratkách lépe orientuje, protože se tak vychází ze zavedených zkratk v anglicky psaných zdrojích.

vlivu v dané zemi a výlučného postavení Ruska v regionu (Novikova, 2015: 37–50; Remler, 2020).

Práce se zaměří na další klíčové aspekty a události, které dokládají úpadek ruské zahraniční politiky v tomto regionu (Trenin, 2021; Huseynov, 2024). Důkazem tohoto úpadku a zpochybnění vedoucí role Moskvy v tomto regionu může být i změna arménské zahraniční politiky (Trenin, 2022), která se projevila pozastavením členství v Ruskem vedené Organizaci smlouvy o kolektivní bezpečnosti (CSTO – *Collective Security Treaty Organization*) (Goble, 2024a).

Teoretický rámec práce vychází ze dvou aspektů, a to z vývoje novodobé zahraniční politiky Ruska a dále z určujících determinant, které se do politického chování Kremlu vepisují.

Prvním teoretickým východiskem práce je vývoj zahraniční politiky Ruska po rozpadu SSSR. Zaprvé se musela nejprve utvářet sama o sobě a zároveň hledala své postavení v nové etapě mezinárodních vztahů. Zadruhé byla nucena vytvořit politiku vůči svému postimperiálnímu dědictví v podobě tzv. blízkého zahraničí. Hledání zahraniční politiky vůči postsovětskému prostoru bylo jedno z hlavních témat 90. let a utvořené závěry tehdejších koncepcí a doktrín mají dodnes vliv na ruské chování vůči Jižnímu Kavkazu (Mankoff, 2009; Kurfürst, 2018).

Druhým teoretickým východiskem jsou determinanty, které spoluurčují chování ruské politiky. (1) Civilizační pojetí zahraniční politiky Moskvy. Jižní Kavkaz je vnímán jako region vitálních zájmů, který má s Ruskem navíc společný výchozí základ – historii; dědictví po rozpadu SSSR; ruský jazyk jako *lingua franca*; náboženství – a je tím pádem určující pro právo Ruska na udržování si vlivu v regionu. (2) Koncept euroasianismu považuje autor za signifikantní v chápání současného jednání ruské politiky. Z ruského pohledu je Euroasie prostor, který se nachází na území bývalé carské říše a zahrnuje také všechny státy, které patřily do SSSR, včetně zemí spadajících pod sovětský vliv. Timothy Snyder (2019) parafrázuje ruské intelektuální elity, kteří mluví o konceptech Euroasie i civilizace, když píše: „[...] *Rusko je centrem Euroasie, „nezávislého kulturně-historického kontinentu, organické národní jednoty, geopolitické a posvátné – je středem světa“* [...]“. Prolínání konceptů civilizace a euroasianismu je v ruské zahraniční politice velmi silné. Od roku 2012 je na tomto základě stavěno celé ruské zahraničněpolitické jednání vůči tzv. blízkému zahraničí, ale i vně tento prostor, jakožto vymezující se element vůči Západu (Snyder, 2019: 60–66).

Práce bude využívat rámec metody analýzy zahraniční politiky (FPA – *Foreign Policy Analysis*). Autor práce je toho názoru, že klasické/velké teorie mezinárodních vztahů nejsou pro záměry textu dostatečné a vyhovující, protože vysvětlují zahraniční politiku na základě předem daných paradigmat, avšak složitost a komplexnost reality berou v úvahu jenom sporadicky či vůbec. Zvolený rámec FPA výše zmíněné aspekty zohledňuje a zároveň samotnou analýzu zahraniční politiky vystavuje na několika úrovních, kdežto klasické teorie zkoumají jednání jednotlivých států na úrovni mezinárodního systému. FPA do analýzy přináší jak systémovou úroveň, tak úroveň jednotlivých států (např. dynamika vnitřní politiky, výstupy zahraniční politiky atd.) či individuální úroveň (povaha, chování a jednání jednotlivých lídrů/aktérů při utváření zahraniční politiky). FPA staví na poznání z dalších oborů jako ekonomie, historie, sociologie, geografie atd., kdy poznání z těchto oborů dopomáhá utvářet komplexnost samotné analýzy zahraniční politiky zkoumaného státu, mezinárodní organizace či individuálního aktéra (Alden & Aran, 2017; Hudson & Day, 2020).

Výzkumným cílem práce je kvalitativní analýza ruské politiky a pozice Ruska v postsovětském regionu Jižního Kavkazu, který v dlouhé historii Ruska hraje klíčovou roli. Práce si stanovuje i časové vymezení, které představuje období let 2013 až 2023. Autor je názoru, že časové ohraničení je užitečné, protože umožní zabývat se konkrétními událostmi spojenými s jihokavkazským regionem, nežli se dlouze věnovat historickým faktům, které bezesporu hrají svou důležitou roli v ruské politice dnešních dní, ale v kontextu zkoumaného cíle práce jsou méně podstatné. Samozřejmostí však je, že historické události nelze z empirického výzkumu vypustit. Pro dosažení výzkumného cíle je nutné práci rozdělit do dvou úrovní. První úroveň reflektuje kontext politiky a následnou analýzu ruské pozice v jihokavkazském regionu. Toto bude prováděno na základě moskevské politiky v tzv. blízkém zahraničí; geopolitické analýzy důležitosti Jižního Kavkazu v ruské zahraniční a bezpečnostní politice; a na základě angažovanosti EU a NATO v jihokavkazských zemích, coby přímých konkurentů moskevských loutkových organizací. Druhá úroveň se zaměří na kvalitativní analýzu vystavěnou na teoreticko-metodologickém rámci FPA a má za cíl rozšířit závěry předchozích zjištění prostřednictvím krátkých případových studií ruské zahraniční politiky vůči Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu.

Práce vychází z předpokladu, že ruská zahraniční politika v regionu ztrácí svůj vliv, a to zejména v návaznosti na vzrůstající se demokratizaci, liberalizaci ekonomiky a emancipaci občanské společnosti v jihokavkazských republikách.

Slábnoucí role Ruska otevírá příležitost pro nové aktéry, kteří by v tomto regionu rádi prosadili svůj vliv. Jedná se o organizace EU a NATO, které vidí v přímém členství některých jihokavkazských republik své posílení a zároveň i příležitost k rozšíření své sféry vlivu na úkor té ruské. Přímé členství Gruzie v obou organizacích je pro Rusko neakceptovatelné, což vytváří zřejmé červené linie, za které není Kreml ochotný jít (Avdaliani, 2023c). Na druhou stranu posilující politické iniciativy a ekonomické dohody mezi EU a Ázerbájdžánem opět oklešťují ruský vliv v regionu i v celé Evropě (Bugajski, 2023). Příklad emancipující se Arménie coby nejmenšího a na Moskvě dlouho závislého státu dokazuje, že se Rusko svého vlivu nevzdává, ovšem jsou patrné ambice Jerevanu odchýlit se od přímého vlivu Moskvy (de Waal, 2024).

Hlavní výzkumnou otázkou práce je, *jaká je zahraniční politika Ruské federace vůči Jižnímu Kavkazu v kontextu dynamické proměny postsovětského prostoru v období let 2013 až 2023*. Tato otázka bude v jednotlivých kapitolách doplněna o dílčí výzkumné otázky, které budou mít za cíl odpovědět na komplexnost a složitost tématu. Dílčí výzkumné otázky budou vyplývat z cílů kapitol samotné analýzy ruské politiky vůči Jižnímu Kavkazu a následné kvalitativní analýzy ruské zahraniční politiky vůči jednotlivým jihokavkazským státům. Aby byla zachována logika a kultura výstavby práce, je text dělen do dvou hlavních celků, které jsou vzájemně provázány. První celek práce reflektuje teorii a metodologii, kterými se práce řídí. Druhý celek je analytický a na jeho základě je prováděna studie, která pomocí empirického výzkumu vysvětluje ruskou zahraniční politiku v jihokavkazském regionu. Postupně se práce věnuje obecným makroaspektům ovlivňující zahraniční politiku Ruska a následně se práce dostává ke konkrétnějším mikroaspektům, které hrají v ruském zahraničněpolitickém fungování svou neoddělitelnou roli. Práce tak naplňuje předpoklad FPA, kdy se analýza posouvá od makro po mikro úroveň.³

První kapitola práce se věnuje teoreticko-metodologickému ukotvení novodobé ruské zahraniční politiky. Tato kapitola má za cíl rozebrat klíčové aspekty a determinanty, které vstupují do rozhodování Ruska v zahraniční politice. Práce následně podle těchto aspektů analyzuje a vysvětluje Ruskem provedenou politiku vůči regionu Jižního Kavkazu. Kapitola je dělena na tři podkapitoly, každá z nich má za svůj hlavní záměr představit autorem vybrané teoretické a metodologické koncepty,

³ FPA říká, že výzkumník může obrátit logiku výzkumu od mikro po makro. Je důležité poznamenat, že komplexnost jednoho analytického modelu může být přechodem na jinou (mikro či makro) úroveň ztracena.

kterými se práce v analytickém celku řídí. První podkapitola je vystavena na vývoji ruské zahraniční politiky, uvádí do kontextu hlavní soupeřící linie myšlení, které se promítaly a stále promítají do ruského chápání geopolitiky a jí podřízenému provádění zahraniční politiky. Druhá podkapitola je zaměřená na civilizační sféru vlivu a koncept euroasianismu v ruské politice. Tyto dva termíny jsou podrobně rozebírány a zasazovány do konkrétních zahraničněpolitických vizí ruských politických elit a ideologů. Třetí podkapitola se věnuje metodologickému přístupu FPA jakožto nástroji, skrze který lze ruskou politiku analyzovat. To platí zejména v kontextu zahraniční politiky vůči jednotlivým jihokavkazským státům, protože pozice, instrumenty a vliv se v Gruzii odlišuje od pozic, instrumentů a vlivu v Arménii či Ázerbájdžánu.

V první teoretické podkapitole jsou využívány jak české, tak zahraniční akademické zdroje, které jsou doplněny o primární zdroje v podobě ruských zahraničněpolitických koncepcí. Mezi kvalitní a inspirující zdroj patří knižní publikace odborníka na ruskou zahraniční politiku Jaroslava Kurfürsta (2018) - *Příběh ruské geopolitiky: jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*. Tato kniha rozebírá vývoj novodobé zahraniční politiky Ruska v kontextu konce studené války, nestability ruského režimu, která vykrystalizovala k nespokojenosti Ruska se svou rolí v mezinárodním systému. V knize jsou uváděny hlavní příběhové linie ruské zahraniční politiky, které sloužily jako inspirace autorovi této práce pro výběr hlavních determinant ruské zahraniční politiky. Postsovětské období je nazváno jako renesance ruské geopolitiky. Za klíčové příběhové linie Jaroslav Kurfürst (2018) označuje vizi velké Evropy, multipolární svět, odpor vůči rozšiřování NATO, společný boj proti terorismu, reintegraci postsovětského prostoru, obranu proti barevným revolucím a ruský civilizacionismus (Kurfürst, 2018: 240–241).

Teoretická část práce dále vychází z několika zdrojů, které reflektují vývoj ruské zahraniční politiky v novodobé historii. Jedná se o knižní publikace expertů na Rusko, ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku a na projevy těchto politik vůči blízkému zahraničí. Mezi inspirující zdroje a autory patří například Jan Holzer (2001), Bobo Lo (2002; 2003; 2015); Jeffrey Mankoff (2009; 2017; 2022), Andrej Tsygankov (2014; 2019a; 2019b; 2023). Tyto autory využívá práce ke kontextuálnímu ukotvení ruské zahraniční politiky. Autor práce si je vědom faktu, že některé knižní publikace jsou staršího data, avšak práce jejich text využívá k doplnění hlavního kontextu, který je v těchto publikacích uveden podrobně, kdežto v dnešních zdrojích literatury tomu

tak explicitně není. Například Jeffrey Mankoff (2009) mapuje vývoj ruské zahraniční politiky během 90. let 20. století a zejména pak nultých let 21. století až po prezidenta Dmitrije Medveděva. Klade důraz na ruské vnímání multipolarity a postavení Ruska v systému mezinárodních vztahů. Rozšíření základního rámce poskytla kniha experta na Rusko a mezinárodní vztahy Andreje Tsygankova (2019) – *Russian Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, která popisuje ruskou zahraniční politiku ve smyslu vnímání národní identity od období spolupráce se Západem až po období ideologického vyhranění se vůči němu, které autor práce považuje za podstatné i ve vztahu vůči Jižnímu Kavkazu, který se v současné době nachází uprostřed geopolitického a ideového soupeření.

Metoda FPA nebo tzv. *middle-range theory* je popisována ve třetí podkapitole první kapitoly. FPA je považována za mladší teorii či metodu zkoumání zahraniční politiky a vyvýtela se v období studené války a následném dynamickém sledu událostí spojených s vývojem mezinárodních vztahů na konci 20. století. Velké teorie mezinárodních vztahů nedokázaly uspokojivě vysvětlit roli osobností a světových lídrů v procesu konce studené války a právě FPA do jisté míry toto dokázala. Metoda se primárně zabývá dílčími faktory na různých úrovních analýzy, a proto je možné vystavit komplexní a robustní model analýzy. Pro pochopení podstaty této metody sloužily práci jako základ publikace a odborné články odborníků na mezinárodní vztahy věnujících se právě problematice FPA. Hlavními zdroji jsou publikace autorů Valeri Hudson & Benjamin Day (2020); Chris Alden & Ammon Aran (2017); Jean-Frédéric Morin & Jonathan Paquin (2018); Derek Beach (2012) a sborník odborných kapitol o vědeckých přístupech (psychologická analýza vnímání hrozeb; teorie her; kvalitativní a kvantitativní přístup atd.) v analýze zahraniční politiky, který sepsal kolektiv autorů a editovala ho dvojice politologů a expertů na mezinárodní vztahy Patrick A. Mello & Falk Ostermann (2023). Metodologická část práce je doplněna o výzkumné články zabývajících se vývojem FPA, rozhodováním v zahraniční politice či komparativní zahraniční politice.

Druhá kapitola již reflektuje analytický celek práce a klade si za hlavní cíl uvést kontext a popsat ruskou pozici a politiku na Jižním Kavkaze, vysvětlit a vymezit strategickou, geopolitickou a zahraničněpolitickou důležitost jihokavkazského regionu. Cíl, který si kapitola stanovila, je postupně zkoumán na základě tří podkapitol, kdy každá má svou dílčí výzkumnou otázku. Kapitola záměrně analyzuje hlavní makroaspekty zahraniční politiky, aby v následující třetí kapitole mohla být provedena

mikroanalýza ruské zahraniční politiky. Na konci druhé kapitoly je shrnutí provedené analýzy s odpověďmi na dílčí výzkumné otázky.

První podkapitola (druhé kapitoly) analytického celku se věnuje vztahu Ruska k tzv. blízkému zahraničí, které zahrnuje i region Jižního Kavkazu. Vztah Moskvy k blízkému zahraničí (postsovětský prostor) je postaven na premise výsadního vlivu, který je však narušován aktivitami vnějších aktérů. Již na začátku 90. let Kreml deklaroval tzv. Kozyrevovu doktrínu, která ustanovuje výsadní a vedoucí roli Ruska v postsovětském prostoru a uvádí snahu reintegrovat blízké zahraničí coby civilizační sféru vlivu. K této reintegraci má sloužit ideologie civilizace nebo euroasianismus a k hlavním nástrojům tohoto imperiálního zahraničněpolitického cíle slouží především „loutkové“ organizace vytvořené za tímto účelem. Dílčí výzkumnou otázkou v první podkapitole je: *jaké jsou se projevy zahraniční politiky Ruské federace v prostoru tzv. blízkého zahraničí?*

Rusko je objektivně hegemonelem na Jižním Kavkaze. Vysvětlení role důležitosti jihokavkazského regionu v ruských zájmech analyzuje a vysvětluje druhá podkapitola (druhé kapitoly). Zde jsou reflektovány již zmíněné determinanty, příběhové linie, ale také nástroje zahraniční politiky, které uvádí první podkapitola druhé kapitoly práce. Region je nejdříve geograficky vymezen a představen. Důraz je také kladen na regionální etno-lingvisticko-náboženskou specifickou jakožto faktor, který vstupuje do komplexnosti analytického modelu. Podkapitola dále uvádí významné události spojené s vnitropolitickým a zahraničněpolitickým vývojem regionu, protože tyto události dále ovlivňují samotnou analýzu. Dílčí výzkumnou otázkou pro tuto podkapitolu je: *jakou strategickou důležitost má region Jižního Kavkazu pro Ruskou federaci?*

Faktory jako dynamický vývoj událostí v postsovětském prostoru a relativní heterogenita regionu dávají příležitost jiným regionálním či externím aktérům navýšit svůj vliv na Jižním Kavkaze. Třetí podkapitola (druhé kapitoly) se zabývá odporem Ruska vůči aktivitám Evropské unie a Severoatlantické aliance v regionu. Obě západní organizace jsou považovány za přímé konkurenty Ruska i jeho loutkových organizací EAEU a CSTO. Každé jednotlivé zemi je věnován prostor k popisu determinujících událostí poslední dekády, které ovlivnily zahraniční politiku Ruska v regionu. V podkapitole jsou analyzovány aktivity EU a NATO vůči Jižnímu Kavkazu, jakožto geostrategickému regionu. Následně se podkapitola soustředí zvláště na přístupy EU a NATO vůči Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu. Tato deskripce má demonstrovat

změnu ruské zahraniční politiky pod vlivem do regionu pronikajících externích aktérů. Dílčí výzkumnou otázkou je: *jakým způsobem ovlivňují aktivity EU a NATO v regionu zahraniční politiku Ruské federace?*

Třetí kapitola práce má za cíl analyzovat ruskou zahraniční politiku vůči jednotlivým státům Jižního Kavkazu. Jednotlivé analýzy jsou koncipovány jako krátké případové studie, do kterých se promítají zjištěné faktory, které jsou dále se vši komplexností rozšiřovány o specifičtější příklady zahraničněpolitických událostí, nástrojů či projevů. Celá kapitola je vystavena na třech podkapitolách, které z logiky výstavby textu práce odpovídají jednotlivě zahraniční politice Ruska vůči Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu. Kapitola si stanovuje dvě dílčí výzkumné otázky. První z nich zní: *jaké jsou projevy zahraniční politiky Ruské federace vůči jednotlivým jihokavkazským státům?* A druhá otázka zní: *jak se liší zahraniční politika Ruské federace vůči jednotlivým jihokavkazským státům?* Cílem kapitoly je dokončit komplexní analýzu ruského postavení na Jižním Kavkaze, a to se zaměřením se na mikroaspekty. Na konci kapitoly je shrnutí s odpověďmi na dílčí výzkumné otázky.

V obou kapitolách analytického celku jsou využívány primární prameny a odborné akademické zdroje, které jsou pro komplexní popis rozšířeny o analytické články na webech think-tanku *Carnegie Endowment for International Peace*, *Carnegie Politika*, *Carnegie Europe* a *Carnegie Moscow Center*. Poslední jmenovaná pobočka má v současnosti pozastavenou činnost v souvislosti s kontroverzním ruským zákonem o zahraničních agentech a kremelskou agresí vůči Ukrajině z února roku 2022. Činnost této pobočky think-tanku přešla na jiné pobočky v Evropě. Velmi užitečnými zdroji jsou analýzy autorů píšících pro think-tank *Carnegie*, mezi kterými nelze opomenout odborníka na bezpečnostní a zahraniční politiku Ruska Dmitriho Trenina (2011a; 2011b; 2019; 2021; 2022). Jeho analýzy i odborné publikace práce využívá zejména v druhé kapitole, neboť dobře popisuje rozdíl mezi neo- a post-imperiálním chováním ruské zahraniční politiky ve vztahu k postsovětskému prostoru. Dmitri Trenin (2022) se věnuje mapování nového racionálního ruského přístupu v politice vůči blízkému zahraničí, kdy říká, že: *„Rusko bude klást svůj národní zájem nad emoce [...]“* (Trenin, 2022).

Nelze opomenout novináře a experta Thomase de Waala (2012; 2015a; 2015b; 2018; 2019; 2023; 2024), který v oboru studia Severního a Jižního Kavkazu patří mezi uznávané experty. Mezi de Waalovy (2012) nejznámější knihy patří *Černá zahrada: Arménie a Ázerbájdžán v míru a za války*, která se sice primárně věnuje vztahu mezi

dvěma zneprátelenými stranami, ale ukazuje jednu zásadní a konkrétní věc. Tou je fakt, že Rusko historicky využívá k uplatňování svého vlivu agresivní politiku, která vede ve vyvolávání chaosu a záměrnému měnění politické strategie a podpory s jasným cílem *divide et impera* (de Waal, 2012). Obměněnou taktiku Rusko využívá dodnes.

Mezi přínosné zdroje informací patří i think-tank *The Jamestown Foundation Global Research and Analysis*, který na svých webových stránkách přináší věcné a propracované analýzy přímo v kategorii Kavkaz. Analýzy jsou provázané s odkazy na primární zdroje, které rozšiřují kontext pro postsovětský region Jižního Kavkazu. Toto považuje autor práce za velmi přínosné a zajímavé, protože to jenom podtrhuje hlubokou znalost komentátorů jako Emil Avdaliani (2022; 2023a; 2023b; 2023c) či Vasif Huseynov (2023a; 2023b; 2023c; 2024), kteří na základě znalostí místních poměrů přináší relevantní analýzy. Například Emil Avdaliani (2023b) poukazuje na skutečnost, že arménské politické elity již nepovažují Moskvu za spolehlivého spojence, proto je patrný úpadek ruského vlivu na Jižním Kavkaze (Avdaliani, 2023b). Na druhou stranu Vasif Huseynov (2024) poukazuje na fakt, že v zhoršující se rusko-arménské vztahy jsou jen jedním z aspektů nejisté budoucnosti Jižního Kavkazu. Další aspekt lze vyzorovat ve zhoršující se situaci v Gruzii, která obdržela kandidátský status EU společně s Ukrajinou a Moldavskem. Avšak před nadcházejícími parlamentními volbami (2024), ve kterých průzkumy favorizují pragmaticky proruského Bidzinu Ivanišviliho, se v Gruzii projevuje úpadek demokracie a vlády práva (Huseynov, 2024; Minebde, 2024).

Dalším užitečným zdrojem informací o dění na Jižním Kavkaze je web *Euroasianet.org*, který se věnuje bezpečnostním, zahraničněpolitickým i kulturním otázkám postsovětského prostoru. Obdobně užitečným je i zpravodajský web *JAMnews*, který sdružuje novináře a experty jihokavkazského regionu a velmi dobře reflektuje snahy jihokavkazských států navázat bližší spolupráci s EU. Dále toto medium přináší aktuální informace o dění v Abcházii a Jižní Osetii, což je užitečné pro zmapování působení ruské zahraniční politiky v těchto separatistických regionech. Kvalitními zdroji informací v tomto kontextu je i ruský píšící *Echo Kavkaza* nebo anglicky vedený web *Radio Free Europe, Radio Liberty*.

1. Teoreticko-metodologické ukotvení práce

Hlavním záměrem kapitoly je představit, jak ruskou zahraniční politiku chápat a posléze analyzovat. Tato kapitola je dělena na tři podkapitoly, jejichž hlavním smyslem je propojit teorii a metodologii s konkrétními aspekty ruské zahraniční politiky, které jsou analyzovány v následujících kapitolách.

První podkapitola je věnována teoretickému ukotvení ruské zahraniční politiky, které je uváděno v kontextu vývoje novodobé zahraniční politiky Ruska po rozpadu SSSR, a také hledáním nového statusu v systému mezinárodních vztahů. V této podkapitole jsou reflektovány základní elementy ruského politického vývoje a následně jsou uvedeny nejdůležitější determinanty ruské zahraniční politiky, které se projevují v chování zahraniční politiky. Mezi tyto determinanty lze zařadit: dělení proudů myšlení v zahraniční politice; multipolarita mezinárodního systému; odpor k rozšíření NATO a konkurence k EU; obrana proti barevným revolucím, coby hrozby pro udržení výsadního postavení Ruska v postsovětském prostoru.

Ve druhé podkapitole je kladen důraz na civilizační sféru vlivu a ideologii euroasianismu, kdy tento koncept ovlivňuje ruské chápání sebe sama v prostoru tzv. Euroasie. Civilizacionismus a euroasianismus jsou termíny, které v ruské zahraniční politice určují její podobu i chování politických elit v ní. Mezi civilizační aspekty ruské zahraniční politiky lze zařadit společné imperiální dědictví Ruska se státy postsovětského prostoru a dále třeba kulturu, jazyk, náboženství či třeba normy a hodnoty. Naopak idea euroasianismu podněcuje ruské (neo)imperiální ambice, a proto je společně s konceptem civilizační sféry vlivu důležitý pro zpracování rozboru ruské zahraniční politiky vůči Jižnímu Kavkazu a jeho strategické důležitosti.

Třetí podkapitola se věnuje samotné metodě analýzy ruské zahraniční politiky, která je vystavěna na analytickém rámci FPA. Podkapitola se v krátkosti věnuje vývoji FPA coby alternativě vůči velkým paradigmatům mezinárodních vztahů. Chce-li výzkumník vystavit komplexní analýzu zahraniční politiky, musí brát do úvahy mnohé faktory, jako například: globální či regionální zájmy aktérů v mezinárodním systému; nastavení a velikost aliancí operujících v tomto systému; politickou i přírodní geografii; vojenské a ekonomické kapacity státu; povahu politického systému a nastavení režimu daného státu; dynamiku procesu utváření zahraniční politiky; osobnost a psychologii lídra. V FPA nelze opomenout navzájem se ovlivňující

struktury, které se snaží utvářet cíle zahraniční politiky. Práce bude využívat vybrané faktory vstupující do zahraničně politického jednání.

1.1. Zahraniční politika Ruska a její determinanty

Rozpad SSSR neznamenal jen konec studené války a vznik patnácti států na jeho území, ale také hledání nové politiky vůči čtrnácti z nich ze strany Ruské federace, na kterou zároveň přešly závazky i práva bývalého sovětského impéria. „*Nezávislá ruská zahraniční politika*“, píše Jan Holzer (2001), „*byla tedy nucena v první etapě svého formování (1) budovat vlastní zahraniční suverenitu Ruska, (2) nově definovat vztahy s bývalými sovětskými republikami a (3) adaptovat vlastní zahraničněpolitickou doktrínu na univerzální standarty mezinárodního práva.*“ Mezi hlavní překážky v tomto ohledu patřila absentující identita nové ruské státnosti, která představovala po dobu první poloviny 90. let zdroj napětí v ruském zahraničněpolitickém směřování a vymezováním si dlouhodobých cílů (Holzer, 2001: 124, Tsygankov 2019).

Ruská zahraniční politika je dle autorů Andrew Kuchinse & Igor Zveleva (2012) ovlivněna pěti elementy, které jsou „zakořeněny“ v ruské národní identitě.

- (1) Existuje trvalé přesvědčení, že Rusko je velmoc a zaslouží si výsadní postavení a respekt ze strany druhých.
- (2) Mezinárodní politika se odehrává v dominantním realistickém či neorealistickém paradigmatu, proto je mocenská politika státu signifikantní.
- (3) Rusko historicky, od dob Petra Velikého po Vladimira Putina, dohání ekonomické, technologické a vojenské úspěchy ostatních států.
- (4) Strategie, která je pro účel dohánění zvolena, je založena na sporných aspektech národní identity, která spojuje domácí ekonomický a politický řád se zahraničněpolitickými prioritami a orientací.
- (5) Již asi dvě stě let je debatováno o tom, zda je západní liberalismus vhodným modelem pro Rusko. Z toho vyplývá otázka, zda se má Moskva spojit se Západem pro dosažení svých cílů (Kuchins & Zevelev, 2012:147–148).

Hlavní zahraničněpolitickou linií v ruské geopolitické škole patří spor mezi tzv. zapadniky a slavjanofily. Tyto dvě geopolitické školy ovlivnily ruské zahraničně politické přístupy, které dále rámuje debatu tří ideových proudů: atlantismus – liberální;

euroasianismus – nacionální; a *Great power balancers* – realismus (Holzer, 2001; Bobo Lo, 2002: 12–23; Kuchins & Zevelev, 2012; Tsygankov, 2019a).

Skupina atlantistů-liberálů utvářela ruskou zahraniční politiku počátkem 90. let a hlavními politickými představiteli byli ministr zahraničních věcí Andrej Kozyrev a úřadující premiérem Jegor Gajdar. Tento směr kladl důraz:

- (1) na „návrat do Evropy“ (vstup do společenství demokratických zemí);
- (2) na navázání kontaktů a partnerství se Západem (včetně USA);
- (3) na nový přístup při utváření národní bezpečnosti (Holzer, 2001: 124–125).

Liberální směr se klonil k prozápadní politice a v podstatě kopíroval tehdejší vnitropolitické reálie. Na druhou stranu se snažil zachovat výhodné ekonomické a surovinové vazby se Společenstvím nezávislých států (CIS – *Commonwealth of Independent States*). Prozápadní směřování se v důsledcích vnitropolitické krize a ekonomické stagnace jevílo jako konfliktní a velmi záhy se tato linie vyčerpala. První ruské vlády v první polovině 90. let nebyly schopny zajistit dobré ekonomické podmínky pro své občany. Nastoupené reformy vyvrcholily ve vnitropolitický chaos a neúspěšnou transformaci komunistické centrálně řízené ekonomiky. Všechny tyto neúspěchy devalvovaly snahy liberálů, protože ruští občané viděli v divoké privatizaci a politickém chaosu model státu, který nehodlají akceptovat. Demokracie a tržní ekonomika se v Rusku staly synonymem pro Západ, chudobu a nestabilitu (Holzer, 2001; Mankoff, 2009: 28–29– Trenin, 2019). Toto liberální/prozápadní křídlo ztratilo vliv a postupně jej začal nahrazovat důraz na ruskou suverenitu a větší roli státu s cílem znovu obnovit status velmoci. Vidina být součástí Západu v ruské společnosti upozadila tradiční představy, že Rusko je velmoc se svou vlastní suverenitou a soběstačností⁴ (Kuchins & Zevelev, 2012: 149).

V důsledku politických krizí 90. let se vzedmula vlna nacionalistických hnutí a stran, které požadovaly navrácení dominance Ruska a odmítnutí velmocenského partnerství se Západem. Tyto požadavky byly směřovány jak vůči mezinárodní scéně, tak vůči domácí politice, kdy nacionalisti požadovali silný ruský stát. Mezi nejvýznamnější proponenty patří Liberálně demokratická strana Ruska (LDPR –

⁴ Současné ruské politice není toto liberální křídlo zastoupeno a působí mimo oficiální politiku (například opoziční politická strana Jabloko) a to v podobě občanských aktivit, organizací či institutů – *Carnegie Moscow Center*. Nicméně opoziční aktivity jsou v současném ruském režimu stíhány a zakazovány (Stent, 2024).

Liberalno-demokratičeskaja partija Rossiji) v osobě zakladatele Vladimira Žirinovského a dále také Komunistická strana Ruské federace (KPRF – *Komunističeskaja partija Rossijskoj Federaci*) s předsedou Genadijem Zjuganovem. Tato nacionalistická linie vycházela z „vepsaného“ autoritářského potenciálu ruského státu a byla doprovázena agresivní až xenofobní rétorikou. Nacionalisti vycházeli jednak ze svých představ o „velkém Rusku“, ale také z tzv. Kozyrevovi doktríny, která oficiálně kladla důraz na „odpovědnost“ Ruska vůči postsovětským republikám a ruským menšinám v těchto státech (Litera, 1994; Holzer, 2001: 125–126). Nacionalisté parafrázovali teze uvedené tzv. Kozyrevově doktríně a promítli je do své vize zahraniční politiky a touhy obnovit SSSR, či alespoň znovusjednotit rusky mluvící a etnicky spřízněné území – Běloruska, Ukrajiny, severního Kazachstánu. Tato nacionalistická linie se v ruské zahraniční politice v 90. letech naplno neprosadila, ovšem částečně ji přebíral Vladimir Putin, který ji modifikoval pro domácí i zahraniční politiku (Bobo Lo, 2003: 97–114). V pozdějších letech se postupně výrazněji projevila v ruském chování vůči postsovětskému prostoru (Kuchins & Zevelev, 2012).

S nástupem Jevgenije Primakova do funkce ministra zahraničních věcí a následně do funkce premiéra se do ruského vnímání mezinárodní politiky vrátilo imperiální geopolitické myšlení – realismus/*Great power balancers*. Ne však ve smyslu nacionalistické premisy obnovování SSSR. Rusko by se mělo v mezinárodní politice ubírat spíše svébytným směrem nežli hledat souhlas Západu a tím se tak vymezit i vůči liberalismu (Mankoff, 2009: 30). Zároveň postsovětský prostor představuje přirozenou a výlučnou sféru vlivu, na kterou se musí Moskva zaměřit, aby zabránila vnějším silám v oslabení její pozice (Mankoff, 2022: 62). Etapa realismu/*Great power balancers*, píše Jan Holzer (2001), „*podporovala proces multilateralizace světového řádu, v němž by Rusko vystupovalo jako svébytná entita, disponující mocenským potenciálem umožňujícím zabránění nastolení monopolárního uspořádání soustavy mezinárodních vztahů (byť by to i mělo znamenat nikoli kooperaci, nýbrž konkurenci se Západem)*“ (Holzer, 2001: 126).

Naproti tomu Andrew Kuchins & Igor Zevelev uvádějí (2012), že toto nemuselo nutně znamenat omezení postavení Západu, ale předání části odpovědnosti na Rusko, protože oba celky mohli/mohou koexistovat ve vzájemné paritě. „*Pro great-power balancers to znamená, že Západ přecenil svou roli a měl by postoupit část odpovědnosti na Rusko.*“ Určitá polarita je v ruském vnímání geopolitiky považována

za samozřejmost. Reflektuje to fakt, že svou velmocenskou hru se snaží Kreml uplatňovat nejenom na regionální scéně, ale také na té globální, a to prostřednictvím organizací a fór jako jsou například G8 nebo Rada bezpečnosti OSN (Kuchins & Zevelev, 2012: 150). Rusko v prostoru postsovětské Euroasie považuje jím založené organizace za signifikantní v prosazování svého vlivu. Mezi tyto organizace patří: Společenství nezávislých států (CIS); Smlouva o kolektivní bezpečnosti (CSTO); Euroasijská ekonomická unie (EAEU). Avšak v poslední dekádě Rusko aktivně participuje v rámci nezápadních multilaterálních fór a organizací zahrnující Šanghajskou organizaci pro spolupráci (SCO – *Shanghai Cooperation Organisation*) a uskupení zemí BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jižní Afrika) (Feklyunina, 2019: 169).

Politický přístup Jevgenije Primakova lze popsat, jako konsenzuální vůči domácí politice a asertivní až konfrontační v zahraniční politice.⁵ Jeho snahou bylo odmítnout nejen sovětský protizápadní narativ, ale i naivní představu liberálů začátku 90. let, že je možné Rusko etablovat coby rovnocenného partnera Západu, kdy vztah mezi těmito entitami je vzájemně prospěšný (Mankoff, 2009: 30).

Pro přehlednější rozlišení tehdejších ideových proudů v zahraniční politice Ruska je uvedena tabulka, která je převzata z článku Andrew Kuchinse & Igor Zeveleva (2012).

Hlavní skupiny	Důležité podskupiny	Politická reprezentace	Vlivné instituce
Prozápadní liberálové		Neparlamentní strany a hnutí, zahrnující Jabloko, stranu Občanské svobody atd.	INSOR; Carnegie Moscow Center; částečně– Akademie věd (IMEMO, ISKRAN)
Great power balancers	Bývalí prozápadní liberálové	Většina vlády a výkonné moci; strana Jednotné Rusko	Klub Jednotného Ruska; Rada pro zahraniční a obranou politiku; Akademie věd atd.
Nacionalisti	Zastánci (neo)imperialismu a regionální dominance	Parlamentní strany KPRF a LDPR	Mnoho nezávislých intelektuálů např.: A. Dugin); Institut pro státy CIS atd.

Tabulka 1: Rozdělení hlavních proudů myšlení v ruské zahraniční politice

Zdroj: Andrew C. Kuchins & Igor A. Zevelev (2012: 149).

⁵ Ve své době si Jevgenij Primakov pohrával s myšlenkou vytvoření tzv. kontrahegemonického bloku skládajícího se ze zemí nedůvěřivých či dokonce nepřátelských vůči USA. Tento blok měl zahrnovat Írán, Libyi, Severní Koreu, Kubu a Čínu (Mankoff, 2009: 30).

Jakákoliv ideologie zdaleka nevytizela⁶ a zůstala silným faktorem ve formulování politiky vůči domácímu i mezinárodnímu prostředí (Bobo Lo, 2002: 40). Pro teoretické ukotvení práce jsou základní informace ve výše uvedených odstavcích důležité zejména proto, že si samotná zahraniční politika Ruska prošla několika fázemi, než současné ideologické ukotvení a orientace vykrytalizovaly do dnešní podoby. Některé ideologické základy přístupu k mezinárodnímu systému jsou v politice Vladimira Putina patrné i dnes (Tsygankov, 2019a).

Nástup Vladimira Putina do prezidentského křesla vedl ke stabilizaci domácí politické a ekonomické situace (Bobo Lo, 2003). V prvním volebním období těžil z enormního ekonomického růstu zapříčiněného vzrůstajícími cenami ropy (Laquer, 2016: 258), který umožnil Moskvě nastoupit asertivnější zahraniční politiku vůči mezinárodnímu prostředí (Mankoff, 2009: 32–38; Trenin, 2019).

Pragmatismus se stal motivem Kremlu při formulaci politiky vůči zahraničí. Rusku umožnil vybudovat si obraz spolehlivého obchodního **partnera k USA i EU**. V rámci spolupráce se Západem, jmenovitě s USA, upevnilo Rusko svůj geopolitický vliv prostřednictvím společného boje proti terorismu v návaznosti na teroristické útoky z 11. září 2001 v New Yorku. Prezident Vladimir Putin jako první světový lídr vyjádřil podporu a účast americkému prezidentovi Georgi W. Bushovi. Telefonát měl významný dosah, protože Rusko bylo připraveno podílet se na **společné protiteroristické frontě** (Mankoff, 2009: 97–102). V téže době Moskva řešila letitý a složitý konflikt na Severním Kavkaze. Nabídnutá podpora americkému zásahu v Afghánistánu proti mezinárodnímu terorismu se jevila jako logický krok s cílem získat větší vliv na mezinárodní politiku. Kreml nabídl NATO a USA předání zpravodajských informací o teroristické infrastruktuře a také poskytnul aliančním spojencům ruský vzdušný prostor s možností využití základen ve Střední Asii (Zubov, 2015: 683–686). Všechny tyto kroky vyvolaly v ruské domácí politice bouřlivou debatu a spor mezi nacionalisty a liberály, kteří vítali všechny učiněné kroky vůči Západu. Zároveň požadovali, aby vše nezůstalo jen jako taktický kalkul ze strany režimu, ale aby se z učiněných kroků stal dlouhodobý závazek s vizí a možností demokratizace Ruska. Na druhou stranu nacionalisté měli ke spojenectví s USA

⁶ Ve smyslu deideologizace politiky od komunistického imperiálního myšlení, o které se pokoušel v 90. letech prezident Boris Jelcin (Bobo Lo, 2002).

zásadní výhrady, které zahrnovaly jen pragmatickou spolupráci nebo razantní odmítnutí jakýchkoliv kontaktů se Západem (Kurfürst, 2018: 257—260).

Politika vůči postsovětskému prostoru, kterou Vladimir Putin nastoupil, měla tendence posilování obchodních vazeb, energetické závislosti států na Rusku, vnucených vojenských spojení nebo deklarovanou podporu proruským politickým elitám, které častokrát vykazovaly nedemokratické tendence při vedení státu (Feklyunina, 2019: 173). To vedlo k vytváření **multipolarity** mezinárodních vztahů, což je pro Moskvu důležité. Již od éry Jevgenije Primakova se stal tento termín součástí koncepcí zahraniční politiky. V té první, kterou Vladimir Putin přijal v roce 2000, je psáno, že Moskva usiluje o multipolární systém mezinárodních vztahů, protože jedním z bezpečnostních rizik pro Rusko je posilování unipolárního systému s dominancí Západu, vedeného USA (Концепция внешней политики Российской Федерации [*Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Federacii*], 2000). V aktuálnějších koncepcích zahraniční politiky je termín multipolarita nahrazen termínem polycentrismus, který odkazuje na zapojení formací s různými společenskými a hodnotovými rámci (*Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Federacii*, 2008; 2013; 2016). Tento multipolární přístup vyhovuje především státům a politickým elitám s autoritářskou a etatistickou tradicí. Současný kremelský režim lze zařadit do této skupiny, protože se ostentativně vymezil vůči západní liberální demokracii. S oblibou kremelská propaganda označuje Západ jako dekadentní, což má za cíl situovat Rusko do vůdčí role geopolitického a civilizačního bloku, jako „pivot“ mezi Evropou a Asií (Bobo Lo, 2015; Kurfürst, 2018: 251–252).

Paralelně s vývojem konceptu multipolarity v ruské zahraniční politice znovu vyvstal jeden historický geopolitický problém. Tímto problémem je ruský **odpor k rozšíření NATO**, který rámuje vztahy Ruska jak vůči Západu, tak významně i vztahy vůči postsovětským státům.⁷ Ne všechny bývalé republiky SSSR chtějí spadat do sféry vlivu ruské obranné aliance CSTO, kterou jim Moskva aktivně nabízí (Holzer, 2001). Rozšíření západních aliančních struktur do postsovětského prostoru znamená dle Moskvy proces postupné izolace Ruska. Proto čelní představitelé začali formulovat politiku proti rozšíření aliance a otevřeně označili NATO za nepřítele (Feklyunina, 2019: 167–176). Jaroslav Kurfürst (2018) uvádí, že ruské elity otevřeně navázaly na

⁷ Politickými elitami proklamovaná bojovná zahraničněpolitická rétorika představovala mimo jiné únik od domácích problémů – měnová krize, politická nestabilita, druhá čečenská válka (Holzer, 2001; Busygina, 2018; Trenin, 2019).

sovětskou propagandu a metody, kdy se jasně vymezily třemi argumentačními liniemi: „(1) rozšíření přinese nové dělící čáry a povede k porušení principu nedělitelnosti bezpečnosti; (2) Rusko má práva přijímat opatření, která budou kompenzovat přibližování silného vojensko-politického bloku k jeho hranicím; (3) Rusko je stále připraveno k vytvoření alternativního základu kolektivní bezpečnosti v Evropě na bázi Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OSCE - Organization for Security and Co-operation in Europe)“ (Kurfürst, 2018: 254).

Jednou z variant pro Rusko bylo reciproční rozpuštění NATO jako tomu bylo v případě Varšavské smlouvy po rozpadu SSSR. Druhou variantu představovalo přistoupení Ruska a přetvoření aliance v silné politické uskupení. Mezi hlavní argumenty ze strany Moskvy patřila odpovědnost za rovnováhu zájmů mezi Evropou a Asií (Nálevka, 2010: 181–184). Nicméně po sérii událostí spojených s aliančním angažmá v rozpadající se Jugoslávii a zásahu jejich sil proti Srbsku (tradičnímu spojenci Ruska) nebo rozšíření se o bývalé členy Varšavské smlouvy (Česko, Polsko, Maďarsko) bylo rozhodnuto (ne však v Rusku), že základem evropské bezpečnosti nebude OSCE, ale NATO (Kurfürst, 2018: 252–253; Ther, 2022: 157–159).

Po prvních dvou Putinových prezidentských obdobích byl Západ kritický vůči rostoucímu autoritářství, které se postupně promítalo i do znovu potvrzování dominance Moskvy v postsovětském prostoru. Toto pnutí se projevilo na pozadí **tzv. barevných revolucí**, které se uskutečnily v některých postsovětských republikách mezi lety 2003 až 2005: v Gruzii – revoluce růží; na Ukrajině – oranžová revoluce; v Kyrgyzstánu – revoluce tulipánů. Kreml označil Západ za původce a podporovatele revolucí s cílem podkopat postavení Moskvy ve výlučné sféře vlivu (Mitchell, 2012). Kreml se dále obával, že obdobná vlna barevných revolucí se může rozšířit i do dalších postsovětských států a v neposlední řadě i do samotného Ruska. Zároveň považuje tzv. barevné revoluce za druh západního hybridního boje (Jonsson, 2019: 92–140).

Gruzínská revoluce byla doprovázena silnými demokratizačními tendencemi, které měly za hlavní cíl ukončení zkorumpovaných a nedemokratických praktik v řízení státu. Všechny tyto cíle byly rovněž doprovázeny pokusy zemi přiblížit ke členství v NATO⁸ a EU (Rumer, 2007; Mitchell, 2012: 96–140).

⁸ Snahu Gruzie stát se členskou zemí NATO podporoval i prezident George W. Bush, který jihokavkazskou zemi označil za „*Maják svobody*“ při příležitosti státní návštěvy v květnu roku 2005. Americký prezident upozornil Moskvu, že suverenita Gruzie musí být respektována. Pozoruhodné je,

Konec emancipačním snahám Gruzie učinila v srpnu roku 2008 eskalace napětí mezi gruzínskou vládou v Tbilisi a separatistickými regiony Jižní Osetií a Abcházii. Následný gruzínsko-ruský konflikt demonstroval ochotu Moskvy bránit svou pozici v postsovětském prostoru nejenom diplomatickými prostředky, ale také prostřednictvím vojenských kapacit (Coyle, 2018; 188–192; Charap, 2019: 196; Galeotti, 2023: 131–138). Toto období let 2000 až 2012 označuje Feklyunina (2019) za „soupeření se Západem“ (*Competing with the West*) (Feklyunina, 2019: 173–174).

Ruský prezident Dmitry Medveděv krátce po zvolení prezidentem přijal novou Koncepci zahraniční politiky, která formulovala ruské **chování v blízkém zahraničí**, jak vůči tamním státům, tak i vůči vnějším aktérům. V této koncepci bylo uvedeno pět priorit, které se následně shodovaly s tzv. Medveděvovou doktrínou, kterou ruský prezident vyhlásil krátce po konfliktu s Gruzii (Mankoff, 2009). (1) Rusko uznává nadřazenost základních principů mezinárodního práva. (2) Svět musí být multipolární, protože unipolarita je nestabilní a hrozí konflikt. (3) Rusko si nepřeje konflikt s žádnou zemí. (4) Důležitostí se stává ochrana životů a důstojnost ruských občanů kdekoli se nachází. (5) Rusko, tak jako jiné země, má vybrané regiony, ve kterých má své vitální a privilegované zájmy (*Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Federacii*, 2008; Mankoff, 2009).

Na Západě vyvolal pozornost čtvrtý a pátý bod. **Ochranou ruských občanů** kdekoli legitimizoval ruský prezident invazi do Gruzie. Obyvatelé Jižní Osetie a Abcházie byli „pasportizováni“ ruským pasem, a tudíž získali i ruské občanství (Mühlfried, 2010). Toto bylo zdrojem napětí a obav především v pobaltských státech, protože v nich žije velká ruská komunita. Formulace konceptu vitálních a privilegovaných ruských zájmů se zdála být návratem do dob anachronické geopolitiky *balance-of-power* (Mankoff, 2009: 31–32).

O urovnání vzájemných rusko-amerických vztahů se pokusil prezident Barack Obama svou iniciativou tzv. „*resetu*“, protože v prezidentovi Medveděvovi viděla americká prezidentská administrativa příležitost ke sblížení a napravení vzájemných vztahů (Rojanski & Collins, 2010; Burwell & Cornell, 2012; Kuchins & Zevelev, 2012). Prezidentské období Dmitrije Medveděva společně s Koncepcí zahraniční politiky RF 2008 posloužily pro ruskou zahraniční politiku jako určitý stabilizační

že cestě do Gruzie předcházela schůzka s prezidentem Vladimírem Putinem a účast na vojenské přehlídce ke Dni vítězství v Moskvě na Rudém náměstí (Walsh, 2005).

prvek, než se do Kremlu plně navrátil Vladimir Putin (Tsygankov, 2019a: 218–225). Zvratem v postupném uvolňování napětí byly události spojené s tzv. Revolucí důstojnosti na Ukrajině a následnou první agresí Moskvy vůči Kyjevu, která zahrnovala anexi Krymského poloostrova nebo nejrůznější taktiky hybridního boje (Trenin, 2019). Zbytek postsovětského prostoru si také prošel dynamickým vývojem, proto někteří analytici označují toto období za **tzv. studenou válku 2.0**, kterou doprovází nové taktiky hybridního boje: kybernetické a diverzní útoky; geopolitizace zamrzlých konfliktů; ovlivňování demokratických voleb atd. (Shuya, 2018; Jonsson, 2019; Tsygankov, 2019b; Plochy, 2021).

Pro přehlednější zobrazení ovlivňujících determinant ruské zahraniční politiky je převzata tabulka od Jaroslava Kurfüsta (2018), která zobrazuje geopolitické příběhové linie a k nim uvádí asociované taktiky a motivace. Ruská zahraniční politika je ovlivněna vztahem k Západu a trajektorie zahraničněpolitického směřování probíhá v cykličnosti procesu od kooperace po konfrontaci (Kurfürst, 2018: 376).

Geopolitická příběhová linie	Asociované taktiky a motivace
Společný evropský dům/velká Evropa	Taktika spolupráce s Evropou (alternativa atlantismu, vytěsnění USA). Taktika multipolární Euroasie a obnova sféry vlivu. Taktika účasti na geopoliticky centrálním konceptu.
Multipolární svět	Taktika diskreditace a rozmělnění dominance USA. Taktika emancipace jako pólu v globální geopolitice. Taktika legitimizace „pólů“ jako center obklopených sférami geopolitické gravitace.
Odpor k rozšíření NATO	Taktika obrany vlastní sféry vlivu. Taktika boje proti geopolitické perifernosti. Taktika konstruování obrazu nepřítele.
Společný boj proti terorismu po 11. září	Taktika účelové koalice s USA. Taktika partnerství založeného na společných zájmech. Taktika posunu ke geopolitické centralitě.
Reintegrace v postsovětském prostoru	Taktika posílení geopolitické pozice cestou vymezení sféry vlivu. Taktika posunu ke geopolitické centralitě. Taktika posílení legitimity ruského pólu v multipolárním světě.
Obrana proti barevným revolucím	Taktika obrany autokracie. Taktika zadržování a diskreditace západních hodnot. Taktika vytvoření alternativního hodnotového (civilizačního) diskursu.
Civilizacionismus v zahraniční politice	Taktika projekce alternativních hodnot. Taktika legitimizace sféry vlivu. Taktika legitimizace multipolárního světa.

Tabulka 2: Geopolitické příběhové linie a s nimi asociované taktiky a motivace v postsovětském období
Zdroj: Jaroslav Kurfürst (2018: 376).

1.2. Civilizační sféra vlivu a euroasianismus v zahraniční politice

Civilizační sféra vlivu

Samuel Huntington (2001) ve své knize *Sřet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu* uvádí, že na základě pravoslavné religiozity a kultury postsovětských států si Rusko pod svým vedením vytváří blok, jehož je středem a má v něm své regionální i civilizační zájmy. Tento civilizační systém je přímým následníkem carského a komunistického impéria, proto současná politická reprezentace Ruska očekává, že okolní svět přijme její civilizační systém, neboť Kreml je garant hodnot, míru, stability a ochrany vůči vnějším vlivům.⁹ Obdobné civilizační systémy (civilizační systém evropského Západu či atlantického Západu) tvoří Francie i Německo, proto je opodstatněná i existence ruského civilizačního systému/bloku (Huntington, 2001: 189–195).

Ruská civilizace je jako kvazi-suverénní entita, která se odlišuje od ostatních, „reteritorializovala“ postsovětský prostor do té míry, že se sféra výlučných ruských zájmů po rozpadu SSSR ocitla mimo oficiální území Ruské federace. Do roku 2012 byli lídři Ruska zdrženliví k používání termínu civilizace, avšak Putinovo třetí prezidentské období znamenalo, že se vize civilizacionismu stala oficiální součástí ruské zahraniční politiky (Kurfürst, 2018; Tsygankov, 2019a; Tsygankov, 2023). Civilizacionistická vize obsahuje podle Jaroslava Kurfürsta (2018) tři strategie, které se promítají do ruské politiky.

(1) *Vnitropolitická strategie* konstruuje ruskou civilizaci s vlastními hodnotami, které vychází z carských i sovětských tradic a zkušeností. Mezi ně patří vnímání silného státu (Tsygankov, 2014); oslavuje historii; klade důraz odpor vůči barevným revolucím; a nabízí domácímu publiku velmocenské a imperiální uspokojení. Vůči vnitropolitické scéně je civilizacionismus vágní, proto je atraktivní i pro nostalgické komunisty, ortodoxní věřící, nacionalisty, slavjanofily či euroasianistické stoupence s imperiálními ambicemi (Kurfürst, 2018: 273).

⁹ Arméni dlouhodobě ztotožňovali své zájmy s ruskými, protože v Rusku spatřovali historického, kulturně blízko a strategického partnera v ochraně před muslimskou hrozbou v podobě Turecka a Ázerbájdžánu. Gruzie byla samostatnou zemí až do ranných let 19. století, a proto je její národní identita silně zformovaná okolo vlastní historické zkušenosti. Vztah mezi Ruskem a Gruzii po rozpadu SSSR ovlivnila velká míra nedůvěry Gruzínů vůči Moskvě a zejména pak první ruská intervence a podpora separatistických hnutí v Abcházii a Jižní Osetii (Huntington, 2001: 190–192).

(2) *Zahraničněpolitická strategie* nabízí reintegraci postsovětského prostoru kolem ruského centra. Kulturně civilizační integrace probíhá, i přes odpor některých států CIS, ne ve smyslu institucionálním a politickém, ale ve smyslu „Ruska za hranicemi“, což je termín, který označuje ruské početné komunity/menšiny v zahraničí (Laitin, 1998; Kurfürst, 2018: 273). Významnou *soft-power* je samotný ruský jazyk, který je stále v postsovětském prostoru používán jako *lingua franca* (Kornilov & Makarychev, 2015).

(3) *Geopolitická strategie* odráží vizi multipolárního světa, avšak toto civilizačně-multipolární vnímání neodráží realitu malých států, ale pouze velkých homogenizovaných civilizací s příslušnými centry. Vývoj globální politiky a mezinárodních vztahů po studené válce vede k interakci mezi kulturou a mocí Západu s kulturou a mocí nezápadních civilizačních center (Huntington, 2001). Rusko, které se nestalo součástí Západu, bylo nuceno vybudovat vlastní hodnotový a institucionální systém a ocitlo se tak ve vedoucí roli nezápadních center. „[...] *Konstrukce civilizace jako supranacionální „představované komunity“ souzní s politickými cíli autokratického státu [...]*“ (Kurfürst, 2018: 271–275).

Termín civilizace se velmi úzce vztahuje k pojmům ruští krajané v zahraničí (*compatriots*) a Ruský svět.¹⁰ Rusové, kteří se po rozpadu SSSR ocitli roztroušeni v okolních postsovětských republikách (celkově asi 25 milionů Rusů), představují pro ruskou zahraniční politiku v posledních letech významný zdroj opodstatnění (Trenin, 2016; Zevelev, 2016; Kurfürst, 2017). Když v roce 2008 vedení Kremlu odůvodnilo ruskou intervenci v Gruzii tím, že Rusko chrání obyvatele Jižní Osetie a Abcházie před údajnou hrozbou genocidy ze strany Gruzínů (Felgenhauer, 2009: 178; Popjanewski, 2009: 154), využil Kreml obdobně tento argument i v souvislosti s agresí proti Ukrajině v roce 2014, kdy Rusko anektovalo Krymský poloostrov a instalovalo proruské „vlády“ do separatistických regionů na východě Ukrajiny jako součást hybridního boje proti kyjevskému demokratickému režimu. Ruský prezident Putin v té době mluvil o Rusech jako o nejvíce rozděleném národu na světě. V tomto kontextu začlenil do ruské zahraniční politiky vizi Novoruska¹¹ (*Novorossija*) (Newman, 2015; Toal & O'Loughlin, 2015; Trenin, 2016).

¹⁰ Ten je diskutován zejména v souvislosti s ruským státem, ruským jazykem a ruskou kulturou.

¹¹ Historické území nacházející se při pobřeží severním pobřeží Černého moře a rusky mluvících jižních a východních regionů Ukrajiny. Toto území bylo postupně včleněno do Ruského impéria v průběhu 18. století (Toal, & O'Loughlin, 2015; Trenin, 2016: 30).

Oba termíny – ruští krajané a Ruský svět – spolu souvisí ve smyslu mentální představy ruství, které je zakořeněno v myslích mnoha Rusů a přesahuje hranice ruského státu. Tato spojená představa předjímá, že postsovětský prostor není úplně oddělený/odloučený od Ruska (Zevelev, 2016; Tsygankov, 2019a: 155–171). Politolog Igor Zevelev (2016) uvádí k ruskému vnímání nástupnických států v rámci Ruského světa toto: „*Jsou prezentovány současně jako nezávislé státy, kulturně blízké a dokonce „bratrské“, jako součásti historického Ruska, jako potenciální členové nepřátelské vojenské aliance (NATO) nebo jako státy, které nelegálně drží kusy země patřící Rusku. Všechny tyto protichůdné vize koexistují ve veřejném a politickém diskursu – a politici používají mnoho z nich současně s pozoruhodnou lehkostí.*“ (Zevelev, 2016: 12–17).

Euroasianismus v zahraniční politice

Jaroslav Kurfürst (2017) definuje koncept euroasianismu následovně: „*Postsovětský ruský geopolitický a civilizacionistický diskurz usiloval o konceptuální konkretizaci civilizační vize. Koncepty neoeuroasianismu a ruského světa jsou produkty této diskuse.*“ (Kurfürst, 2017: 23–46). Ruská identitární diskuse probíhala již od 19. století, a to v závislosti na expanzi ruského impéria a vyvíjela se od slavjanofilství, panslavismu, byzantismu k euroasianismu. Myšlenkovým základem Ruského světa jsou texty o geopolitice, geoeconomice a geokultuře (Tsygankov, 2023: 124–130).

Ranné práce euroasianistických autorů předkládají názor, že Rusko je evropskou zemí s kulturou *sui generis*, avšak tito autoři nechtěli akceptovat tvrzení, že Rusko je součástí asijských hodnot. V současnosti představuje euroasianismus (který hlásají ruské politické elity) program, který je nacionalistický, protidemokratický, vlastenecko-autoritářský, ale především představuje revizionistickou vizi pro ruskou zahraniční politiku (Laqueur, 2016: 132–144).

Euroasianismus je proto velmi úzce spojen s konceptem civilizace a vztahuje se zejména ke geopolitickým představám, že Rusko je jádrem – *hartland* Euroasie, tedy civilizačního konceptu vymezujícího se vůči západnímu atlantismu (spojení USA a západní Evropy) a liberálnímu chápání demokracie (Kerr, 1995; Clover, 1999; Mazurek & Torr, 2002). Pro ruské nacionálně-patrioticko-konzervativní elity je Západ stále geopolitickým soupeřem a tento ideologický směr jim nabídl náležité odůvodnění. Ačkoli má euroasianismus geopolitický základ, jen na něj se neomezuje.

Zároveň slouží jako náhrada komunistické marxisticko-leninské ideologie (Kurfürst, 2018: 334–354).

Od rozpadu SSSR si euroasianismus prošel několika vývojovými fázemi a po roce 2012 byl přijat do oficiálních strategií zahraniční politiky Ruska (Rutland, 2015). Nejprve myšlenky euroasianismu pronikaly z akademické obce do politické sféry a státní služby. Mezi nejznámější představitele euroasianismu patří Alexandr Dugin, který začal svůj radikální (neo)euroasianismus konvergovat do oficiálního státního euroasianismu (Shekhovtsov & Umland, 2009), a to za pomoci akademických přednášek a publikací nebo za pomoci mediálních výstupů, kdy se stal jedním z nejpopulárnějších politických komentátorů v Rusku (Rutland, 2015; Škapová, 2022). Své myšlenky geopolitického imperialismu úspěšně infiltroval mezi *decision-makers* ruské zahraniční politiky, zpravodajské složky a velitele armády. Vazby na vysoké představitele kremelského režimu mu vysloužily označení „Putinův Rasputin“ i přesto, že se k němu ruský prezident přímo nehlásí (Bobo Lo, 2015; Rutland, 2015; Snyder, 2019; Tsygankov, 2023: 124–154).

V současné době je (neo)euroasianismus jasným geopolitickým antizápadním (především antiamerickým) konceptem, kterému se věnuje nepřebornému množství vizí či proudů (Tsygankov, 2023). Alexandr Dugin se svým politickým aktivismem, radikálním neoeuroasianismem a geografickým determinismem beletrizuje termíny jako: „myšlení prostorem“, „ruské srdce Eurasie“, „svatá podstata Východu.“ Rusko je prezentováno jako civilizačně svébytná mocnost s významným posláním, ale zároveň s odlišnou rolí v Evropě a Asii (Bobo Lo, 2015: 134; Kurfürst, 2017; Kurfürst, 2018). Rusko je podle konceptu euroasianismu státem, který je zodpovědný za organizaci a stabilizaci postsovětského prostoru. Jeden z oficiálních politických protagonistů euroasianismu byl nacionalista a lídr LDPR Vladimír Žirinovský, který hlásal, že Rusko se musí držet osvědčené taktiky a své domácí problémy řešit expanzí, proto přímo navrhoval opětovné pohlcení postsovětských republik Ruskem (Kurfürst, 2017; Kurfürst, 2018: 353–359).

Návrat Vladimira Putina do prezidentského úřadu v roce 2012 znamenal, že se do ruské zahraniční politiky vrátilo ideologické ospravedlnění. Koncept ruské zahraniční politiky 2013 hovořil o upadajících schopnostech dosud etablovaného Západu dominantně ovlivňovat globální ekonomiku a politiku (Rutland, 2015). Potenciál a růst se posouvá východním směrem, a to do asijsko-pacifického regionu, což předznamenává soupeření odlišných hodnot a vývojových modelů jednotlivých

civilizačních identit (Bobo Lo, 2015). Toto civilizační soupeření získává novou důležitost. Civilizace je vnímána v kontextu tohoto jako kulturní entita, nikoliv jako univerzální fenomén. Rétorika, která odkazuje na konzervativní, náboženské a ruské civilizační hodnoty v zahraniční politice, slouží v tomto období k mobilizaci společnosti, odpoutání pozornosti od domácích ekonomických problémů a od konsolidace ruského autoritářského režimu (Busygina, 2018; Tsygankov, 2019a: 225–261).

Historik Timothy Snyder (2019) v tomto kontextu uvádí následující: *„Putin nebyl s to stát zreformovat, nicméně dokázal jej ovládnout. Místo vnitřní politiky tak musel obsadit zahraniční politiku a hlavním cílem diplomatické aktivity se namísto zabezpečení musela stát kultura. To de facto znamenalo vyvážit ruský chaos a mluvit při tom o ruském pořádku, šířit dezintegraci ve jménu integrace.“* (Snyder, 2019: 84).

Vznik společné iniciativy mezi Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem ve formě Euroasijské celní unie znamenal transformaci euroasianistické ideologie v politickou vůli a konkrétní projekt (Snyder, 2019). Navíc prezident Vladimir Putin ohlásil v roce 2012 ještě ambicióznější projekt ve formě EAEU, která má být přímou alternativou a protiváhou vůči EU (tedy jedné entitě civilizačního bloku Západu). Podle Vladimira Putina tento projekt může integrovat některé dosavadní členy EU a tím ohrožit výlučné postavení EU v Evropě. Euroasie a EAEU proto přináší alternativní integraci postsovětských států civilizačně, historicky a kulturně blízkých Rusku, a to bez obtížně splnitelných kritérií a závazků, kterými je podmíněn vstup do EU (Cooley, 2017).

Ruský prezident navíc vyzýval k vytvoření širší Unie Evropy, což představovalo propojení EU a EAEU, tedy prostoru „od Lisabonu po Vladivostok“ – „od Atlantiku po Pacifik,“ a to vše bez angažmá a asistence USA. Toto spojení mohlo být uskutečněno jen v případě, že EU akceptuje výlučné ruské postavení v EAEU a jeho civilizačním bloku (Snyder, 2019: 83–85). Projekt ruské ekonomické unie není však ničím jiným než imperiálním pokusem přeuspořádat postsovětský prostor ve jménu jeho integrace pod ruským vedením. EAEU začala plnohodnotně fungovat v roce 2015 a mezi její členy patří Rusko, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán a Arménie (Mankoff, 2022: 73).

1.3. Foreign Policy Analysis jako základní metoda analýzy

Foreign Policy Analysis (FPA) je pro účely této práce stěžejní metodou k provádění analýzy ruské zahraniční politiky vůči Jižnímu Kavkazu a dále vůči Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu. Autor práce se domnívá, že propojení teoretické části, ve které jsou popisovány hlavní determinanty utvářející chápání geopolitiky ze strany Ruska a jeho čelních představitelů, a FPA je užitečné při samotném analýze vztahu Moskvy vůči Jižnímu Kavkazu. Pomocí FPA lze analyzovat kroky zahraniční politiky, které byly učiněny vůči jihokavkazským státům na úrovni jednotlivých struktur.

Někdy je FPA označována za tzv. *general theory* nebo *middle-range theory*, protože na rozdíl od velkých teorií mezinárodních vztahů klade důraz na chování jednotlivých struktur. Zatímco velké mezinárodní teorie v analýze zdůrazňují roli státu a mezinárodního systému, FPA se zaměřuje na jednání a aktéry (*decision-makers*), kteří rozhodují v otázkách zahraniční politiky, jež mohou dále mezinárodní systém ovlivnit či přetvářet. FPA výrazně zlepšila chápání procesu tvorby zahraniční politiky a její následnou implementaci (Hudson, 2005; Alden & Aran, 2016: 1–11).

FPA umožňuje analyzovat učiněné rozhodnutí lídrů, administrativ, národních i mezinárodních institucí, státního aparátu, elit, zájmových hnutí a skupin, obchodních společností a dalších, kteří mají zájem na utváření zahraniční politiky. Za účelem komplexní analýzy zahraniční politiky využívá FPA přístupy, teorie i metody z různých oborů od ekonomie, antropologie, sociologie, filozofie, psychologie a mnoho dalších. Mezioborové poznání je pro FPA klíčové (Hudson & Vore, 1995). Při vytváření analýzy s pomocí FPA se často do sestavování výzkumných konstrukcí zařazují *ad hoc* vypůjčené přístupy, proto hlavní zájem, který FPA má, je intelektuální kreativita při bádání a analyzování zahraničněpolitických aktivit (Morin & Paquine, 2018: 11).

Studium mezinárodních vztahů je staré jako státy samotné, avšak z nich vycházející analýza zahraniční politiky je poměrně novým vědním oborem. Vznik FPA se vztahuje ke druhé polovině 20. století, a to zejména ke jménům a pracím jako jsou: James N. Rosenau (1966) – *Pre-theoris and Theories of Foreign Policy*; Richard C. Snyder, H. W. Bruck & Burton Sapin (1954) – *Decision-Making as and Approach to the Study of International Politics*; Harold Sprout & Margaret Sprout (1956) – *Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics*. Samotné práce se snaží rozvíjet obecnou teorii (*middle-range theory*), která je schopna na

základě odlišnosti a charakteristiky zkoumaných států společně se vši komplexností reality a s přispěním tzv. velkých principů mezinárodních vztahů analyzovat a srovnávat zahraniční politiku (*Comparative Foreign Policy*) (Hudson & Vore, 1995: 212–214; Hudson, 2005). Důležité informace, které je nutné při utváření analýzy zahrnout do úvahy, se vztahují k individualitě *decision-maker*, k administrativě, k národním zdrojům, k ekonomické vyspělosti či například k nastavení politického systému. Důraz je kladen na jednání samotných aktérů (*agents*), kteří vytváří zahraniční politiku zkoumaného státu, tedy na faktory přímo ovlivňující rozhodování při tvorbě zahraničněpolitické agendy – toto vysvětlení je možné s přispěním mezioborové znalosti. Aby výzkumník mohl pochopit jednání, musí znát jak mezinárodní, tak i národní kontext na základě kterého jsou jednotlivé kroky činěny (Tayfur, 1994: 122–124).

FPA si dále procházela „generačními“ obměnami, které měly za cíl revidovat dosavadní bádání a podrobit kritice metodologické přístupy a nedostatky. Zároveň do zkoumání přinášely redefinice a multikauzalitu v procesu utváření zahraniční politiky, avšak pro účely této práce je stěžejní znát základní principy, které FPA ovlivňují (Hudson & Vore, 1995; Hudson, 2005; Morin & Paquin, 2018; Hudson & Day, 2020).

Celý systém rozhodování v zahraniční politice je uspořádán do vzájemně se ovlivňujících struktur, které souvisí se skutečnými agendami či aktéry (*agents*) (Waltz, 1979: 79–101). Prezident a jeho administrativa, ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo obrany, parlament a příslušné výbory/komise, zpravodajské a bezpečnostní složky, armáda, politické i podnikatelské elity, kulturní instituce a další struktury svým způsobem spoluutváří obraz zahraniční politiky státu a ovlivňují tuto agendu. Každá ze struktur může mít v zahraniční politice své vlastní zájmy, a to co, je pro FPA důležité při utváření analýzy je, jaký uplatňují vliv vedlejší struktury na ty hlavní (*decision-makers*) při proklamaci oficiálních cílů a jakým způsobem ovlivňují následné rozhodování při dosahování těchto cílů (Hudson & Vore: 1995: 210–211; Hudson & Day, 2020).

Základním principem, se kterým FPA pracuje, je možnost analýzy na různých úrovních (*level of analysis*). Rozdělení analýzy do několika úrovní je nezbytné pro vystavění komplexních a kvalitních modelů. Mezi základní rozlišení patří dvojí dělení na úroveň státní (*level of nation state*) a úroveň systémovou (*level of international system*). S tímto dělením přišel David Singer (1961) ve své práci *The Level of Analysis, Problem in International Relations*.

(1) **Úroveň mezinárodního systému** umožňuje studovat interakce na této úrovni – vznik a zánik aliancí či organizací. Systémová úroveň zkoumá vztahy se vši komplexností mezinárodního systému a dopomáhá zobecňovat jevy, které jsou důsledkem vzájemné interakce subjektů/aktérů/států v systému, avšak pokud je nutno provést analýzu konkrétního případu, je potřeba pomyslně „sestoupit“ na adekvátně nižší úroveň. Pokud však sestoupíme ke konkrétnějšímu případu, ztratíme tím komplexnost analýzy mezinárodního systému. (2) **Úroveň státu** na druhou stranu nabízí možnost analýzy konkrétního subjektu/aktéra/státu a poskytuje příležitost zaměřit se na odlišnosti a specifika zkoumaného, protože systémová úroveň předpokládá rovnost aktérů. Nicméně neexistuje jistota, že se na této úrovni vytvoří propracovaný model, který odráží všechny specifika pro *comparative politics* (Singer, 1961: 80–83). S tímto základním rozlišením pracují i velké teorie mezinárodních vztahů, avšak to signifikantní pro FPA přichází s rozšířením o (3) **úrovně individuální** a kolektivní¹² (na bázi určité rozhodovací skupiny). Přístup *Decision Making Approach* dal vzniknout základům individuální úrovně, která pracuje například s psychologií, sociologií a dalšími obory, které pomáhají vysvětlovat chování jednotlivců, ale v konečném důsledku i kolektivů. Dalším z předpokladů FPA je to, že státy nejsou jen monolitické celky, ale jsou tvořeny strukturami – mezi které patří individuality, kolektivy, státní byrokratický aparát a další – což dále umocňuje vzájemnou interakci mezi nimi (Tayfur, 1994: 129–138; Morin & Paquin, 2018: 106–108).

Úroveň mezinárodního systému

FPA na této úrovni zkoumá, jakým způsobem ovlivňuje mezinárodní systém zahraniční politiku daného státu. Jak již bylo zmíněno, tak nastavení mezinárodního systému se po roce 2012 proměnilo, a svou roli na tom mělo i Rusko, které vstoupilo do další fáze vývoje zahraniční politiky (Feklyunina, 2019).

Podle FPA hraje momentální nastavení mezinárodního systému důležitou roli při utváření zahraniční politiky – lze pozorovat odlišnou zahraniční politiku sovětského Ruska v prvních počátcích své existence a dále lze pozorovat jinou

¹² Kolektivní úroveň lze zařadit mezi nejnižší analytickou úroveň, protože je možné pracovat se stejnými faktory, které ovlivňují jednání jednotlivých lídrů. Zároveň lze tuto úroveň zařadit i do státní úrovně, protože mezi sebou soupeří struktury, které mají vliv na ekonomické, vojenské či politické atributy státu. Kolektivní úroveň je v autoritářských/totalitních státech značně omezena.

zahraniční politiku SSSR v období studené války.¹³ To je zapříčiněno právě odlišným nastavením mezinárodního systému. Lze říct, že (neo)realistická premisa vidění mezinárodního systému coby anarchického prostředí do jisté míry platí i pro FPA, protože mezinárodní systém utváří chování mocných a slabých států, které ve snaze o zachování své existence mezi sebou vytváří nejrůznější interakce (partnerství, aliance, válku, mír atd.), což spoluutváří anarchické prostředí a svým způsobem tzv. bezpečnostní dilema (Morin & Paquin, 317–321). Silné státy balancují mezi koalicemi slabších států, které dál utváří mocenskou (ne)rovnováhu v mezinárodním systému. Úroveň mezinárodního systému v FPA lze mimo jiné studovat pomocí následujících faktorů: podle počtu aktérů/mocností (multipolarita, bipolarita, unipolarita); rozdělení moci; přítomnost a síla nadnárodní instituce (Hudson & Day, 2020: 180–188).

Každý systém mezinárodních vztahů se v čase promění. K tomu dochází dvěma způsoby: (1) změny se hodnoty v mezinárodním systému, které tento systém charakterizují – například Velká francouzská revoluce změnila politické nastavení Evropy anebo nástup liberalismu na konci 20. století; (2) mezinárodní systém se zhroutí především v důsledku kolapsu zavedeného paradigmatu – například konec studené války a soupeření mocností v bipolárním světě (Kissinger, 2016: 372).

Úroveň státní/národní

Druhou úrovní je úroveň státní, která je nejvíce rozvinutá a obsáhlá. Primárně se na této úrovni kříží dva faktory – domácí zdroje zahraniční politiky a externí zdroje zahraniční politiky (Tayfur, 1994: 114–117). Domácí zdroje zahraniční politiky lze dále zkoumat pomocí tří přístupů – konstitucionální přístup; ekonomický přístup; a pluralitní přístup (Alden & Aran, 2017: 64).

Podle přístupu konstitucionálního analyzujeme zahraniční politiku prostřednictvím nastavení politického systému zkoumané země, což zahrnuje politickou soutěž, strukturu institucí a samotnou povahu politického režimu. V demokratických státech soupeří liberální pluralitní ideje volených zástupců/stran s politickými programy, které obsahují vizi jednání v zahraniční politice. O svých zástupcích rozhodují lidé prostřednictvím demokratických a svobodných voleb.

¹³ V knize *Foreign Policy Analysis – Classic And Contemporary Theory* Day a Hudson (2020) uvádí příklad zahraniční politiky USA, avšak pro účely této práce je znění upraveno na přirovnání se SSSR a jeho proměnou zahraniční politiky.

Veřejnost proto přímo ovlivňuje podobu zahraniční politiky, ze které se snaží stát profitovat – mírovým a humanitním jednáním (Risse-Kappen, 1991; Kaarbo, 2015). Například demokracie nevedou ozbrojený konflikt proti jiným demokraciím. Francis Fukuyama (1998) uvádí, že liberální demokracie jsou kultivovanější a mírumilovnější, což je zapříčiněno mimo jiné zastoupením žen v demokratické politice či transparentností společnosti (Fukuyama, 1998). Pokud je však politický režim autoritářský/totalitní (případ Ruska), tak velmi často tyto režimy používají zahraniční politiku jako záminku k odvracení pozornosti od domácích problémů. Autoritářské/totalitní režimy jsou v zahraniční politice více proaktivní a tímto tak před domácím publikem vyvažují neúspěchy domácí politiky (Alden & Aran, 2017: 67–69).

V přístupu ekonomickém jde především o to, co nejvyšší politické a podnikatelské elity prosazují za národní zájem v zahraniční politice. Zahraniční politika jim slouží k nabytí zisků a stát je vnímán jako nástroj k dosažení tohoto cíle. Velmi často je tento přístup studován v souvislosti s africkými státy, ale lze jej vztáhnout i na Rusko a jeho elity, protože podobným způsobem využívají kapacity státu ke svým vlastním ziskům (Alden & Aran, 2017: 70–71). Model tzv. „sociálních bloků“ vysvětluje, kde je moc soustředěna (v rukách elit) a jak vznikají stabilní spojení mezi politickými a podnikatelskými elitami, kdy se tyto podnikatelské elity pokoušejí ovlivnit směřování zahraniční politiky (Skidmore & Hudson, 1993).

Poslední analytický přístup je pluralistický, který zahrnuje analýzu státních a nestátních aktérů v domácí politice, jež se snaží uplatnit vliv na rozhodování lídrů/elit (*decision maker*) v zahraniční politice. Tento přístup je vztahován zejména k demokratickým režimům, protože předpokládá existenci nezávislých státních i nestátních zájmových skupin, občanské společnosti, médií, neziskových organizací a dalších (Alden & Aran, 2017: 71–73). Role veřejného mínění (obecněji také společenského povědomí) hraje roli v utváření zahraniční politiky a odborníci se shodují, že témata spojené s ekonomikou, konfliktem, válkou a mírem vzbuzují více pozornosti než běžná každodenní diplomacie a korektní bilaterální vztahy (Foyle, 1997).

Do analýzy zahraniční politiky vstupují také další faktory jako třeba: geografie státu; vojenské kapacity; ekonomické kapacity a vyspělost; energetika; politický režim a společnost; demografie; byrokracie; rozlišení slabý nebo silný stát; struktura a postavení státních institucí (Alden & Aran 2017; Hudson & Day, 2020).

Geografická předurčenost je pro analýzu důležitá, protože výrazně ovlivňuje chování zahraniční politiky. V rámci geografie lze hovořit o rozloze země, přístupu k mořím, na kterém kontinentu se stát nachází, o délce hranic a s kým jsou tyto hranice sdíleny, oddělující přírodní překážky, přírodní bohatství země (da Vinha, 2022, 82–93). I když jsou státy podél jižních hranic Ruska historicky a kulturně Rusku blízké, tak Rusko musí brát v úvahu možné přeshraniční či vnitrostátní konflikty, které mohou zasáhnout bezpečnost jeho samotného. Na druhou stranu celá jeho severní hranice je v přímém sousedství nehostinných podmínek arktického severního oceánu, proto je ve svých obchodních aktivitách limitováno na několik přístavů v tzv. teplých mořích. Ruská zahraniční politika se nemůže spoléhat na izolacionismus, protože Rusko je obklopeno velkým počtem sousedních států (Hudson & Day, 2020: 170–174; Zhurzhenko, 2023).

Vojenská síla a vyspělost je v prosazování zahraniční politiky jedním z nejdůležitějších nástrojů tzv. *hard power*. Vojenská síla vede k nátlakové až agresivní diplomacii či k přímému konfliktu, které mohou sloužit jako nástroj zahraniční politiky v dosažení stanoveného cíle (Beach, 2012: 151–157; Jonsson, 2019). Ve snaze zachovat si loajalitu armády autoritářský stát upřednostňuje její potřeby před potřebami civilistů. Autoritářské a totalitní režimy jsou závislé na silné a loajální armádě, která jim naopak napomáhá udržovat moc a zároveň slouží k prosazování zahraniční politiky. Například prostřednictvím agresivní politiky využívají tyto režimy zastrasování zbraněmi hromadného ničení – chemické, biologické či jaderné (pokud jimi disponují a tyto kategorie zároveň určují vyspělost vojenských kapacit státu) (Hudson & Day, 2020: 176).

Posledním vybraným faktorem je ekonomika. Lze sem zařadit celkový výkon ekonomiky, vyspělost ekonomiky, profit z nerostných surovin, domácí investice, zahraniční investice, stabilitu a sílu domácí měny a mnohé další. Ovšem ale nejsou to jen státy, které mají své ekonomické zájmy. Ekonomické prosperity v mezinárodním prostředí se snaží dosahovat i nadnárodní organizace, které dříve či později také aplikují nějakou (omezenou) formu zahraniční politiky – například EU (Beach, 2012: 185–197; Hudson & Day, 2020: 177–180). V globalizovaném světě je provázanost ekonomických kapacit s politikou velmi patrná a výrazně tento faktor zasahuje do formování zahraniční a bezpečnostní politiky. Tyto vlivy – domácí nebo zahraniční – se navzájem doplňují, a proto je nelze od sebe oddělit (Alden & Aran, 2017: 107–121; Hudson & Day, 2020: 180).

V ruském případě hraje profit z nerostného bohatství největší roli v růstu nebo stagnaci ekonomiky. Pro Rusko se užívá název „petrostát“, protože ruská ekonomika je na cenách ropy a zemního plynu závislá. Kreml využívá export ropy a zemního plynu v nátlakové diplomacii a ve svém pojetí hybridního boje (Laquer, 2018: 284–287). Ekonomickou sílu lze společně s kulturou, diplomacií, propagandou, ideologií a jazykem zařadit do skupiny tzv. *soft power*, a proto patří jednoznačně k nástrojům zahraniční politiky, kterou se snaží ovlivňovat státy jinou než tvrdou silou – tzv. *hard power* (Nye, 1990: 153–171).

Individuální úroveň

Zahraniční politika je produktem lidského rozhodování a jednání, proto je zaměřeni se na individuální aspekty sledovaných *decision-makers* důležité i pro FPA. Základem této úrovně je premisa, že lídři uplatňují své osobnostní, psychologické a vzdělanostní aspekty na vnímání zahraniční politiky a následném rozhodování v ní. Velkou roli hraje i to, jakým stylem politiky se lídr prezentuje, zdali je demokrat (konsenzuální, pragmatický) nebo autoritář (neústupný a „hráč“ – teorie her). Na základě těchto aspektů lze následně analyzovat strategii, politiku a jednotlivé „tahy“, které v rozhodování o zahraniční politice lídr činí. Každý z individuálních aktérů sleduje své vlastní cíle a těchto cílů dosahuje prostřednictvím zvolené strategie nebo prostřednictvím osobnostních vlastností a znalostí (Morin & Paquin, 2018: 69–74; Hudson & Day, 39–44).

Lídři jsou ve svém jednání dále ovlivněni psychologii hodnocení hrozeb, která na ně může mít vliv, když zvažují silové/agresivní jednání v zahraniční politice (Stein, 2022: 202–2017). Klíčovým faktorem FPA na individuální úrovni je tedy psychologie lídra, kterou je možné analyzovat dvěma způsoby. Prvním způsobem analýzy je analýza na základě biografie, která umožňuje přivést do modelu emocionální zážitky lídra a tím tak vyvodit závěry v jeho motivaci v učinění rozhodnutí. Druhým způsobem je analýza obsahová, která využívá projevů, rozhovorů a veřejně psaných dokumentů, které kdy zkoumaný lídr pronesl a publikoval (Hudson & Day, 62–65).

Nejlepším způsobem k porozumění chování lídrů (*decision-makers*) v zahraniční politice je uvědomění si, že oni samotní operují ve dvou oddělených prostředích s odlišnými logikami jednání. Prvním prostředím je domácí politika a zájmy lídra. Toto prostředí je řízeno právem, normami, principy a hodnotami. Druhým prostředím je prostředí mezinárodní, které je podmíněno realistickou anarchií

a principem „*self-help*“, kdy se lídr v tomto prostředí snaží maximalizovat zisky pro sebe a svou zemi, a to mu dopomáhá zvýšit si autoritu a postavení v domácím prostředí (Alden & Aran, 20–24). Silná osobnost může mít výrazný vliv na podobu a vývoj mezinárodního prostředí. Například Jan Pavel II., Ronald Regan či Michail Gorbačov ovlivnili zavedený systém mezinárodních vztahů do té míry, že se systém na konci 20. století změnil (Morin & Paquin, 2018).

Do individuální úrovně lze okrajově zařadit i aspekt kolektivního rozhodování, protože se předpokládá, že státy nejsou jen monolitické celky, které zcela podléhají jednomu vůdci. Rozhodování lídrů může záviset i na podpoře jemu podřízených kolektivních orgánů, rad a skupin u kterých lídr hledá racionální i emocionální odůvodnění svého jednání (Beach, 2012: 126–132; Alden & Aran, 2017: 29–30). Nicméně v ruském rozhodování o zahraniční politice platí tvrzení o kolektivním rozhodování jen omezeně, protože primární roli hraje prezident Vladimir Putin. Prezident vybírá a jmenuje představitele tzv. silových ministerských portfolií, kterými jsou ministr zahraničí, ministr obrany, ministr vnitra, ministr spravedlnosti. Tito ministři mu přímo podléhají. Zároveň ruský prezident ustanovuje a předsedá Radě bezpečnosti Ruské federace, která rozhoduje o strategickém a bezpečnostním směřování země (Willerto, 2019: 26–31).

2. Jižní Kavkaz a jeho strategická důležitost

Hlavním záměrem kapitoly je nastínit strategickou důležitost Jižního Kavkazu v ruské zahraniční politice. Celá kapitola se skládá ze tří podkapitol, které se věnují postupně ruské politice v tzv. blízkém zahraničí; Rusku a Jižnímu Kavkazu; a aktivitám EU a NATO v regionu a ruskému odporu. Každá podkapitola má svou vlastní dílčí výzkumnou podotázku, na kterou hledá odpovědi. Učiněné závěry by měly dopomoci odpovědět na hlavní výzkumnou otázku práce.

První podkapitola podrobně operuje s termínem tzv. blízkého zahraničí, které dostalo po rozpadu SSSR nový strategický rozměr a zde v této podkapitole bude v souvislosti s Jižním Kavkazem přesněji vymezen. Termín blízké zahraničí je analyzován v kontextu uplatňování ruského vlivu, který se Rusko snaží v postsovětském prostoru udržovat. Tradiční představa ruských politických elit, že blízké zahraničí (postsovětský prostor) je výlučná sféra vitálních ruských zájmů, pramení jednak z civilizačního pojetí zahraniční politiky, ale i z ideologie euroasianismu. Euroasianismus do sebe implementuje (neo)imperiální ambice o reintegraci postsovětského prostoru. Pokusy o reintegraci lze vysledovat v rozvoji organizací, které pod sebe sjednocují a váží státy blízkého zahraničí. Dílčí výzkumnou otázkou podkapitoly je: *jaké jsou projevy zahraniční politiky Ruské federace v prostoru tzv. blízkého zahraničí?*

Druhá podkapitola se věnuje samotnému Jižnímu Kavkazu jako regionu strategických ruských zájmů. Region je geograficky vymezen a následně zasazen do kontextu ruské geopolitiky. Kapitola se zaměří na vnitropolitické a zahraničněpolitické události poslední dekády, které determinují ruskou zahraniční politiku vůči jihokavkazskému regionu a státům v něm. Podkapitola se zabývá nástroji, které Kreml ve své zahraniční politice využívá k prosazování svých zahraničněpolitických cílů. Mezi tyto nástroje můžeme zařadit loutkové organizace, přímou vojenskou přítomnost nebo udržování dlouhodobých konfliktů mezi centrálními vládami a separatistickými regiony. Dílčí výzkumnou otázkou pro tuto podkapitolu tedy je: *jakou strategickou důležitost má region Jižního Kavkazu pro Ruskou federaci?*

Třetí podkapitola se zabývá problematikou přímého soupeření Ruska s jinými aktéry na Jižním Kavkaze. Práce se primárně zaměří na soupeření s EU a NATO. Práce se v této souvislosti zaměří na potenciál jihokavkazských států stát se aspirantem či

přímým kandidátem na členství v těchto organizacích. Je vybrána EU coby přímý konkurent ruskému projektu EAEU. V návaznosti na to je pro vojenskou alternativu ruské CSTO vybrána Severoatlantická aliance, kterou v černomořském regionu ohraničujícím Jižní Kavkaz ze západu zastupuje Bulharsko, Rumunsko, ale hlavně Turecko – profilující se jako významný regionální aktér. Třetí, a poslední, dílčí výzkumnou otázkou této podkapitoly je: *jakým způsobem ovlivňují aktivity jiných aktérů v regionu zahraniční politiku Ruské federace?*

2.1. Ruská politika v takzvaném „blízkém zahraničí“

Geografická pozice Ruska v centru postsovětského prostoru předznamenává, že Moskva má zájem ovlivňovat jednání sousedních států. Zároveň čtrnáct postsovětských států Euroasie má naopak skrze svou domácí i zahraniční politiku přímý vliv na ruské jednání vůči nim samotným (Cornell, 2001). Proto nebylo překvapující, že po rozpadu SSSR nástupnické Rusko proklamovalo své „vitální zájmy“ v euroasijském sousedství. Všechny postsovětské státy spojuje s ruským centrem imperiální historie, ruský jazyk jako lingua franca, náboženství, kultura; formální i neformální normy a hodnoty, a v neposlední řadě i politika vycházející z Moskvy (Dawisha, 1996; Shevel, 2015).

Termín blízké zahraničí (*blizněje zaruběžje*)¹⁴ je označení pro postsovětské státy, které byly součástí bývalé carské říše a posléze komunistického impéria (Litera, 1994). Blízké zahraničí kopíruje území ruské geopolitické představy Euroasie. „*Žádná jiná země,*“ píše Robert Kaplan (2023), „*nesymbolizuje více Euroasii než Rusko. [...] Zatímco se Euroasie může stát prospěšnějším pojmem pro geografy a geopolitiky v příštích letech, ještě to neznamena, že Gruzíni, Arméni nebo Uzbekové, se vši historickou a emocionální zátěží, která provází tyto etnické identity, začnou o sobě přemýšlet jako o „Euroasijcích“. Kavkaz je Kavkazem právě proto, že je kotlem etnických identit a konfliktů; identit, které po pádu bloků moci z období studené války mají potenciál ještě více se rozvinout. [...] Nemluvě o tom, že Ukrajinci, Moldavané, Gruzíni a další touží být Evropany.*“ (Kaplan, 2023: 178).

¹⁴ Již za prezidenta Borise Jelcina se začala prosazovat politika tzv. „koncentrických kruhů“, která vymezuje dva aspekty zahraničí. Blízké zahraničí, které je označení pro bezprostřední sféru vlivu, tedy postsovětské státy. A vzdálené zahraničí, které označuje světové mocnosti Západu i Východu, se kterými chce Kreml udržovat multilaterální vztahy (Běloševský, 2007: 134).

Rusko, které se na konci 20. století zbavilo svého reliktu imperiální historie v podobě carského a komunistického režimu, potřebuje mimo geografickou velikost také nový ideál, který nabídne okolním postsovětským státům ve snaze reintegrovat blízké zahraničí. Rusko a jeho politické elity se staly posedlými geografii a geopolitikou, které jsou úzce spojeny s neliberálními a agresivními praktikami v zahraniční politice, jak ukázaly invaze do Gruzie nebo na Ukrajinu. Nicméně tuto ruskou sféru vlivu v návaznosti na kremelskou agresivní politiku bude náročné zachovat (Kaplan, 2023: 177–187).

Geopolitické dynamice v postsovětském prostoru podle Samuela Charapa (2019) dominují tři trendy. (1) Moskevská snaha znovu prosadit určitý stupeň kontroly nad svým blízkým zahraničím. (2) Vzrůstající angažovanost jiných externích aktérů, zvláště Západu – prostřednictvím institucí EU a NATO – a Číny.¹⁵ (3) Geopolitické balancování tamních politických lídrů, kteří se snaží posílit svou státnost a maximalizují suverenitu v mezinárodní politice, avšak v dosahování těchto cílů zůstávají závislí na chování vnějších aktérů (Ruska a Západu) (Charap, 2019: 192–193).

Ministr zahraničních věcí Andrej Kozyrev v raných 90. letech přišel s tezí, že celý prostor bývalého SSSR je oblastí životně důležitých zájmů Ruska. Zároveň uvedl, že odtud pramení také základní ohrožení ruských zájmů (Litera, 1994). Proto Kozyrevova doktrína v podstatě staví na tom, že Rusko má právo přijmout jakékoliv kroky na obranu svých životně důležitých zájmů v postsovětském prostoru. Kozyrevova doktrína v tomto připomíná americkou Monroeovu doktrínu z první poloviny 19. století (Mankoff, 2022).

Bohuslav Litera (1994) v jeho článku *The Kozyrev Doctrine – a Russian Variation on the Monroe Doctrine*¹⁶ uvádí, že ruská zahraniční politika se snaží reunifikovat prostor blízkého zahraničí prostřednictvím nejrůznějších komponentů,

¹⁵ Ruská propaganda stále dokola opakuje protizápadní narativ, že se západní struktury snaží pronikat do ruského blízkého zahraničí a tím ohrožují samotnou existenci Ruska. Například ale angažovanost Západu ve Střední Asii je minimální. Pro Rusko v tomto prostoru představuje primární výzvu Čína (Bobo Lo, 2007). Středoasijské republiky v současné době spolupracují na čínském projektu Nové hedvábné stezky (Bobo Lo, 2020). „Aby se Rusko nemuselo vzdát svých euroasijských snů, bude muset přistoupit na omezené postavení „mladšího bratra“ a vedle Pekingu bude hrát druhé housle.“ (Laquer, 2016: 279–284).

¹⁶Článek vznikl v 90. letech, ale pro účely této práce je stále platný, protože autor práce je názoru, že stejnými reunifikačními komponenty, které Bohuslav Litera uvádí se ruská zahraniční politika řídí doposud – nejsou-li snad ve svých proklamacích více vyostřené a radikálnější.

například prostřednictvím: posilování nadnárodních institucí CIS [její role byla postupně marginalizována (Kubicek, 2009)]; pokusy o koordinaci zahraniční politiky na základu CIS a jiných organizací; vytváření ekonomické unie; vytvářením vojensko-politické sféry (ve které má Moskva právo stejně tak jako ostatní členové budovat vojenské základny na území členských států – ovšem Kreml má jako jediný kapacity tak činit); omezováním vlivu třetích aktérů; práva na obranu rusky mluvících obyvatel a Rusů v blízkém zahraničí (Litera, 1994).

Rozpad sovětského impéria a ztráta bývalých „kolonií“ bylo pro ruské elity ponižující porážkou v geopolitickém soupeření se Západem (Běloševský, 2007: 128). V souvislosti s Kozyrevovou doktrínou a pocitem porážky lze pozorovat (neo)imperiální ambice Ruska znovunastolit hegemonické postavení v euroasijském prostoru nebo přímo obnovit své bývalé hranice (Mankoff, 2017). Tato reunifikace území je uskutečňována prostřednictvím nejrůznějších forem ekonomických a bezpečnostních integračních projektů, bilaterální i multilaterální politické iniciativy a v krajním případě i hybridní formy diverze ve snaze dezintegrovat postsovětský stát. V končném důsledku může posloužit jako nástroj reunifikace i přímá vojenská intervence. Rusko je připraveno soupeřit o svůj vliv v blízkém zahraničí s kterýmkoliv vnějším aktérem (Rumer, 2007: 25–28; Averre, 2009).

Odborník na ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku Dmirij Trenin (2011b) uvádí, že se modernizovanému Rusku nepodaří „vzkřísit“ jeho historické impérium. *„Dnešní Rusko je post-, nežli neo- imperiální.“* Napříč postsovětským prostorem, a Jižní Kavkaz nevyjímaje, mladší generace narozené po roce 1985 pomalu ztrácí *„staré imperiální odkazy“ (old links)* na společnou ideu, ekonomiku, politiku a kulturu (Trenin, 2011b). *„Tyto geopolitické fantazie jsou víceméně specialitou ruských komunistických nostalgiků. Za hranicemi oslovují silně jen část etnicky ruského obyvatelstva v komunitách žijících v příhraničních oblastech, resp. Ruská společenství na území zamrzlých konfliktů pod faktickou kontrolou Ruska a ruské armády [...], kterým je uzavřena cesta k volnější formě euroasijské integrace.“* (Kurfürst, 2020: 275).

Blízké zahraničí se pomyslně rozdělilo do tří regionů – Východní Evropa, Jižní Kavkaz a Střední Asie (Trenin, 2011a). Lidé v těchto regionech si jen stěží dokáží představit, že kdysi sdíleli společný stát s diametrálně odlišným národem v jiném regionu. Ruský narativ o zóně privilegovaných zájmů je „chiméra.“ Přímý vliv v jihokavkazském regionu drží Rusko jen v separatistické Abcházii a Jižní Osetii.

Jedná se spíše o sféru zájmu nežli vlivu (Trenin, 2009; Trenin, 2011a). Se statutem impéria se pojí schopnost přímo ovlivňovat okolní státy nebo určitá vyspělost a modernost. Dnešní Rusko čelí problému s udržitelnou demografií a ekonomikou. Dokonce Světová banka zařadila Rusko do kategorie rozvojových států. Se všemi těmito aspekty lze dnešní Rusko označit spíše za regionální, nežli světovou mocnost (Trenin, 2011a; Trenin, 2011b, Bobo Lo, 2015).

Samotná integrace postsovětského prostoru je komplexní téma, které obsahuje mnoho oblastí politik. Mezi ty pro tuto podstatné práci je zaměřeno se na politické, vojenské a ekonomické oblasti integrace. Všechny tyto oblasti nespádají pod jednu zastřešující organizaci, avšak jsou rozprostřeny mezi několik (Charap, 2019: 197–203). Rusku se daří držet dominantní postavení ve vedoucích strukturách postsovětských organizací. A prostřednictvím těchto organizací, které vznikly v blízkém zahraničí, se Moskva snaží ovlivňovat politiku členských států. Ve snaze oponovat Západu a také ve snaze vytvořit multilaterální systém mezinárodních vztahů Kreml přirozeně hledá spojence v postsovětských státech (Nikitin, 2008). Na druhou stranu je pro Moskvu důležité, aby tyto „spojenci“ neparticipovali v iniciativách vedených Západem, proto se jim snaží nabídnout alternativu k mnohdy úspěšnějším západním projektům. Mezi tyto alternativy patří CIS, CSTO, EAEU a také SCO¹⁷ (Russell, 2015).

Reintegrace blízkého zahraničí a Jižního Kavkazu skrze organizace

Politickou integraci poskytuje Společenství nezávislých států (CIS), které bylo založeno ihned po rozpadu SSSR. Představitelé těchto států považovali organizaci za určité fórum pro řešení praktických záležitostí, které vyvstaly společně s rozpadem sovětského impéria a následném vypořádání se s jeho dědictvím. Organizace si nikdy nevytvořila pevné struktury, které by připomínaly jiné úspěšné organizace jako například britský Commonwealth (Kurfürst, 2018: 261).

Většina států blízkého zahraničí participuje v organizaci od jejího vzniku, to ale neplatí v případě pobaltských států a v současnosti ani Gruzie. Ta nejprve vstoupila do CIS v roce 1993, ale vystoupila v roce 2009 (van der Togt, Montesano & Kozak, 2015). Organizaci chybí společný cíl, který by znamenal postupnou integraci. Samotné

¹⁷ Šanghajská organizace pro spolupráci sdružuje státy Střední Asie, a ne Jižního Kavkazu, proto nebude v práci více rozebírána.

CIS nadále funguje, nicméně již nemá signifikantní roli. Rusko tento fakt vnímá, proto se rozhodlo buď navazovat bilaterální vztahy se zeměmi blízkého zahraničí nebo primárně prosazovat jiné multilaterální platformy spolupráce (Russell, 2015). Mnohým postsovětským lídrům, ale udržování organizace vyhovuje, protože CIS působí jako „fórum/klub“ prezidentů. Velkolepé summity, společné fotografie a deklaráce slouží zejména k posílení vlastní politické image. Pravdou je, že mnoho projektů zůstane jen na papíře a nikdy se nedočkají realizace (van der Togt, Montesano & Kozak, 2015). Dimitrij Běloševský (2007) uvádí, že „[...] Organizace, jež byla od samého počátku zamýšlena jako nástroj civilizovaného rozvodu, tedy dezintegrace v její nejméně nepříznivé a nebezpečné podobě, nemůže naplňovat integrační funkci.“ Členské státy CIS se snaží budovat svou vlastní státnost na základě vlastního nacionalismu, což znamená, že se postupně vzdalují od ruského euroasianistického narativu. „Nacionalismus (postsovětských států) totiž předpokládá, zvětšování distance mezi bývalou kolonií a bývalou metropolí.“ (Běloševský, 2007: 135–136).

Organizace CIS se dále vnitřně polarizovala a na jejím půdorysu vznikaly celky, na které Moskva nemá přímý vliv, například společenství/platforma GUAM¹⁸ (Gruzie, Ukrajina, Ázerbájdžán a Moldavsko). Členské státy GUAMu se netajily svou touhou orientovat zahraniční politiku na Západ (Mankoff, 2009: 247; Remler, 2020). Zároveň měla tato platforma velkou roli při vytvoření projektu výstavby ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), který dodává ropu do Evropy. Na projektu se mimo jiné podílely i západní společnosti a lze proto hovořit o úspěchu pro kolektivní Západ i vybrané země postsovětského prostoru – Gruzie a Ázerbájdžán (Starr & Cornell, 2005; Mankoff, 2017: 144).

Vojenskou spolupráci zaštituje Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti (CSTO). Rusko v roce 1992 podepisovalo společně Arménií, Kazachstánem, Kyrgyzstánem, Tádžikistánem a Uzbekistánem¹⁹ tzv. Taškentskou dohodu, ke které se následně v roce 1993 připojili Ázerbájdžán, Bělorusko a Gruzie. Dva přistoupivší jihokavkazské státy neprodloužily v roce 1999 smlouvu a vystoupily ze společného obranného rámce (Abushov, 2009). Institucionálně začala organizace fungovat v roce 2002 a za své sídlo si vybrala Moskvu. Hlavní posláním CSTO je garance bezpečnosti

¹⁸ Později Organizace za demokracii a ekonomický rozvoj.

¹⁹ Uzbekistán nejprve odstoupil od smlouvy a v roce 1999 a následně znovu přistoupil již do organizace CSTO v roce 2006, avšak v roce 2012 mu bylo pozastaveno členství a přímo v organizaci neparticipuje (Charap, 2019: 195).

členských států a, obdobně jako NATO, je organizace postavena na principu vzájemné pomoci v případě napadení. Ovšem každý jednotlivý člen CSTO vnímá bezpečnostní hrozby své země odlišně, například Bělorusko pravděpodobně nevyšle své jednotky na obranu Arménie a naopak. Dokonce došlo k paradoxu, že v alianci koexistovali Arménie a Ázerbájdžán, které v tu dobu měli mezi sebou uzavřené křehké příměří a nikoli plnohodnotný mír (Charap, 2019).

Prezident Vladimir Putin se v prvních letech existence CSTO snažil organizaci modifikovat především na boj proti terorismu. To odpovídalo i ruské spolupráci s NATO, kdy členské postsovětské státy CSTO poskytly své letecké základny pro alianční zásobování protiteroristické mise v Afghánistánu. Když se integrace CSTO postupně rozvíjela, organizace prohlubovala společný operační rámec mírotvorných operací, zabezpečení vnějších hranic členských států, a dokonce v roce 2009 došlo k ustanovení kolektivních reakčních sil aliance, tedy přímému ekvivalentu k reakčním silám NATO (Cooley, 2017). V tomto ohledu je organizace CSTO označována za nástroj postsovětských autoritářských lídrů k udržování si vlády a moci. Pokud se v dané zemi blízkého zahraničí začínají vznášet demokratizační vlny, které by mohly ohrozit autoritářský režim (barevné revoluce), je využito intervence k potlačení těchto tendencí. Příkladem může být využití reakční síly CSTO v roce 2022, kdy kazašský prezident Kasym-Žomart Tokajev požádal alianční partnery o zásah proti opozičním demonstracím, které připomínaly barevnou revoluci podobnou ukrajinské, gruzínské či arménské (Stroski, 2022; Umarov, 2022). Výsledkem zásahu jednotek CSTO bylo posílení vlivu Ruska a nedošlo k eliminaci hrozby vnitřní dezintegrace Kazachstánu (Trenin, 2022).

Členské státy CSTO pravidelně provádí cvičení, která mají za cíl připravit organizaci k obraně proti vnějším hrozbám a terorismu. Mezi významná cvičení patří cvičení s názvem Kavkaz, které se naposledy uskutečnilo v roce 2020. Na tomto vojenském cvičení participovaly především ruské jednotky, se kterými cvičily i jednotky z Arménie (CSTO), pseudostátu Abcházie, a dokonce i z Číny (Daly, 2020). Cvičení mělo za cíl demonstrovat sílu jižního křídla ruských sil a případně odstrašit jiné aktéry v tomto regionu od přímé akce na Jižním Kavkaze. Původně se cvičení mělo zúčastnit také Turecko a Ázerbájdžán, avšak dnes víme, že vzhledem ke druhé válce v Náhorním Karabachu, se Baku připravovalo na přímý konflikt s Jerevanem. Zároveň neúčast Ázerbájdžánu na cvičení byla odůvodněna ze strany Baku tím, že není spokojeno s přelety zásobujících ruských letadel na území Arménie (Galeotti,

2020). CSTO je v současné době označována za „upadající“ svým vlivem, protože nedokáže efektivně a v rychlosti řešit nastalé krize a má daleko k tomu, aby se stalo přímým konkurentem NATO (Krivosheev, 2021). Důkazem může být nezasáhnutí Ruska v druhé karabašské válce. Arménie proto velmi zvažuje svou budoucnost v alianci. Nejednotnost CSTO dokládá také neochota středoasijských států vysloveně podpořit ruské úsilí v konfliktu na Ukrajině (Rickleton, 2022).

Ekonomická, a dnes už také politická, integrace probíhá v Euroasijské ekonomické unii (EAEU), která sice začala oficiálně působit v roce 2015, nicméně samotnému ustanovení organizace předcházeli dlouhý a komplikovaný proces postupné integrace v nejrůznějších uskupeních a platformách. Již od roku 1994 vznikaly v blízkém zahraničí zóny volného obchodu či ekonomická společenství, které měly za cíl postupné odstraňování bariér (zejména cla) při obchodování a ustanovením společných vnějších tarifů pro zahraniční dovoz. Tento proces byl však zdlouhavý a komplikovaný, než se vyvinul do dnešní podoby EAEU (van der Togt, Montesano & Kozak, 2015).

Když v roce 2008 oznámila EU program Východního partnerství (EaP) a záměr navázat bližší vztahy nejen s Jižním Kavkazem, ale i se všemi zeměmi tzv. evropského blízkého zahraničí (včetně Ruska), Moskva viděla v této iniciativě problém a snahu zmenšit kremelský vliv v blízkém zahraničí. Rusko v návaznosti na to začalo vytvářet vlastní regionální integrační ekonomickou iniciativu, která by byla alternativou k EaP a následně i přímý konkurent EU. Nejprve se zrodila iniciativa Euroasijské celní unie, která postupně dala vzniknout EAEU (Russell, 2015).

Nemůže být pochyb, že organizace EAEU podléhá přímému vlivu Ruska, kdy příkladem může být i to, že ve snaze Moskvy uspíšit proces vytvoření organizace byly přistoupiším státům sníženy vstupní nároky – v arménském případě to znamenalo udělení stovek výjimek na kvalitu zboží; v běloruském případě zase udělení povolení souvisejícího s reexportem ruských energetických produktů (Cooley, 2017; Stronski, 2020). Podle Alexandra Cooleyho (2017) je hlavním nedostatkem organizace to že postrádá důvěryhodnost při utváření pravidel a vnitřních směrnic. Rusko prostřednictvím váženého zastoupení ve strukturách organizace kontroluje její orgány a tím *de facto* drží moc nad celou politikou EAEU, kterou přímo podřizuje svým zahraničněpolitickým cílům (Cooley, 2017).

Při utváření klíčových rozhodnutí Rusko nekonzultuje politiky, které implementuje prostřednictvím EAEU, jako například uvalení odvetných sankcí na

zemědělské produkty dovážené z EU po roce 2014. Zatímco organizace udělala progres při vytvoření společného trhu (po vzoru EU) a adaptování společných externích tarifů na zboží, tak dále stagnuje při odstraňování vnitřních bariér trhu a stanovením si ambiciózních cílů jako jsou dohled nad společným energetickým trhem či jednotná měna. To, co trvalo Evropské unii několik desetiletí, se pokouší EAEU dohnat během několik let, avšak výsledkem je nejednotnost, chaotičnost a postupná stagnace (Stronski, 2020; Rodeheffer, 2024). V ruském pojetí je organizace viděna jako další pokus sjednotit postsovětský prostor na základě ideologie civilizace a euroasianismu, proto Jaroslav Kurfürst (2018) výstižně píše, že EAEU „*zůstává nadále spatřována jako geopolitický projekt Moskvy cílený na vytvoření sféry vlivu/prostoru loajality vůči Rusku, který vyjadřuje ruskou představu o konceptu multipolarita v praxi. Propojuje se s příběhovými liniemi velké Evropy, multipolárního světa, odporu proti rozšíření NATO i obrany proti barevným revolucím. Rusko se snaží teritorializovat postsovětský prostor jako oblast ruské civilizace či jádro Euroasie.*“ (Kurfürst, 2018: 266).

2.2. Jižní Kavkaz jako region ruských zájmů

Region Jižního Kavkazu se nachází na pomezí Evropy a Asie. Ze západu je ohraničen Černým mořem a územím severozápadního Turecka. Z východu je lemován Kaspickým mořem s enormním nerostným bohatstvím. Jižní hranici regionu tvoří Írán a na jihozápadě opět Turecko. Přírozenou severní hranici představuje pohoří Kavkaz, které odděluje jihokavkazskou část od Ruskem držené části severokavkazské. Politický geograf Michael Romancov (2013) uvádí, že mnohé faktory determinující zásadním způsobem politiku v regionu lze vyčíst přímo z mapy. Ať už se jedná o námořní nebo pevninskou dimenzi, tak obě konfigurace mají při utváření politik významnou roli, protože předurčují ať už ekonomické, bezpečnostní či geopolitické zájmy všech jihokavkazských států i vnějších aktérů (Romancov, 2013: 11–13). Pro Rusko je Jižní Kavkaz geopoliticky a strategicky důležitý, protože propojuje Evropu se Středním Východem a Střední Asií. Jižní Kavkaz spadá do ruské sféry blízkého zahraničí, proto Moskva udržuje v regionu stejné zahraničněpolitické nástroje jako je tomu v jiných částech postsovětského prostoru (Avdaliani, 2022: 191).

Národnostní složení Jižního Kavkazu je pestré a ve svém důsledku komplikované. Vedle sebe žijí desítky etnolingvistických skupin, mezi nimiž se vedou

linie sporu o území, o vlastní samosprávu, o uznání národa a o občanství. Hlavními etnickými skupinami jsou Gruzínci, Arméni a Azeři (Agadjani, 2015: 22–37). Gruzínci a Arméni obdobně konstruují svou národní existenci, která je založena na historicky doložených středověkých státech a na vlastním unikátním jazyku s abecedou – gruzínština je kavkazský jazyk, kdežto arménština je jazykem indoevropským. Zároveň oba národy staví na křesťanských hodnotách, které sahají k prvním křesťanským státům na jejich území a které jsou spojeny s vlastními církvemi – Gruzínská ortodoxní církev a Arménská apoštolská církev (Antonyan; 2015: 81–95; Kekelia, 2015: 120–134). Na druhou stranu Azeři v tomto ohledu sebe sami dlouho nevnímali jako samostatný národ, ale hlavně jako muslimské etnikum s převážně šiitskou větví islámu a s turkicko-altajským jazykem (Ismailov, 2015). Různorodost regionu dokládají další etnicko-lingvisticko-náboženské skupiny Abcházců, Osetínců, Lezginů, Talyšů, Avarů, Kurdů, Židů a dalších. *„Vzhledem k celkové mimořádně heterogenitě regionu a těžko hledané společné identitě si někteří politologové a geografové dokonce pokládají otázku, zda v případě Zakavkazska vůbec lze o regionu hovořit.“* (Židková, 2020: 130–131).

Jižní Kavkaz je v Rusku tradičně vnímán a viděn jako postkoloniální dědictví bývalé říše. Rusko se potýkalo od 90. let s hledáním vlastní identity v zahraniční politice, jak píše odborník na Jižní Kavkaz Thomas de Waal (2019), i s hledáním zahraniční politiky vůči nově vzniklým jihokavkazským státům.²⁰ Ty buď moskevské centrum považovalo za svou periferii nebo jako by nikdy na jeho hranicích neexistovaly (de Waal, 2019: 97). Avšak během tří desetiletí nezávislosti Jižního Kavkazu jeho státy nabyly silnější pocit vlastní identity a vlastního místa v systému mezinárodních vztahů, což je odpoutává od Moskvy, která se v kontextu politiky v blízkém zahraničí snaží dominovat ve všech postsovětských státech (Mankoff, 2022: 60–68).

Pro udržení vlivu na Jižním Kavkaze Rusko využívá agresivní projevy zahraniční politiky spojené s ovlivňováním vnitropolitického prostředí prostřednictvím zamrzlých konfliktů. Mezi nejviditelnější projev agresivní zahraniční politiky patří rozmístění vojenských jednotek v gruzínských separatistických regionech Abcházie a Jižní Osetie. S tím je spojena podpora loutkových vlád na těchto

²⁰ Je zajímavé, že všichni tři nástupci Andreje Kozyreva v křesle ministra zahraničních věcí Ruska mají s Jižním Kavkazem a konkrétně s Gruzií osobní vazby. Jevgenij Primakov vyrůstal v Tbilisi; Igor Ivanov měl gruzínskou matku; a otec Sergeje Lavrova byl národností tbiliský Armén (de Waal, 2019).

územích, která v konečném důsledku vede k uznání jejich existence,²¹ a to navzdory mezinárodnímu právu. Nelegitimní vlády separatistických regionů vedou svou vlastní politiku, která je ovlivněna silným proruským narativem a přímým ruským vlivem. Kombinace všech faktorů vede k vytváření tlaku na „mateřský“ stát, který se pomocí iredentistického problému dostává pod vnější i vnitřní tlak (Markedonov, 2015a; Markedonov, 2015b). Pokud Kreml cítí, že je potřeba zasáhnout a ovlivnit dění ve svůj prospěch, tak se nezdráhá užít tvrdé síly. Rusko sáhlo k přímé intervenci v srpnu roku 2008, když došlo ke konfrontaci mezi Jižní Osetií a Gruzii. Konflikt mezi centrální gruzínskou vládou v Tbilisi a Jižní Osetií přerostl v plnohodnotnou válku mezi Gruzii a Ruskem (Markedonov, 2015b). Zatímco se gruzínské jednotky soustředily na konflikt s jihoosetskými jednotkami na severu, Kreml otevřel druhou frontu na západě Gruzie vojenskými operacemi v Abcházii (Markedonov, 2015a). Gruzínské jednotky nebyly schopny udržet obranu celistvou a v podstatě se ruské jednotky zastavily až před Tbilisi. Pravým důvodem války však byla gruzínská snaha vstoupit do NATO. Ochrana ruského obyvatelstva Jižní Osetie před údajnou gruzínskou genocidou tak posloužila v konečném důsledku jako záminka k zabránění gruzínského cíle vstoupit do Severoatlantické aliance (Felgenhauer, 2009; Galeotti, 2023: 130–151).

V případě druhého jihokavkazského konfliktu o Náhorní Karabach mezi Arménií a Ázerbájdžánem Moskva využívala dlouhodobého *statutu quo*, který jí poskytoval manévrovací prostor na uplatňování a držení vlivu v obou zemích a regionu (de Waal, 2012; de Waal, 2015b). Rusko v tomto případě hrálo tzv. dvojí hru. Jednak drželo Arménii v asymetrickém vztahu na ose Moskva-Jerevan a na druhou stranu si režim v Baku byl vědom destabilizačních schopností Ruska. Proto s ním uzavíral výhodná partnerství a obchody – kooperace v příhraničním území s ruským Dagestánem nebo nákup vyspělých ruských zbraní, který představoval asi 85 % celkového podílu nákupu zbraní ze strany Baku (Zacha, 2016). Kredibilitu a vliv ruského režimu výrazně snížila neochota Ruska vstoupit do druhé karabašské války. Moskva „pouze“ iniciovala mírové setkání, aby pomohla aliančnímu partnerovi (Arménii) zastavit fatální porážku, ovšem následné dohlížení na dodržování míru bylo ze strany Ruska nedůrazné a neuspokojivé. Nezasáhnutí Kremlu do konfliktu

²¹ Abcházie a Jižní Osetie uznaly navzájem svou existenci. Dále existenci těchto *kvazi států* uznalo Rusko, Nikaragua, Venezuela, Nauru a Sýrie. Z dalších neuznaných postsovětských separatistických regionů/států uznalo Abcházii a Jižní Osetii Podněstří. Naopak uznání anulovaly Vanuatu a Tuvalu (Markedonov, 2015a; Markedonov, 2015; Lomsadze, 2018).

o Náhorní Karabach v roce 2020 znamenalo, že přímá vojenská angažovanost by popudila ázerbájdžánského vůdce Ilhama Alijeva a Rusku by hrozila možná přímá konfrontace s Tureckem. „*Místo toho Moskva pomohla sjednat příměří, na jehož základě Ázerbájdžán upevnil své územní zisky.*“ (Galeotti, 2023: 371).

Rok 2023 přinesl dovršení procesu reintegrace Náhorního Karabachu pod správu Baku, kterému se podařilo obnovit integritu mezinárodně uznaného území poprvé od roku 1991²² (Atasuntsev, 2023; Huseynov, 2023b; Huseynov 2023c). V posledních měsících se ukazuje, že arménská ochota nalézt usmíření s Ázerbájdžánem pramení z nedůvěry vůči Moskvě a neochoty s ní nadále spolupracovat. Jerevan se snaží zajistit si nové bezpečnostní a ekonomické garance, proto aktivně navazuje kontakty na Západě. Případný proces mírových jednání mezi Arménií a Ázerbájdžánem by mohl být v režii Západu, nikoli v dikci Moskvy, což by vedlo k ohrožení hegemonického postavení Ruska v regionu (de Waal, 2024, Avetisyan, 2024c; Euroasianet, 2024).

V závislosti na tyto skutečnosti je uváděn termín „geopolitizace“ zamrzlých konfliktů. Tato politika slouží jako taktika k prosazování dlouhodobé ruské zahraničněpolitické strategie vůči postsovětským zemím a Západu ve smyslu držení NATO a EU mimo Jižní Kavkaz. Základním předpokladem k udělení plného členství aspirujícím státům je vyřešení konfliktů se separatistickými regiony. Plná integrita a nedělitelnost vlastního území je pro vstup do západních organizací signifikantní. Zároveň je velmi důležitým předpokladem to, že kandidátský stát nevede přímý vojenský konflikt s jiným státem (Charap, 2019: 196–204). Již zmíněné vojenské cvičení Kavkaz 2020 mělo za cíl demonstrovat schopnosti ruských vojenských jednotek v případě jakéhokoliv soupeření či konfrontace na Jižním Kavkaze. Rusko má bezpochyby převahu ve zničující vojenské síle nad všemi jihokavkazskými národy, ovšem to neznamená, že by se obešlo beze ztrát a vážných nákladů na válku. Zároveň je nepravděpodobné, že by bylo schopno účelného a dlouhodobého vyřešení poválečné situace a obnovy. Svou vojenskou kapacitu Rusko zkrátka nedokáže proměnit na vážnou politickou autoritu, což podněcuje státy k vlastní a suverénní zahraniční politice (Galeotti, 2020).

²² Ázerbájdžán přišel asi o 14 % svého území v důsledku první války o Náhorní Karabach (Souleimanov, 2007). Toto území bylo *de facto* od roku 1994 do roku 2020/2023 okupováno a kontrolováno Arménií. V roce 2023 Ázerbájdžán deklaroval vítězství v konfliktu a potvrdil svou územní integritu (Euroasianet, 2023b).

Pasportizace etnicky neruských obyvatel hraje v ruské zahraniční politice významnou roli, protože na základě ruského přesvědčení a v koncepcích zahraniční politiky uvedených deklaracích je možné využít všechny dostupné prostředky k ochraně životů a důstojnosti obyvatel Ruska, a to kdekoliv se nachází (*Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Federacii*, 2023). Někteří Abcházci a Jihoosetinci získali ruské státní občanství v ranných letech první dekády 21. století na základě jim vydaného ruského pasu. Obyvatelé separatistických regionů nejsou však plnohodnotnými obyvateli Ruska, protože nejsou součástí územního uspořádání Ruské federace. Podle mezinárodního práva jsou separatistické regiony stále součástí Gruzie, a proto obyvatelé Abcházie a Jižní Osetie jsou stále gruzínskými státními příslušníky. Tyto skutečnosti separatistické vlády netolerují a svým občanům povolují získat dvojitý občanství jen v kombinaci abcházsko-ruské nebo jihoosetinsko-ruské (Mühlfried, 2010).

Mezi strategicky důležité nástroje ruské zahraniční politiky patří využití civilních prostředků, které slouží k vojenským účelům. Za poslední desetiletí, jak poznamenal náčelník generálního štábu ruské armády Valerij Gerasimov, vzrostlo využití do té míry, že pomyslně stírají rozdíly mezi vojenským a nevojenským válčením. Tyto hybridní nástroje války jsou určeny k dosažení politických a strategických cílů a v mnoha ohledech překonávají efektivitu zbraní a válečného konfliktu (Kurfürst, 2018: 307–308; Monaghan, 2020). Ovšem v tradičním ruském pojetí válčení přetrvává tvrdá *hard power* armády nad (ne)vojenskými prostředky *soft power* (Jonsson, 2019).

Rusko zanechalo na Jižním Kavkaze bohaté zdroje *soft-power*, ale jak se ukazuje, tak je nedokáže naplno využít (de Waal, 2019: 97–98). Příkladem může být ruský jazyk, který dominoval celému regionu po více než století, avšak nastupující jihokavkazská generace mladých lidí nejeví zájem číst v ruském jazyce anebo mluvit rusky a v současnosti často dávají přednost angličtině. Rusko se snaží zakládat ruská jazyková centra a školy, které mají tento trend zvrátit, avšak zájem o ruštinu i tak postupně klesá. Samotné jihokavkazské vlády pomalu mění své preference a snaží se nahradit starý sovětský systém vzdělávání (Kornilov & Makarychev, 2015: 246–251).

Všechny tři jihokavkazské země jsou silně provázány ruskou ropovodní a plynovodní sítí, které Kreml využívá v prosazování zahraniční politiky v každém jednotlivém státě tak, že účelně omezuje dodávky distribuovaného plynu a ropy nebo uměle zvyšuje jejich prodejní a transportní ceny. V neposlední řadě Rusko může přímo

vojensky ohrozit funkčnost potrubního systému, jak se ukázalo i v roce 2008 (Arakelyan & Kanet, 2012).

Ruská zahraniční politika se projevuje i na pozadí jihokavkazských energetických projektů, které mají za cíl distribuovat kaspické nerostné bohatství do Evropy. Moskva nelibě nesla, když se na výstavbě ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC) a plynovodu Baku–Tbilisi–Ezurum (BTE) podílely západní společnosti a ty ruské, které v oblasti dlouhodobě působily, byly vynechány. To vedlo k nespokojenosti Kremlu, že je jeho síť ropovodů a plynovodů obcházena, protože dle moskevské argumentace mohla být ropa a plyn vedena přes ruské trasy vedoucí do Evropy, ovšem projekty ropovodu BTC a plynovodu BTE přímo propojují Jižní Kavkaz s Evropou. Gruzii a Ázerbájdžánu se účastí na projektech BTC a BTE podařilo vymanit z přímé energetické závislosti na Rusku. Zároveň na distribuci nerostného bohatství jejich ekonomiky výrazně profitují – u Ázerbájdžánu je to umocněno i tím, že ropu a plyn přímo těží, a může si tedy určovat ceny (Sterr & Cornell, 2005; Arakelyan & Kanet, 2012; Areklyan, 2017).

Arménie a Ázerbájdžán jsou členy CIS, která však v současné době nemá takový politický a ekonomický význam, jako tomu bylo v minulosti. Gruzie již není členem této organizace. Vstupu Gruzie do CIS v roce 1993 předcházely události spojené s ruským mírotvorným angažmá a jejich snahám o urovnání konfliktu v Abcházii a Jižní Osetii. Prezident Eduard Ševarnadze nejprve odmítal blízkou spolupráci s Ruskem, ať už na bázi zahraničněpolitických vztahů nebo přímé účasti Gruzie v Moskvou vedeném uskupení CIS. Kreml proto nejprve výrazně podporoval separatistická hnutí a tím vytvářel tlak na gruzínskou politiku. Postupné gradování politické a iredentistické krize vedlo k tomu, že prezident Ševarnadze projevil vůli vstoupit do CIS. Rusko, které tiše podporovalo separatisty obrátilo a svou zahraniční politikou a pomohlo vládě v Tbilisi nastolit křehké příměří. To dále mělo amplifikující efekt na postupné urovnání gruzínské politické krize (Kubicek, 2009; Coyle, 2018: 185). Naopak vystoupení jihokavkazské země z organizace v roce 2009 bylo důsledkem špatných vzájemných vztahů mezi Moskvou a Tbilisi po pětidenní rusko-gruzínské válce z roku 2008. Tehdejší prezident Michail Saakašvili označil organizaci za nefunkční v předcházení konfliktů a rozhodnutí opustit CIS přirovnal k definitivnímu dání sbohem SSSR (Radio Free Europe, 2009).

Organizace CSTO měla dlouhou dobu výsadní postavení na Jižním Kavkaze, i když jedinou členskou zemí v regionu je Arménie. Gruzie a Ázerbájdžán se připojily

k Taškentské dohodě, která byla základem pro CSTO, avšak v roce 1999 obě země neprodloužily smlouvu a dále neparticipovaly na postupné integraci v alianční pakt a v současnosti nejsou členy CSTO (Rickleton, 2022).

V rámci CSTO a CIS jsou v Arménii zřízeny dvě vojenské základny. První se nachází ve městě Gjumri a na 102. základně pozemních sil jsou dislokovány ruské vojenské jednotky o počtu asi 5000 mužů a několika kusů těžké vojenské techniky. Tato základna se nachází poblíž arménsko-tureckých hranic na severozápadě země. Ruské jednotky mají sloužit, jako odstrašující prvek před případnou tureckou agresí vůči Arménii a ruským zájmům na Jižním Kavkaze.²³ Zároveň se základna nachází i v blízkosti ropovodu BTC a plynovodu BTE, které Rusko může v případě nutnosti kdykoliv ohrozit. Druhou vojenskou silou Moskvy je poblíž Jerevanu ve městě Erebuni 3624. základna leteckých sil, která poskytuje ochranu vzdušnému prostoru Arménie. V rámci tohoto systému vzdušných sil jsou zde umístěny nejnovější ruské protiraketové a protiletadlové systémy, které doplňuje eskadra stíhaček MIG-29s (počty letounů se pohybují mezi 14 až 18 kusy). Ruská přítomnost v Arménii dokládá, že Jerevan je nucen hledat bezpečnostní záruky, které mu zaručují ochranu před Tureckem a Ázerbájdžánem. Rusko v tomto případě je hnáno taktickou a strategickou představou, že stabilita (prostřednictvím odstrašení) je v zájmu jeho civilizační vize, protože poskytuje zároveň hodnotové útočiště spřízněnému národu (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016b; Grigoryan, 2017).

Na Jižním Kavkaze je členem ekonomického projektu EAEU jen Arménie. Gruzie a Ázerbájdžán se ve své ekonomické zahraniční politice zaměřily na jiné priority a nechtějí být součástí EAEU (Remler, 2020). Gruzie si v roce 2013 vybrala přístupové jednání s EU a orientovala svou zahraniční politiku na Západ (Kuchins, Mankoff, Beckes, 2016c). Ázerbájdžán zase svou vlastní zahraniční politikou balancuje mezi vlivem Ruska a Turecka. Ve své ekonomické zahraniční politice je motivován zejména zisky z nerostného bohatství Kaspického moře (Salvati, 2015; Kuchins, Mankoff, Beckes, 2016b).

Mezi věrné spojence Ruska na Jižním Kavkaze patří jen malé *de facto* státy Abcházie a Jižní Osetie, ve kterých jsou dlouhodobě dislokovány ruské vojenské jednotky (Abushov, 2009). V posledních třech letech se moskevské politické vedení

²³ Ruské garance Arménii v rámci aliance CSTO, ovšem nezahrnují bezpečnostní garance pro arménský Náhorní Karabach.

snažilo o vytvoření nového formátu spolupráce všech jihokavkazských států s významnými regionálními aktéry. Fórum, které vzniklo na půdorysu 3+3 zahrnuje Arménii, Ázerbájdžán, Gruzii společně s Ruskem, Tureckem a Íránem. Na základě této iniciativy je evidentní, že se Kreml snaží minimalizovat vlivy přicházející ze západních států a organizací. Ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov prohlásil, že se Západ snaží aktivně zničit tento formát, avšak pravdou je to, že se žádná spolupráce či kooperace mezi státy doposud plně nerozběhla. To je zapříčiněno zjevnými animozitami mezi jednotlivými jihokavkazskými státy, ale i nedůvěrou vůči samotnému iniciátorovi formátu (Huseynov, 2023a).

V roce 2023 se uskutečnilo jednání ministrů zahraničí Ruska, Turecka a Íránu s arménským a ázerbájdžánským protějškem v Teheránu. Mezi hlavní témata setkání se zařadilo mírové jednání mezi Arménií a Ázerbájdžánem, ovšem Jerevan oznámil, že dohody a závazky, které již byly dohodnuty v rámci jiných platforem nehodlá znovu rozebírat a měnit. Na tomto jednání absentoval zástupce Gruzie, protože podle vyjádření ministerstva zahraničí se Tbilisi nikdy schůzek tohoto fóra neúčastnilo a nepovažuje je za přínosné. Důležitou roli v odmítání těchto schůzek hraje i ruská politika vůči Abcházii a Jižní Osetii, které se podobných formátů účastní. Gruzinská vláda proto nehodlá jednat a tím legitimizovat existenci těchto separatistických států (Oragvelidze, 2023).

Zájmy Ruska na Jižním Kavkaze jsou dle Petera Duncana (2017) ovlivněny třemi dimenzemi. První je bezpečnostní dimenze, která má za cíl držet externí aktéry (Západ, Turecko a Írán) mimo své přímé hranice a také mimo svou sféru zájmu a vlivu. Relativní stabilita jihokavkazského regionu znamená i stabilitu pro ruskou severokavkazskou část. Případné destabilizující elementy by se mohly přesunout do nejnestabilnější části Ruské federace. Což by představovalo problém pro vnitřní polickou stabilitu, která by mohla zapříčinit znovu opakování nestability z 90. let, a to si současný ruský režim nemůže dovolit (Duncan, 2017).

Druhá je ekonomická dimenze, která má za hlavní záměr kontrolovat tok obchodu s nerostným bohatstvím, ale také kontrolovat tok zboží přicházejících ze Střední Asie a Středního Východu. Vliv nerostného bohatství v ruské zahraniční politice již byl v práci popsán. Přímá ekonomická angažovanost Moskvy má zase za cíl upoutat postsovětské státy na Rusko. Ovládnutím ekonomiky daného státu získává Kreml spojence a tím tak získává sílu před domácím, ale i zahraničním publikem (Duncan, 2017).

Třetí dimenzí je ideologie. Ta se projevuje v ruském termínu „*děržavnost*“, což značí schopnost ovlivňovat politiku menších sousedních jihokavkazských států a tím se Rusku přisuzuje charakter velmoci, která kontinuálně pokračuje už od 19. století. Rusko sebe samo považuje za civilizační blok, který má „svaté“ právo chránit příbuzné národy ve svém okolí. Proto ze svého pohledu na základě náboženského, kulturního, historického a národnostního opodstatnění musí zakročit proti narušování Ruského světa ze strany vnějších vlivů a aktérů. Zároveň představuje hegemonu v prostoru Euroasie, proto je jeho povinností hrát vedoucí roli v integračním procesu, který ve svém důsledku vede k reintegraci bývalého impéria (Duncan, 2017).

Kreml sice pokládá Jižní Kavkaz za svou sféru přímého vlivu a označuje se za hlavního aktéra, jakousi říši, která má neomezený vliv, a na kterém je vývoj regionu závislý, ale není tomu tak v pravém slova smyslu (Avdaliani, 2022: 75). Odborník na ruskou bezpečnostní politiku Mark Galeotti (2023) říká, že v regionu Rusko působí už jen jako hegemon. Z neschopnosti a neochoty zasáhnout do Náhorně-Karabašského konfliktu v roce 2020 a s přijetím faktu, že Turecko naplno vstoupilo do role regionálního aktéra vyplývá pro Kreml to, že se „*karta obrátila*“ a v důsledku toho se snaží o zpomalení úpadku, nežli o udržení plné kontroly nad regionem (Galeotti, 2023: 372).

2.3. EU a NATO na Jižním Kavkaze a odpor Ruska

V 90. letech doufaly všechny jihokavkazské státy ve spolupráci se Západem, která ale explicitně nepřišla, a snahy o spolupráci u jednotlivých států Jižního Kavkazu postupně upadaly, což mělo i přímý vliv na zhoršující se stav demokracie a ekonomiky (Žídková, 2020: 154–157). Na obě organizace je v regionu nahlíženo různým způsobem. Evropská unie je vnímána a považována za garanta ekonomické prosperity a promotéra demokracie, kdežto v Severoatlantické alianci se odráží obraz tvrdé geopolitické síly. Vnitropolitický vývoj událostí v Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu předznamenal, že hledání vzájemné spolupráce mezi státy Jižního Kavkazu a Západu bude velmi obtížné (Avdaliani, 2022). Fragmentace jihokavkazského regionu a ruská neschopnost udržet si vliv nad vývojem událostí, ale poskytuje mnoho příležitostí pro angažmá vnějších aktérů (Mankoff, 2022: 63–64).

„*Jižní Kavkaz vstoupil do věku velmocenského soupeření*“ uvádí Emil Avdaliani (2022) v knize *New World Order and Small Regions*, avšak dále dodává, že

toto soupeření bylo v regionu vždy patrné. Jižní Kavkaz má charakter být umístěn mezi soupeřící regionální a externí aktéry. Jedná se o strategicky důležitý region mezi Černým mořem a Kaspickým mořem. Určitá míra kontroly nad regionu dává možnost předcházet vnějším hrozbám, které by způsobily nestabilitu ruského nebo evropského pohraničí i vnitrozemí (Avdaliani, 2022: 73–75). Ačkoliv Jižní Kavkaz představoval v dobách SSSR periferii moskevských a západních zájmů, ve 21. století se stal jedním z center geopolitického soupeření. Jižní Kavkaz představuje pro Rusko i Západ důležitý strategický uzel, který je dobré kontrolovat z několika důvodů (Nasirov, Iskandarov & Sadiyev, 2017: 48).

Zaprvé, se jedná o nerostné bohatství Kaspického moře. Aktivita západních zemí na Jižním Kavkaze mají jeden patrný zájem, kterým jsou bohatá naleziště a s nimi spojený transport do Evropy. Realizace projektů ropovodu BTC a plynovodu BTE byly považovány za vítězství Západu, protože Evropa přímo obchází hegemonické postavení Ruska v distribuci plynu a ropy do Evropy (German, 2017). Nicméně Michael Romancov (2013) uvedl, že takové hodnocení bylo poněkud předčasné, protože Rusko stále dokáže ohrozit tyto strategické tepny, jak ukázala i ruská agrese vůči Gruzii ze srpna roku 2008 nebo jak dále ukazuje ruská vojenská přítomnost v Arménii. Západu se nepodařilo v tomto projektu angažovat všechny jihokavkazské země, což zapříčinilo další dělení regionu (Romancov, 2013: 37).

Zadruhé, především Evropa má zájem na stabilním a prosperujícím příhraničí, protože to garantuje (obdobně jako v ruském případě) vnitřní stabilitu evropského kontinentu. V dosažení tohoto cíle byl v roce 2009 Evropskou unií spuštěn program Východního partnerství – EaP, který má za cíl těsnější ekonomickou a politickou spolupráci s evropským postsovětským prostorem. Arménie, Ázerbájdžán a Gruzie aktivně participují v tomto programu a pravidelně se zúčastňují summitů v Bruselu, pracovních setkání ministrů zahraničních věcí či příslušných resortů (MZV, 2023). Program EaP má napomoci jihokavkazským státům v reformním úsilí, které povede k rozvoji ekonomiky, ale především k vnitřní demokratizaci politiky Arménie, Ázerbájdžánu a Gruzie. Nicméně Tobias Schumacher uvádí (2020), že celý program se ocitnul ve fázi stagnace a v období let 2013 až 2020 nepřinesl žádný pokrok. To bylo podle něj zapříčiněno vnitřními problémy Evropské unie, ale také neochotou jihokavkazských států přistoupit k reformám razantněji. Celý proces postupné integrace Jižního Kavkazu postrádal *raison d'être* (Schumacher, 2020). To samozřejmě vyhovuje Rusku, protože mu to pomohlo vybudovat EAEU a rozšířit ji

o Arménii, která participuje v obou soupeřících organizacích/platformách – EaP a EAEU (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016b).

Zatřetí, celý region je strategicky důležitý z geografického pohledu. Nachází se mezi Kaspickým mořem a oblastí Černého moře, kdy Severoatlantická aliance kontroluje jižní černomořské pobřeží (Turecko). Na západě je zase pobřeží kontrolováno Bulharskem a Rumunskem, čímž je ruský vliv na Balkáně výrazně omezen. Z pohledu geopolitického soupeření, tak představuje Jižní Kavkaz konfliktní region, ve kterém se logicky budou střetávat zájmy Západu a Ruska, které má potřebu kontrolovat blízké zahraničí, a především má potřebu mít přístup k tzv. teplým mořím (Adzinbaia, 2017; Melvine, 2018).

Začtvrté se v regionu projevuje i ideologické přesvědčení Západu, který v bilaterálním i multilaterálním jednání prostřednictvím svých organizací zdůrazňuje hodnoty demokracie, vlády práva, nezávislosti soudů, svobody slova a tisku, svobodných a demokratických voleb a další hodnoty na kterých Západ. Za tímto účelem EU uvolnila do programu EaP téměř 600 milionů EUR, aby podpořila transformace ekonomik a rozvoj demokratických společností. To se ovšem projevuje minimálně, protože jihokavkazským státům jde proces demokratizace pomalu, či vůbec (Ázerbájdžán). Vynaložené peníze mají za cíl rozvíjet vzdělání, kulturu a občanskou společnost a jsou tedy hlavní evropskou *soft power* (Babayan, 2015).

Gruzie a její vztah se Západem

Gruzie doposud vede nejpokročilejší jednání jak s EU, tak s NATO. Tato jihokavkazská země se plnohodnotně přihlásila k prozápadní euroatlantické orientaci v roce 2003,²⁴ kdy tzv. revoluce růží vynesla do prezidentského křesla prozápadního politika a posléze prezidenta Michaila Saakašviliho. Nové směřování Gruzie mělo za cíl zbavit se nedemokratického a zkorumpovaného režimu Eduarda Ševarnadzeho. Výměna prezidentů měla také symbolickou váhu, protože se tak pomyslně Gruzie „odstříhla“ od sovětské minulosti – Ševarnadze byl ministrem zahraničí SSSR (Mitchell, 2004). V revoluci růží vyústila nespokojenost Gruzínů s neplněním požadavků na plné vymanění ze sféry ruského vlivu a postupného zařazení země do Evropy, které ve své době prezident Ševarnadze a jeho vláda proklamovali. Motivace

²⁴ Svou euroatlantickou orientaci Gruzii vyhlásila už v 90. letech, avšak nepodařilo se jí plnohodnotně držet. Euroatlantická afilace pramení z nedůvěry vůči Rusku, které využívá separatistické regiony k uplatňování vlivu na gruzínskou domácí i zahraniční politiku (Kuchin, Mankoff & Beckes, 2016c).

Gruzínů stát se evropskou zemí pramení z kolektivní národní identity a přesvědčení, že Gruzie plně patří do kontinentální Evropy, a proto mají plné právo být součástí západních organizací. Samotná EU slouží i jako jednotící až státotvorný element, který se výrazně promítá i do domácí politiky (Becháin & Coene, 2014; Kakachi & Minesashvili, 2015).

V první dekádě 21. století měla Gruzie nakročeno stát se členem NATO i EU. Velkou zásluhu na tom měl Michail Saakašvili, který svou „jestřábí“ politikou tlačil Gruzii do západních struktur. Jeho motivací bylo především ukotvení Gruzie v rámci Severoatlantické aliance a tím tak zabezpečit národní bezpečnost vůči Rusku, které již v 90. letech využívalo Abchazského a Jihoosetského konfliktu v prosazování své zahraniční politiky (Coyle, 2018). Společně s Ukrajinou získala Gruzie v březnu roku 2008 po summitu NATO v Bukurešti příslib aliančního členství, pokud naplní nezbytné požadavky. Mezi ně patří nedělitelnost a plná kontrola nad územím, modernizace armády dle standardů NATO a také splnění kritéria minimálního výdajů na armádu ve výši 2 % HDP. Mezi hlavními oponenty v udělení plného kandidátského statutu byly na summitu v Bukurešti představitelé Francie a Německa. Tyto dva sáty v té době měly dobré vzájemné vztahy s Ruskem a deklarovaly snahu v postsovětském prostoru s Ruskem spolupracovat. Nejednoty Západu a pouhého nicneříkajícího příslibu členství ruská zahraniční politika naplno využila v srpnu 2008, kdy Rusko provedlo plnohodnotnou invazi do Gruzie. Tímto krokem zamezila Moskva další integrační aktivitu, protože uvedla zemi do trvalé nejistoty a zamrzlého konfliktu (de Grossouvre & de Gourdon, 2008; Nasirov, Iskandarov & Sadiyev, 2017).

Na ukončení bojů mezi Gruzii a Ruskem se podílel francouzský prezident Nicolas Sarkozy tím, že vyjednal šestibodový mírový plán, na který doposud dohlíží civilní monitorovací mise EU s názvem European Union Monitoring Mission in Georgia (EUMM). Úkolem mise je zajistit, aby nedošlo k vzájemným bojovým akcím mezi Gruzii a Ruskem (Abchází a Jižní Osetii). Dále má za prioritu obnovení bezpečného a normálního života pro místní obyvatele, kteří žijí na obou stranách hranice, a to prostřednictvím budování důvěry mezi stranami sporu. Vedlejším cílem je informovat o politice EU v Gruzii a v širším regionu (Whiteman & Wolff, 2010; EUMM-Georgia, 2020).

V současné době spolupracuje Gruzie s NATO na půdorysu platformy tzv. NATO-Georgia Commission (NGS), která má za cíl prohlubovat vzájemný politický dialog a koordinovat reformní snahy gruzínské vlády, které NATO podporuje. V roce

2014 bylo na summitu NATO ve Walesu dohodnuto zřízení nástroje pomoci Substantial NATO-Georgia Package (SNGP), který posiluje gruzínskou schopnost obrany a znamená pokročilý nástroj v přístupovém procesu, protože má za cíl sladit gruzínskou vojenskou techniku s aliančními standarty a poskytnout vzájemnou interoperabilitu. Ta se v současnosti projevuje například gruzínským angažmá v několika projektech a misích NATO. Gruzínské námořnictvo spolupracuje od roku 2016 s aliančními silami v Černém a Středozezemním moři, kdy spolupomáhají zabezpečovat námořní dopravu a potírat mezinárodní terorismus v operacích Active Endeavour a Sea Guardian. Již dříve Gruzie vyslala kontingent svých vojáků do mírové mise KFOR v Kosovu (1999–2008). V rámci mise v Afghánistánu (2014–2021) zase pomáhaly gruzínské jednotky s výcvikem afghánských protějšků. Gruzie zároveň dlouhodobě vynakládá 2 % HDP na obranu (Kuchin, Mankoff & Beckes, 2016c; Adzinbaia, 2017; NATO, 2024a). V současné době Gruzie poskytuje podporu ukrajinským uprchlíkům, za což vyjádřil generální tajemník Jens Stoltenberg alianční vděk a zároveň potvrdil, že NATO uznává gruzínskou územní integritu a vyzval k odchodu ruských sil z gruzínského území (Stoltenberg, 2024).

V rámci jednání mezi EU a Gruzie v průběhu roku 2013 vyjednala gruzínská vláda tzv. Asociační dohodu (společně s Ukrajinou a Moldavskem), která byla oficiálně přijata v roce 2014. Tato dohoda vytvořila zónu Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), která eliminuje celní poplatky na gruzínské produkty. Zároveň dohoda upravuje gruzínské předpisy s *aquis communautaire*, kterýchžto plnění je základním předpokladem k udělení kandidátského status. Samotná EU představuje pro Gruzii největšího obchodního partnera. Odhadem asi 25 % celkového zahraničního obchodu Gruzie tvoří obchodní výměna se státy EU (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016a). Asociační dohoda zároveň dopomohla k vyjednání bezvízového styku mezi Gruzíí a EU v roce 2017 (European Diplomatic Service, 2017).

Proces přístupových jednání pomyslně zamrzl v období let 2014 až 2022. To bylo dáno nástupem nové politické reprezentace v roce 2013,²⁵ kdy bývalý rezident Michail Saakašvili se svou Sjednocenou národní stranou prohrál parlamentní volby roku z 2012. Vládu sestavovala opozičně-protestní strana Gruzínský sen, které ovládá miliardář a oligarcha Bidzina Ivanišvili. Ten má podle všeho velmi úzké vazby na

²⁵ Samotný politický systém se v roce 2012 pozměnil z poloprezidentského na parlamentní. Prezident Michail Saakašvili přesunul exekutivní pravomoci na premiéra a po dvou funkčních obdobích v úřadu prezidenta se rozhodl kandidovat na post předsedy vlády (Kramer & Ivenyeh, 2021).

ruské politické i podnikatelské elity (Kelly, Kramer & Ineyeh, 2021; Transparency International, 2022). Ať už jako premiér nebo „šedá eminence“ v pozadí gruzínské politiky prostřednictvím své strany konsolidoval politickou moc do té míry, že podle Thomase de Waala (2023) lze hovořit o Orbanizaci gruzínské politiky a ohrožení demokracie v jihokavkazské zemi (de Waal, 2023).

Spolu s nenaplněním Kodaňských kritérií to přímo vedlo k neudělení kandidátského statusu Gruzii v půlce roku 2022, o který země zažádala společně s Ukrajinou a Moldavskem – těmto dvěma aspirantům byl status přislíben. Místo toho bylo Tbilisi uděleno 12 podmínek/úkolů, které muselo implementovat do vlastní legislativy, aby byla Gruzie do přístupového procesu opět zařazena. Mezi hlavními podmínkami/úkony bylo například vyřešit politickou polarizaci a vliv oligarchů na exekutivu; byla nutná reforma volebního systému; a požadováno bylo vytvořit reformu vedoucí k zajištění nestrannosti justičního systému (Sanabanadze, 2023).

Stav věcí přiměl v roce 2023 desítky tisíc Gruzínů k zahájení protestů vůči vládě. Demonstrace s požadavky na navrácení se k prozápadní orientaci země, na dodržování demokratických principů, za zrušení projednávání kontroverzního zákona o zahraničních agentech a s požadavkem na odklon od Ruska vyvolaly v Moskvě pobouření a reakce, že se Západ snaží po vzoru Ukrajiny rozvrátit další postsovětskou republiku (Ashby & Fuchs, 2023). Protestujícím se však podařilo dosáhnout toho, že vláda začala s reformami. Vztahy mezi EU a Gruzii nakonec nabraly v prosinci roku 2023 nový rozměr, protože na summitu v Bruselu bylo dohodnuto, že Gruzie společně s Ukrajinou a Moldavskem naplnily podmínky k udělení plného kandidátského statusu. Paralelně s přístupovými jednáním probíhá realizace projektů v rámci EaP a čerpání fondu Economic and Investment Plan (EIP), který slouží k podpoře uskutečnění dalších ekonomických a demokratizačních reforem a také k zabezpečení konektivity v rámci černomořského regionu. Celková výše vyčleněných finančních prostředků se pohybuje okolo 1,9 bilionu EUR. (European Commission, 2024a).

Arménie a její vztah se Západem

Vztah Jerevanu k západním organizacím nebyl doposud tak komplexní a rozvinutý, jako v případě Gruzie, protože Arménie se dlouho řadila ke spojencům Ruska. Ačkoliv si v roce 2013 vyjednala Arménie Asociační dohodu s EU, která jí umožňovala stejné výhody jako Gruzii. I tak se tehdejší prezident Serž Sarkisjan rozhodl přistoupit do EAEU, což bylo považováno za uchýlení se pod přímý ruský vliv. Paralelně

s procesem přistoupení do ruského euroasijského projektu vyjednálo arménské vedení tzv. Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement (CEPA), která umožňuje Jerevanu čerpat výhody a fondy plynoucích z EaP a tato dodnes rámuje vzájemné vztahy mezi EU a Arménií. Členství Arménie v EAEU bylo mnohými považováno zaneefektivní, protože ani s jedním z členů nesdílí společné hranice a všechno zboží se musí složitě importovat a exportovat. Vzájemný obchod mezi Arménií a EU představuje odhadem asi 25 % celkového arménské zahraničního obchodu, což je srovnatelné se zahraničním obchodem s ostatními zeměmi EAEU (26 %). Dokonce se vyskytly spekulace, že Arménie může sloužit jako most mezi EU a EAEU. Avšak důsledku ukrajinské krize a Západem uvalených sankcí na Rusko k tomuto nedošlo (Giragosian, 2019; Giragosian, 2021).

V důsledku vlastních problémů v EU neprobíhaly mezi Jerevanem a Bruslem žádné významnější iniciativy, které by se přímo týkaly ekonomické spolupráce. Jediný rámec spolupráce probíhal na půdorysu CEPA (Grigoryan, 2017). Tato dohoda z roku 2017 významně pomáhá s budováním silnější ekonomiky, posilováním a diverzifikací energetického sektoru, ulehčením transportu zboží do Evropy, přechodem na udržitelnější ekonomiku spojenou s ochranou přírody (Remler, 2020). Od roku 2009 bylo Arménii alokováno na 473 milionů EUR a prostřednictvím těchto peněz bylo podpořeno na 25 000 malých podniků, vytvořeno na 900 pracovních míst a financováno studium 1300 studentům v rámci programu Erasmus+ (European Commission, 2024b).

V Arménii byla v roce 2022 zřízena monitorovací mise, která dohlížela situaci v regionu. Monitorovací mise EUMCAP byla ustanovena na základě dohody mezi francouzským prezidentem Emanuelem Macronem, předsedou evropské rady Charlesem Michelem, arménským premiérem Nikolou Pašinjanem i ázerbájdžánským prezidentem Ilhanem Alijevem. Na hranicích mezi Arménií a Ázerbájdžánem působilo 40 odborníků, kteří jinak působí v monitorovací misi EUMM v Gruzii. Tato monitorovací mise měla za cíl připravit materiál, který poslouží EU k dlouhodobému řešení nestabilní situace na pomezí arménsko-ázerbájdžánské hranice. Mise završila své působení a v současnosti je plánováno nové vyslání, které bude mít širší odborné a personální kapacity (Evropská Rada, 2022a; Evropská Rada, 2022b, Euractiv, 2023).

Vzájemné vztahy mezi NATO a Arménií byly navázány v roce 1992, kdy se Jerevan stal členem Severoatlantické rady spolupráce. Mezi aliancí a Arménií byla

uzavřena dohoda Individual Partnership Action Plan (IPAP), která zajišťuje kooperaci nejen v obraně sféře, ale také politické, demokratizační, vlády práva a boje proti korupci. Na základě tohoto rámce Arménie učinila reformy v oblasti profesionálního vzdělávání vojenských příslušníků. V rámci mírové mise NATO KFOR v Kosovu arménské jednotky zajišťovaly podporu aliančnímu peacekeepingu. Obdobně jako v gruzínském případě, přispěly arménské síly v rámci alianční mise ISAF k výcviku afghánských bezpečnostních složek. Arménie také pokračuje v procesu budování jednotek, které hodlá poskytnout alianci v rámci peacekeepingového kontingentu (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016b; NATO, 2024b).

Výrazný vliv na změnu západního postoje vůči Arménii může mít velká arménská diaspora v USA a ve Francii, která má zvláště ve Washingtonu silné zastoupení ve vlivových a zájmových skupinách. Arménská diaspora se zasloužila svými aktivitami na spolufinancování pomoci a obnovy Náhorního Karabachu po první karabašské válce. Zároveň uplatnila silný vliv, aby se z této pomoci nedostalo mnoho prostředků Ázerbájdžánu. Snahy arménských exulantů jsou patrné v prosazování tématu arménské genocidy. Kdykoliv jsou Arméni existencionálně ohroženi, diaspora svou signifikantní rolí ovlivňuje domácí i zahraniční záležitosti ve snaze prosazovat národní zájem (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016b; Žídková, 2020: 140; Debates, 2023).

Podzim roku 2023 přinesl do arménské politiky vůči Západu výrazný zvrat. Ruské síly dohlížející na příměří v regionu nezasáhly, když ázerbájdžánské jednotky obsazovaly zbytky Náhorního Karabachu a přilehlých území. Ruská nečinnost vyvolala vlnu nevole v arménské politice i společnosti (Martirosyan, 2023). Blízký spojenec nezasáhl ve prospěch bezpečnosti „bratrského“ národa. Strnulost a nečinnost Moskvy tak dala znovu vzniknout debatě s otázkou, zda nemá Arménie obrátit pozornost v zahraniční politice více na spolupráci s EU a NATO. Vláda v Jerevanu proto přesunula pozornost na hledání nového bezpečnostního partnera, protože na garance moskevské CSTO se nemůže zcela spoléhat, neboť ruské peacekeepingové jednotky nebyly schopny odvrátit drtivou arménskou porážku (Atasuntsev, 2023).

Premiér Nikola Pašinjan prohlásil, že je jeho země ochotna diverzifikovat bezpečnostní záruky. Také uvedl, že se naskytla příležitost otevřít debatu, zda má ruská základna v Gjumri své opodstatnění, když nedokáže naplňovat svá základní poslání. Arménie si v současné době prochází obdobím, kdy se v pohraničí s Ázerbájdžánem zvyšuje napětí mezi o ázerbájdžánskými a arménskými jednotkami.

Přestřelky mezi pohraničníky a následné jednotky mrtvých příslušníků obou armád se staly pravidelností. Vývojem událostí je Západ znepokojený, protože by situace mohla eskalovat ve třetí plnohodnotný konflikt, do kterého by vedle ázerbájdžánských jednotek mohla být angažována i Ankara. Na pozadí konfliktu do arménské politiky s velkou pravděpodobností opět zasáhne i Rusko (Echo Kavkaza, 2023).

Otevřít debatu přístupových jednání s EU připustil arménský premiér Nikol Pašinjan na přelomu roku 2024. Rozhodnutí Arménie směřovat k Západu označil ruský ministr zahraničních věcí Sergej Lavrov za nástroj západní protiruské politiky v postsovětském prostoru. Arménské ambice jsou dokládány i rozhodnutím ratifikovat rozhodnutí tzv. Římský status vydaný Mezinárodním Trestním Tribunálem (ICC). Ten opravňuje zatknout ruského prezidenta Vladimira Putina za válečné zločiny proti Ukrajině, pokud vstoupí na arménské území. Mezi tím se výrazně mění i veřejné mínění vůči EU, ale i vůči Rusku. Téměř 80 % obyvatel je spokojeno se současným bilaterální jednání mezi Arménií a EU. Kdežto pouhých 31 % obyvatel považuje udržování vztahů s Ruskem za dobré, v porovnání s rokem 2019, kdy si to myslelo na 93 % Arménů (Avetisyan, 2024b).

Na začátku dubna 2024 odjel premiér Nikola Pašinjan do Bruselu, kde se setkal a jednal s předsedkyní Evropské komise Ursulou von der Leyen, americkým ministrem zahraničí Anthony Blinkenem a vysokým představitelem EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku Josepem Borrellem. Politici jednali o posílení arménské odolnosti a zástupci EU i USA potvrdili posílení finanční pomoci Arménii. Zároveň vyzvali k mírovému jednání (Avetisyan, 2024c). Současné prozápadní směřování Arménie také dokládá pozastavení členství v CSTO a navýšení spolupráce s NATO. Generální tajemník Jens Stoltenberg vyrazil v půli března na třídní návštěvu Jižního Kavkazu, kde se setkal s jednotlivými lídry jihokavkazských zemí. Arménský premiér v souvislosti s návštěvou nejvyššího politického představitele NATO otevřel téma přeshraničních bojů mezi arménskými a ázerbájdžánskými jednotkami. Toto téma poté dále rozvinul i na jednání v Bruselu, které se shodou okolností uskutečnilo v době výročí založení NATO (Huseynov, 2024; Unanyants, 2024).

Ázerbájdžán a jeho vztah se Západem

Vzájemné ázerbájdžánsko-západní vztahy rámuje několik faktorů. Tím prvním je nerostné bohatství Kaspického moře, prostřednictvím kterého se EU snaží odpoutat od ruských dodávek ropy a plynu. Ázerbájdžán se díky těžbě ropy stal nejbohatší zemí

v jihokavkazském regionu. Druhým faktorem je autoritářská povaha alijevošského režimu, která je vůči jakýmkoliv demokratizačním ideálům a snahám EU a NATO (demokracie, svoboda, rovnost, nezávislost soudů atd.) rezistentní. Třetím faktorem je pragmatické balancování mezi Tureckem, Ruskem a Západem, které se projevuje multivektorální zahraniční politikou Baku. Čtvrtým faktorem je urovnání dlouhodobého konfliktu s Arménií o Náhorní Karabach, na kterém závisí možnost rozvoje vztahů se Západem (Salvati, 2015; Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016c; Žídková, 2020: 140–144).

Vztah mezi EU a Ázerbájdžánem je založen na vyjednaném programu EaP a v ní dohodnuté Kooperační radě EU-Ázerbájdžán. Pro Baku představuje EU nejvýznamnějšího obchodního partnera a zahraničního investora, a to jak v oblasti ropného průmyslu, tak i mimo něj. Zároveň představitelé evropských institucí podporují snahy ázerbájdžánských politických elit diverzifikovat portfolio ekonomiky, která je převážně založena na těžbě a zpracování nerostných surovin. Dodávky zemního plynu z Ázerbájdžánu prostřednictvím tzv. jižního plynovodního koridoru BTE představují 5 % celkového importu EU. V rámci geografického umístění země se EU angažuje v projektech, které propojují jihokavkazský region s Evropou, a to konkrétně v projektu *Port of Baku*, který má status zóny volného obchodu. Druhým podporovaným projektem je železniční spojení Baku-Tbilisi-Kars. V rámci vzájemné spolupráce poskytl Brusel know-how ve vzdělávání státních úředníků a boji proti korupci. Dále EU podporuje mobilitu ázerbájdžánských studentů v rámci programu Erasmus+. EU umožnila i snadnější získání víz pro cestování za účelem studia a práce (European Commission, 2024c).

Na druhou stranu je ze strany EU kladen velký důraz na oblast dodržování lidských práv, svobody médií a svobody slova. I když v roce 2019 prezident Ilham Alijev omilostnil na pět desítek politických vězňů, tak stále režim pokračuje v autoritářských až totalitních praktikách, které porušují občanské i politické svobody. Dále je výrazný problém patrný ve spojení korupce a klientelismu, které sahají i do nejvyšších pater ázerbájdžánské politiky (Schumacher, 2020).

Bilaterální spolupráce mezi NATO a Ázerbájdžánem započala obdobně jako u Arménie v roce 1994 (a dalšími postsovětskými státy). Současný rámec vzájemných jednání je založen na Individuálním akčním plánu spolupráce (IPAP). Společná aktivita aliančních a ázerbájdžánských jednotek na misi KFOR v Kosovu dokládala závazek Baku podílet se na peacekeepingových misích NATO. Jednotky

Ázerbájdžánu se podílely i na misi NATO v Afghánistánu, kde zajišťovaly výcvik afghánských bezpečnostních složek a v posledním roce mise koordinovaly evakuaci aliančních sil z kábulského letiště. Jednotky Ázerbájdžánu z 95 % operují pod tureckými kontingenty. NATO poskytuje know-how ve vzdělávání důstojníků, kteří se pravidelně účastní společných vzdělávacích seminářů zaměřených na potírání terorismu v antiteroristickém tréninkovém centru. Aliance také napomohla Baku s odstraněním cca 640 000 kusů min a jiných výbušných systémů a tím byla asanována oblast o rozloze 5,70 milionů m². Baku na oplátku americkým silám poskytlo své základny pro irácké tažení v roce 2003 (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016c; NATO, 2024c).

Ovšem mezi partnery nepanuje vždy kooperativní vztah. V období Arabského jara a následně Revoluce důstojnosti na Ukrajině hlavní poradce prezidenta Ilhama Alijeva obvinil USA, že mají v plánu svrhnout ázerbájdžánský režim. To mělo být údajně provedeno prostřednictvím zřízených nevládních organizací. Tato konfrontace proběhla paralelně s evropskými výtkami vůči Ázerbájdžánu, který nedodržuje lidská práva a vede účelná trestní stíhání proti opozičním aktivistům (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016c). Neshody panují také na tom, jak mediovat jednání o mírové smlouvě mezi Arménií a Ázerbájdžánem. Jerevan zastává názor, že je do procesu nutné zahrnout EU²⁶ a USA, kdežto Baku preferuje současný formát, který vede Rusko a Turecko. Je to dáno především tím, že si je Baku vědomo destabilizujících praktik ruské politiky na Jižním Kavkaze a také tím, že je mu ruský autoritářský režim bližší. Zároveň to otevírá okno příležitostí pro Baku, protože mu spolupráce s Tureckem nabízí silného partnera a spojence a do jisté míry také opodstatnění v dobovačné kampani vůči Arménii (Avetisyan, 2024a; Euroasianet, 2024).

2.4. Shrnutí

Kapitola se věnovala Rusku a jeho politice v tzv. blízkém zahraničí s konkrétním zaměřením na Jižní Kavkaz. Politika Ruska je postimperiální politikou a řídí se dogmatickou představou ovlivňovat politiku postsovětských států. V tomto ohledu kapitola využila teoretický základ civilizacionismu, euroasianismu a základní

²⁶ Velmi výrazně se angažuje třeba Francie, coby největší spojenec Arménie v EU. Francie v posledním půlroce dodala Arménii vyspělé protiletectké obranné systémy, lehká bojová vozidla nebo také zbraně a munici (Euroasianet, 2024).

determinanty ruské zahraniční politiky, prostřednictvím kterých byla provedena makroanalýza zahraniční politiky Ruska v jihokavkazském postsovětském prostoru.

Na první dílčí výzkumnou otázku, *jaké jsou projevy zahraniční politiky Ruské federace v prostoru tzv. blízkého zahraničí*, analýza našla tuto odpověď.

Rusko se v tzv. blízkém zahraničí staví do role vedoucího aktéra postsovětských států. Tuto svou roli obhájí na základě historické, kulturní, jazykové, náboženské a politické propojenosti těchto států s ruským centrem, které představuje euroasianistický civilizační blok s vlastními hodnotami, právem a normami. Ovšem v duchu ustanovování nacionálního citění a graduujícího vývoje politické samostatnosti nástupnických států lze pozorovat, že staré koloniální vazby a hodnoty pomalu mizí. Jakožto nástupce imperiálního Ruska a SSSR vidí ruské politické elity svou povinnost a právo udržovat si vliv v tzv. blízkém zahraničí. Dokonce jdou dál, než že jen ovlivňují postsovětské státy, ale snaží se je postupně reintegrovat zpět pod kremelské vedení. Za tímto účelem jim slouží zejména postsovětské organizace CIS, CSTO a EAEU. Každá z těchto organizací vede k odlišnému aspektu reintegrace – politickému, bezpečnostně-vojenskému, ekonomickému – ovšem sledují totožný cíl. Z geopolitického hlediska tyto organizace slouží Kremlu k multilateralizaci mezinárodního systému. Rusko využívá svého dominantního postavení v organizačních strukturách a pragmatickou až cíleně nátlakovou zahraniční politikou nutí postsovětské státy činit rozhodnutí, které vedou k navýšení vlivu Moskvy.

Druhá dílčí výzkumná otázka této kapitoly zněla: *jakou strategickou důležitost má region Jižního Kavkazu pro Ruskou federaci?*

Rusko se snaží dlouhodobě udržovat svůj vliv v regionu Jižního Kavkazu, protože je strategickou křižovatkou mezi Asií a Evropou. Na „relativní“ stabilitě a vývoji geopolitiky tohoto regionu závisí i stabilita ruské severokavkazské části, proto je pro Rusko důležité svou zahraniční politikou ovlivňovat vývoj jihokavkazského regionu ve svůj prospěch. V posledních deseti letech si Jižní Kavkaz prošel dynamickým sledem událostí, na které se ruská zahraniční politika snaží reagovat prostřednictvím svých nástrojů, kterými různým způsobem působí v Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu. Pro udržení výsadního postavení Rusko využívá geopolitizaci zamrzlých konfliktů, podporu loutkových vlád v Abcházii a Jižní Osetii, pasportizaci neruského obyvatelstva, rozšiřování Ruského světa, hybridní prostředky ovlivňující politiku a demokratický vývoj a nezdráhá se užít tvrdou vojenskou sílu,

kteřá destabilizuje státy a znemožňuje jim utvářet nezávislou zahraničněpolitickou orientaci.

Poslední dílčí výzkumná otázka kapitoly byla: *jakým způsobem ovlivňují aktivity jiných aktérů v regionu zahraniční politiku Ruské federace?*

Postupně silnější pronikání a aktivity externích aktérů na Jižní Kavkaz dokládají pozvolný úpadek ruského vlivu v regionu. Rusko se prostřednictvím svých reintegračních organizací, které představují přímé konkurenty západním strukturám EU a NATO, snaží tento úpadek zvrátit. Ovšem pravdou je, že jediným jihokavkazským státem, který je plně integrován do všech postsovětských organizací, je Arménie, ale i v této zemi jsou snahy na emancipaci a reorientaci zahraniční politiky na Západ patrné. Ruská zahraniční politika je vnějšími aktéry ovlivňována zejména tím, že EU a NATO v posledních letech navýšily spolupráci se všemi jihokavkazskými státy či přímo přispěly k dynamické proměně regionu. Mezi významné události jistě patří udělení kandidátského statusu pro Gruzii ze strany EU či spolupráce mezi EU a Ázerbájdžánem na navýšení dodávek ropy a zemního plynu prostřednictvím BTC a BTE. Aktivity NATO jsou omezeny jen na vzájemnou spolupráci v oblastech peacekeepingových misí či v případě Gruzie na společné zajištění bezpečnosti obchodních tras v Černém moři.

Uvedená tabulka zobrazuje angažovanost a afilaci jihokavkazských států vůči mezinárodním organizacím.

	Gruzie	Arménie	Ázerbájdžán
Společenství nezávislých států (CIS)	Vystoupila v roce 2009	Je členem	Je členem
Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti (CSTO)	Odstoupila od smlouvy v roce 1999	Je členem	Odstoupil od smlouvy v roce 1999
Euroasijská ekonomická unie (EAEU)	Není členem	Je členem	Není členem
Severoatlantická smlouva (NATO)	Aspiruje na členství	Není členem	Není členem
Evropská unie (EU)	Kandidátský status	Není členem	Není členem

Tabulka 3: Angažovanost jihokavkazských států v mezinárodních organizacích.

Zdroj: Vlastní zpracování.

3. Ruská zahraniční politika vůči jihokavkazským státům

Celá kapitola se skládá ze tří podkapitol, kdy každá jednotlivá podkapitola představuje krátkou případovou studii na ruskou zahraniční politiku vůči zkoumanému státu. Jsou stanoveny dvě dílčí výzkumné otázky a jejich cílem je uvést aspekty ruské zahraniční politiky vůči jednotlivým státům. První dílčí výzkumnou otázkou kapitoly je: *jaké jsou projevy zahraniční politiky Ruské federace vůči jednotlivým jihokavkazským státům?* A druhou dílčí výzkumnou otázkou kapitoly je: *jak se liší zahraniční politika Ruské federace vůči jednotlivým jihokavkazským státům?*

První podkapitola popisuje a analyzuje zahraniční politiku Ruska vůči Gruzii coby jednomu z nejvíce emancipovaných států Jižního Kavkazu. Snahy Tbilisi začlenit se do západních struktur jsou patrné již dvě dekády, avšak ruská zahraniční politika brání realizaci těchto snah. Podkapitola druhá analyzuje ruskou zahraniční politiku vůči Arménii, donedávna nejbližšímu spojenci Ruska na Jižním Kavkaze. Politika Jerevanu se v posledním roce ve vztahu k Rusku výrazně proměnila. Třetí podkapitola se zabývá analýzou ruské zahraniční politiky vůči Ázerbájdžánu. Politické reprezentace v Moskvě a Baku jsou ve vzájemných vztazích uvážlivé.

3.1. Gruzie jako vzdorující spojenec?

Gruzie si ihned po osamostatnění procházela politickou krizí, úpadkem ekonomiky a vnitřním konfliktem, který zemi uvrhl do občanské války se třemi hlavními frontami. První frontou byl jihoosetský separatistický konflikt, který započal již v době SSSR v roce 1989 a ustálil se v roce 1992. Druhou frontou byl obdobný separatistický konflikt s Abcházií, který započal v roce 1993. Oba konflikty nebyly doposud zcela vyřešeny, což je zapříčiněno ruskou vojenskou přítomností. Třetí fronta občanské války byla vedena o moc nad vládou v zemi. Tento konflikt se odehrával mezi lety 1991 a 1993, kdy proti sobě vedly násilné akce centrální vláda v Tbilisi řízená prezidentem Zviadem Gamsachurdjou a opozičními polními veliteli. Prezident Zviad Gamsachurdia byl svrhnut v roce 1992 a následně zemřel za nejasných okolností v roce 1993. Na post prezidenta Gruzie v roce 1995 nastoupil Eduard Ševarnadze, který byl do té doby předseda přechodné vlády s pověřením vyvést zemi z občanské války (Zürcher, 2007: 115–129). Prezident Ševarnadze byl Ruskem podporován, protože představoval pro Kreml přijatelnou variantu na postu prezidenta země. I když

nejdříve nechtěl přistoupit do CIS, nakonec, i v důsledku pomoci Ruska v urovnání vnitřní gruzínské situace, změnil názor. Jeho vláda se vyznačuje korupčními skandály a absencí potřebných ekonomických i politických reforem. Frustrace obyvatelstva vyvrcholila v roce 2003 tzv. revolucí růží, která byla zapříčiněna zfalšovanými volbami i nespokojeností obyvatel s gruzínským zahraničněpolitickým směřováním, nedemokratickou vládou a špatnou ekonomickou situací (de Waal, 2019; Žídková, 2020).

Vztah mezi Ruskem a Gruzii je dlouhodobě komplikovaný. Rusko okupuje od konce rusko-gruzínské války z roku 2008 asi 20 % gruzínského území. Na území Abcházie a Jižní Osetie se nachází přibližně 10 000 ruských a separatistických vojáků, kteří představují pro Tbilisi hlavní bezpečnostní hrozbu (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016a). Jak dokládá Národní bezpečnostní strategie Gruzie, vláda v Tbilisi se obává znovu propuknutí konfliktu s Ruskem, a to i návaznosti na probíhající konflikt na Ukrajině. Zároveň podle bezpečnostní strategie má Moskva snahu uvrhnout zemi do stavu zhroucené státní moci (*failed-state*). K tomu využívá separatistické konflikty a jejich následnou „geopolitizaci“ v mezinárodní politice, umělé upravování hranic, hybridní formy boje, porušování mezinárodního práva ve vztahu k integritě gruzínského území, ohrožení energetické bezpečnosti, kybernetické útoky a podkopávání autority demokratických institucí. Geografická blízkost Ruska a propojenost Gruzie s ruskou částí Severního Kavkazu předznamenává, že Moskva má zájem na ovlivňování politiky v Tbilisi (Coffey, 2018; National Security Concept of Georgia, 2024).

Ruská představa civilizace a ideologie euroasianismu nemá v Gruzii přílišnou popularitu. Gruzie svou národní identitu spojuje s ortodoxním křesťanstvím řeckého typu a vztahuje svou národní afinitu k řeckému a římskému impériu, které považuje za čistě evropské civilizační celky – „Jsem Gruzín, takže jsem Evropan“. Přibližně 81 % Gruzínů podporuje členství země v EU a 75 % obyvatelstva by volilo vstup. Členství v EU považují obyvatelé Gruzie za dokončení dlouhého procesu „návratu do Evropy“. Na druhou stranu v Rusku a jeho civilizačním bloku vidí přímého nástupce ruského a sovětského impéria, které svými okupačními a kolonialistickými praktikami zanechaly v kolektivní mysli Gruzínů sotva napravitelné stopy. Spolupráci s Ruskem považují obyvatelé Gruzie za neslučitelnou s panevropským vnímáním, kdy euroasianismus slouží k postimperální ambicím reunifikovat postsovětský prostor a proměnit geopolitickou mapu světa. Obyvatelé Gruzie mají zájem na tom, aby mezi

oběma zeměmi panovaly korektní susedské vztahy, protože Rusko představuje jednoho z největších obchodních partnerů (Kakachia & Minesashvili, 2015; Kakachia 2017).

Po invazi z roku 2008 Gruzie s Ruskem ukončila veškerá bilaterální jednání a vzájemné setkávání obou zemí se uskutečňovalo pouze na platformě Geneva International Discussions. Významnou roli v omezení rusko-gruzínského dialogu sehrála politika Michaila Saakašviliho, který se od Moskvy zcela distancoval (Wilhelmsen, 2020). Prezident Saakašvili ovšem v roce 2012 prohrál parlamentní volby a u vlády ho vystřídala strana Gruzínský sen, která dominuje gruzínské politice dodnes. Ruské zahraniční politice vyhovovalo, že se v Tbilisi změnila politická reprezentace, protože nová vláda od roku 2013 obnovila s Ruskem diplomatické kanály a vzájemné vztahy se postupně „normalizovaly“ (Solovyov, 2023). Rusku to dává mnohem větší pole působnosti než za vlády Sjednocené národní strany Michaila Saakašviliho. Gruzínský sen, mimo jiné také v důsledku úzkých vazeb Bidziny Ivanišviliho na ruské elity, se netajil úmyslem nevyprovokovat Rusko k jakékoliv destabilizační akci – tzv. „politika nedráždění“. V návaznosti na to ruská zahraniční politika nevysloveně podporuje současnou gruzínskou vládu, která má oporu zejména ve venkovské oblasti Gruzie, které vyznávají konzervativnější hodnoty nežli liberálnější Tbilisi. Kreml tohoto využívá a aktivně podporuje proruský narativ, který má za cíl znevěrohodnit Západ (EU a NATO) a to v závislosti na „zamrznutém“ procesu integrace Gruzie do západních struktur (International Crisis Group, 2020; Kelly, Kramer & Ineyeh, 2021).

Současná politika Ruska vůči Gruzii je rámována i ukrajinsko-ruským konfliktem. Vláda v Tbilisi si je vědoma silné přítomnosti Ruska v separatistických regionech a také si je vědoma ruské agresivní politiky. Bývalý premiér Irakli Garibašvili prohlásil, že Západem uvalené sankce jsou neefektivním nástrojem k zastavení ruské agrese vůči Ukrajině, a proto se k nim vláda jeho země nepřipojí, a zároveň Gruzie odmítla uzavřít svůj vzdušný prostor pro ruská letadla (Vartanyan, 2022). Zároveň ale gruzínská Centrální banka prohlásila, že nehodlá pomoci Rusku v obcházení sankcí, jak to dělají jiné státy blízkého zahraničí. Gruzínská delegace při OSN odsoudila ruské válečné zločiny na Ukrajině a podpořila iniciativu zřízení vyšetřovací komise Mezinárodního Trestního Tribunálu (ICC) v Den Haagu (Glanz, 2022).

Rusko v souvislosti s gruzínským opatrným přístupem vůči jeho agresi na Ukrajinu obnovilo přímé lety mezi zeměmi a zrušilo vízové požadavky vůči Gruzínům. Kreml kvituje kroky gruzínské vlády při vedení konstruktivního přístupu vůči Rusku v souvislosti s rusko-ukrajinskou válkou (Avdaliani, 2023a). Ke zhoršení vzájemných vztahů nedošlo ani po vraždě gruzínského občana, který se snažil vstoupit do jihoosetského kostela a byl zastřelen příslušníky ruských vojenských jednotek. Gruzínská prezidentka Salome Zurbušviliová označila tento incident za „útok na národní státnost“ (JAMnews, 2023b). Dalším příkladem může být i projekt ruské vojenské námořní základny v Abcházii, který přímo ohrožuje gruzínské snahy vytvořit obchodní koridor mezi Evropou a Asií a na kterém Gruzie spolupracuje také s Čínou. Ta v posledních letech zvyšuje svou angažovanost na Jižním Kavkaze (Mandaria, 2024). Rusko má vojenskou převahu nad Gruzií, avšak snaží se ovlivňovat Tbilisi jiným způsobem, nežli přímou intervencí – ekonomickým tlakem (sankcemi na gruzínský export), ovlivňováním politiky skrze nadcházející volby na podzim roku 2024 a neustálým udržováním pocitu ohrožení akcí (Avdaliani, 2023a).

Ekonomické vztahy mezi Ruskem a Gruzií se v posledních letech výrazně posílily. I když je nárůst vzájemného obchodu postupný a pomalý, trend posledních let hovoří o tom, že závislost gruzínské ekonomiky se na Rusku postupně zvyšuje (JAMnews, 2023a). Podíl Ruska na celkovém gruzínském HDP je odhadem 14,6 %. Je to dáno zejména turismem a dovozem ruského zboží do Gruzie. Import ruského zboží do Gruzie před deseti lety tvořil 584 milionů USD (7,3 % gruzínského importu) a v roce 2022 byl zaznamenán enormní nárůst na hodnotu 1 835 milionů USD (13,3 % gruzínského importu). Export gruzínského zboží do Ruska byl v roce 2013 v hodnotě 191 milionů USD (6,6 % gruzínského exportu) a v roce 2022 vzrostl na 652 milionů USD (11,7 % gruzínského exportu). Mezi významný exportní artikl Gruzie do Ruska patří víno s 25% podílem, lehké slitiny kovů se 17 %, nealkoholické nápoje (minerální voda) se 14 % a dovoz aut s 11 %. Import ruského zboží představují zejména ze 34 % ropné produkty (benzin a nafta) a obiloviny na druhém místě jen se 7 %. Zejména dovoz automobilů z Gruzie do Ruska představuje největší meziroční nárůst, který lze přisoudit evropským sankcím na dovoz aut z EU (Transparency International, 2023).

3.2. Arménie jako blízký spojenec?

Arménskou zahraniční politiku přinutil v 90. letech orientovat se na Rusko vývoj konfliktu o Náhorní Karabach a pocit ohrožení ze strany Ázerbájdžánu a Turecka.²⁷ Otázka Náhorního Karabachu vstupuje do každého aspektu domácí i zahraniční politiky Arménie (de Waal, 2015a: 196–207). Rusko-arménské vztahy však nejsou historicky jen o blízkém spojení. Ruská zahraniční politika vůči Arménii je určována její angažovaností a pozicí v konfliktu o Náhorní Karabach, ve kterém od propuknutí prvních bojů na karabašském území moskevské centrum nechávalo situaci gradovat a nezasahovalo podle představ Arménů. Po rozpadu SSSR a vítězství Arménie v první válce v roce 1994 pomohla nová arménská vláda k postupné obnově vzájemných vztahů s Moskvou. Jerevan si uvědomil, že bezpečnost a ekonomická prosperita závisí na dobrých rusko-arménských vztazích. Rusko představuje pro Arménii největšího investora, obchodního partnera, dodavatele zbraní a diskutabilního bezpečnostního garanta (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016b; de Waal, 2019).

Politický režim Arménie byl dlouhou dobu považován za konsolidovaný a stabilní. To bylo zapříčiněno i tím, že se Arménie nenacházela v žádném vnitřním destabilizujícím konfliktu jako třeba Gruzie a Ázerbájdžán. Na postu prezidenta se postupně vystřídaly tři osobnosti, které vůči Rusku zachovávaly určitou loajalitu – Levon Ter-Petrosjan, Robert Kočarjan a Serž Sarkisjan (Kopeček, 2012). V roce 1998 Levon Ter-Petrosjan odstoupil kvůli zmanipulování prezidentských voleb a nedůraznému přístupu vůči Ázerbájdžánu (Žídková, 2020: 138). Poté politiku v Arménii na dvacet let ovlivňoval tzv. karabašský klan, který představují dva prezidenti narození na území Náhorního Karabachu. První z nich Robert Kočarjan dokonce zastával funkci prezidenta tohoto separatistického regionu. Jeho vláda se vyznačovala usilovným hledáním řešení pro rodný Karabach. Dokonce vedl s ázerbájdžánským prezidentem Heidarem Alijevem jednání ohledně připojení Náhorního Karabachu, navrhoval, aby se Arménie vzdala území kolem řeky Araks, což by umožnilo spojit hlavní část Ázerbájdžánu s exklávou Nachičevan. Jednání skončila kvůli úmrtí ázerbájdžánského prezidenta (Kopeček, 2012: 81). V roce 2008

²⁷ Arménie vnímá toto ohrožení zejména na základě historických událostí, které jsou spojené s arménskou genocidou mezi lety 1915 až 1923. Arménská strana hovoří o 1,5 milionu obětí. Turecká strana nehodlá připustit, že se jednalo o účelné vyhlazování národa, ale přiznává odpovědnost za újmy Arménům způsobených v období let 1. světové války a následné turecké války za nezávislost (de Waal, 2015).

nastoupil do funkce prezidenta Serž Sarkisjan, který se snažil modernizovat Arménii a odstránit ji definitivně od zkorumpovaného a nefunkčního postkomunistického systému spojeného i s přímou závislostí na Rusku v oblasti energetiky. S Ruskem však udržoval dobré vzájemné vztahy a arménská vládní Republikánská strana spolu s Putinovou stranou Jednotné Rusko vzájemně kooperovaly (Kopeček, 2012: 86; Grigoryan, 2017; de Waal, 2018).

Rusko k přesvědčení Arménie pro vstup do EAEU v roce 2013 využilo manipulativní techniky a nátlakovou zahraniční politiku. Arménie si místo možnosti dál vyjednávat Asociační dohodu s EU, kterou více než čtyři roky vyjednávala společně s Gruzíí, Ukrajinou a Moldavskem, nakonec vybrala v roce 2013 přistoupení do ruského euroasianistického integračního projektu EAEU. Za tímto rozhodnutím stojí skutečnost, že Rusko Arménii enormně navýšilo ceny plynu a ropy a s Ázerbájdžánem Rusko uzavřelo vzájemný kontrakt na zakázku zbraní. To vyvolalo v Arménech pocit ohrožení a vedlo k „připoutání“ Jerevanu pod ruskou sféru vlivu (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016b; Kurfürst, 2020: 276).

Jednou z významných příčin silné ruské pozice v Arménii je ruské vlastnictví arménské energetické infrastruktury. Před rokem 2013 držela ruská společnost Gazprom ve svém vlastnictví 80 % arménské distribuční soustavy plynovodů. Po návštěvě Vladimira Putina v roce 2013 svůj podíl Gazprom navýšil na 100 % s délkou smlouvy na 30 let bez možnosti reedice pro Arménii. Po Putinově návštěvě přišel íránský tisk se zprávou, že Írán nabídl arménské vládě výhodnější cenu za odběr plynu než ruská strana, avšak Arménie nikdy obchodní jednání nezačala (Grigoryan, 2017).

Ruská společnost RAO-UES, která na základně svého dominantního postavení v arménské společnosti Elektrické sítě Arménie (ENA), drží monopolní postavení v celé distribuční síti elektrické energie. Tato ruská společnost také provozuje vodní, tepelnou a jedinou jadernou elektrárnu v Arménii a Rusko je také výsadním dodavatelem technologie a jaderného paliva. To devalvuje arménskou snahu o soběstačnost v oblasti elektrické energie, která se sice z 98 % vyrábí v Arménii, ovšem veškerá kontrola je v rukou Ruska a jeho společností.

Ruský export zemního plynu do Arménie představuje asi 88 % celkového importu této suroviny do Arménie. Ruský podíl na arménských dodávkách ropy a ropných produktů představuje 76 %, což dále dokládá ruskou dominanci v energetickém sektoru Arménie (Markosyan, 2023; Baghirov, 2024). V roce 2015

bylo vlastnictví energetické infrastruktury a následná cenotvorba předmětem velkých protestů známých jako Elektrický Jerevan. Společnost RAO-EOS prostřednictvím ENA navýšila distribuční poplatek, takže arménské domácnosti platily nejvyšší poplatek za elektrické energie v postsovětském prostoru. Arménské úřady nechtěly vyvolat konflikt s Ruskem, proto situaci dále nevyšetřovaly a rozhodly, že bude poplatek zaplacen z peněz akciové společnosti ENA (Grigoryan, 2017; Asryan, 2022).

V roce 2018 přišla v rusko-arménských vztazích změna. Prezident Serž Sarkisjan přetvořil arménský poloprezidentský systém na systém parlamentní, čímž si chtěl zajistit možnost vlády na další období. Místo něj byl prezidentem Arménie zvolen diplomat Armen Sarkisjan a Serž Sarkisjan nastoupil do nové hlavní exekutivní funkce v zemi. V premiérském křesle ovšem vydržel necelý týden, kdy byl nucen po nátlaku veřejnosti odstoupit. Nespokojenost lidí vyústila v tzv. sametovou revoluci, která do premiérského úřadu vynesla opozičního novináře Nikolu Pašinjana, zastávajícího ukončení arménské závislosti na Rusku. Nenásilná změna režimu nabídla Arménům novou příležitost k redefinici jejich pozici vůči Rusku, ale také vůči EU a NATO (Lansky & Suthers, 2019; Shougarian, 2019).

Premiér Pašinjan nastoupil nejdříve zdrženlivou politiku vůči Rusku, ale v konečném důsledku neopustil od těsných vztahů ve společných organizacích postsovětského prostoru – CIS, EAEU a CSTO – a pravidelně se účastnil všech jejich summitů (Sukiasyan, 2021). Protože Rusko formálně pojí s Arménií alianční smlouva v rámci CSTO, Moskva stále udržuje své vojenské základny ve městech Gjumri a Ereburi. Situace v zemi se však dynamicky proměnila po roce 2020, kdy Arméni prohrála druhou válku o Náhorní Karabach. Rusko ztratilo tím svůj výsadní vliv na politiku v Jerevanu (Atasuntsev, 2023).

Ázerbájdžán v roce 2023 vyvolal desetiměsíční blokáda Náhorního Karabachu a následná vojenská operace dokončila převzetí zbytku svých v roce 1994 ztracených území. Vítězná operace vedla k emigraci veškerého arménského etnika z Náhorního Karabachu (Euroasinet, 2023a; Euroasinet, 2023b). Ruské síly dohlížející na příměří v regionu nezasáhly a jejich nečinnost vyvolala vlnu nevole v arménské politice i společnosti (Martirosyan, 2023). Blízký spojenec nezasáhl ve prospěch bezpečnosti, proto politika Moskvy dala vzniknout debatě s otázkou, zda nemá Arménie obrátit pozornost v zahraniční politice na spolupráci s Evropou a USA. Vláda v Jerevanu přesunula pozornost na hledání nového bezpečnostního partnera, protože ruské mírotvorné jednotky nebyly schopny odvrátit arménskou porážku (Atasuntsev, 2023).

Na ruskou pozici nezasahovat může být nahlíženo i tak, že Arménie v posledních měsících poskytla humanitární pomoc Ukrajině, což vyvolalo v Moskvě ostrou kritiku (Fuchs & Glantz, 2023).

Vláda Nikoly Pašinjana v důsledku toho pozastavila své členství v CSTO a uvažuje o zrušení ruských vojenských základen na svém území (Goble, 2024a). Ruská propaganda rozjela masivní mediální kampaň, která se zaměřuje na velkou diasporu Arménů v Rusku, a nutí je, aby vytvářela tlak na vládu v Jerevanu ve snaze zvrátit arménské jednání vůči Moskvě. Dokonce se spekuluje, že by Arménie mohla následovat gruzínskou a ukrajinskou cestu a chystá se plně vymanit z ruské sféry vlivu a orientovat se na Západ, což by zásadním způsobem ohrozilo postavení Ruska na Jižním Kavkaze. Moskva v závislosti na tomto dění využívá ekonomického tlaku na Arménii v EAEU a v tichosti také podporuje menší příhraniční roztržky mezi Armény a Ázerbájdžánci, které dále brání mírovému procesu mezi zneprátelenými stranami konfliktu (Goble, 2024b).

Ekonomická závislost Arménie na Rusku je dlouhodobě zjevná, a proto je výše uvedené vymaňování se Jerevanu z ruské sféry vlivu je velmi obtížné. Obchod Arménie s Ruskem se po pandemii Covid-19 a v závislosti na válce na Ukrajině téměř zdvojnásobil. To je dáno především uvalenými západními sankcemi na Rusko a za nárustem tedy stojí převážně reexport sankcionovaného zboží. Arménští obchodníci v tomto faktu spatřují mnoho nejistot a potenciálního ohrožení, protože jsou přímo závislí na vývoji ruské ekonomiky a na nestabilním ruském rublu. Ruskou měnou se platí od počátku rusko-ukrajinské války stále více, což je zapříčiněno nedostatkem valut a deviz v ruské ekonomice, ale zároveň i tím, že se Rusko snaží implementovat rubl jako jednotnou měnu pro EAEU (Mogdesyan, 2023a).

Arménský export do Ruska v roce 2022 prudce vzrostl na 2,4 miliardy USD a import se zvedl asi o 40 % 2,6 miliardy USD. Růst pokračoval i v roce 2023, kdy obrat obchodu mezi Ruskem a Arménií představoval podíl 56 % celkového arménského obchodu. Díky tomuto vzrostl ruský podíl na arménském exportu z necelých 37 % na 51 %, a naopak podíl Ruska na arménském importu se snížil z 32 % na 26 %. Arménie je na ruském importu silně závislá, zejména v oblasti potravin a nerostných surovin. Veškerý arménský dovoz pšenice představuje z 99 % dovoz z Ruska a obdobně je tomu i s v případě kukuřice s 98 %. Arménská ekonomika je stále více závislá na remitencích arménské diaspory v Rusku, kterýchžto podíl se

zvýšil z 55 % v roce 2021 na 70 % v roce 2022. Zároveň tyto příjmy představují i 60 % všech zahraničních investic v Arménii (Baghirov, 2024).

Výsledkem je posílení pozice Ruska v arménské ekonomice. Největším problémem pro Arménii je skutečnost, že 55 % všeho jejího exportu představují hotové výrobky, nikoliv suroviny k dalšímu využití. V případě, že se Arménie rozhodne plně se orientovat na Západ a Rusko zvolí uvalení sankcí, znamenala by tato skutečnost výrazný zásah do arménské ekonomiky. Přeorientování exportu zboží na Západ je komplikované, neboť na trzích EU panují přísnější standarty na kvalitu dodávaných produktů a zboží (Mogdesyan, 2023b).

3.3. Ázerbájdžán jako suverénní spojenec?

V 90. letech na pozadí konfliktu o Náhorní Karabach a vnitřní nestability politického režimu Kreml svou politikou dopomáhal k obměnění politických elit Ázerbájdžánu. První prezident Ajaz Mutalibov nedokázal vyřešit probíhající první válku s Arménií a v důsledku domácí politické krize byl po dvou letech svržen Abufazem Elčibejem. Tento prezident byl Západem považován za demokrata a snažil se uzavírat kontrakty s britskými investičními společnostmi, které se měly podílet (a mnohé se podílely) na těžbě ropy v Kaspickém moři. V důsledku Moskvou podněcovaných vojenských nepokojů došlo ke svržení prezidenta Elčibejeho, který byl nahrazen Hejdarem Alijevem. Ten využil oslabenou státní moc, a v roce 1993 s výrazným přispěním Turecka tento bývalý vysoký komunistický politik a představitel KGB získal nad Ázerbájdžánem moc. Jeho vláda se v prvních letech vyznačovala napravováním vztahů s Ruskem a zejména pak konsolidací státní moci v jeho prospěch a následně i ve prospěch jeho rodiny. Hejdara Alijeva nahradil v prezidentském křesle jeho syn Ilham, který je u moci od roku 2003 (Šmíd, 2005; Kopeček, 2012).

Ilham Alijev vyhrál i několikeré následující prezidentské volby, v roce 2024 dokonce s drtivým výsledkem 92 % odevzdaných hlasů. Nelze ovšem hovořit o férových, demokratických a rovných volbách, neboť v důsledku Alijevovy autoritářské politiky neexistuje v zemi konsolidovaná opozice, která by mohla výsadní postavení prezidenta Alijeva ohrozit. Ilham Alijev se těší vysoké domácí popularitě a výrazně si upevnil pozici „bleskovou“ válkou o Náhorní Karabach z roku 2023, která znamenala reintegraci tohoto území pod správu Ázerbájdžánu (Casey, 2024).

Alijevovská dynastie vidí v Moskvě autoritářského spojence, přesto je vůči ní v mnoha ohledech skeptická, neboť je si vědoma její síly v destabilizační politice. Podobný pohled mají i občané Ázerbájdžánu, kteří Moskvě vyčítají spojenectví s Arménií, zejména pak zásadní ruskou pomoc Arménům v prohraném prvním konfliktu o Náhorní Karabach. Naproti tomu je patrné blízké spojenectví Ázerbájdžánu s Tureckem, které svou zahraniční politikou spojenou s dodávkami moderních zbraní a také prostřednictvím panturkismu získává v Ázerbájdžánu větší vliv. Stoupající napětí v rusko-rureckých vztazích má amplifikující efekt i na rusko-ázerbájdžánské vztahy (Ditrych, 2006; Remler, 2020).

Ázerbájdžán velmi umně balancuje svou multivektorální zahraniční politikou mezi Ruskem, Tureckem a Západem. Ruský historik Andrej Zubov (2015) popsal vzájemné vztahy mezi Moskvou a Baku na příkladu „houpačky“, kdy příznivé období střídá období neshod (Zubov, 2015: 725). Jakožto jediná muslimská země na Jižním Kavkaze má Ázerbájdžán zájem na stabilních vztazích s Ruskem, mimo jiné i proto mu pomáhá udržovat stabilitu na území Severního Kavkazu, které je rizikovou oblastí pro etnické nepokoje muslimských klanů (Avarů, Talyšů, Leginců, Kumyků, Dagestánců). Pro Rusko je Ázerbájdžán v tomto ohledu významný spojenec (Remler, 2020).

Rusku nevádí porušování lidských práv, autoritářský režim a represe vůči opozici i etnickým menšinám Ázerbájdžánu, které považuje za prostředek k zajištění stability v zemi i v celém regionu. Jakékoliv demokratizační snahy společnosti jsou pro ruské politické elity i ázerbájdžánského vůdce Ilhama Alijeva nepřijatelné a za tímto účelem podle Jaroslava Kurfürst (2018) našli s dalšími autoritářskými vůdci v postsovětském prostoru společné *know-how* restrikcí vůči nezávislé občanské společnosti a opozici (Kurfürst, 2018: 268).

Západem realizovaný projekt ropovodu BTC a plynovodu BTE představoval překážku pro ruské strategické plány na Jižním Kavkaze a navíc tím, že obě potrubní sítě obchází ruské území, snižuje závislost Evropy na ruské ropě a plynu (Mammadov, 2017). Kreml na to reaguje marginalizací ázerbájdžánské role v multilaterálních jednáních v kaspické oblasti a naznačuje možnost ohrozit potrubní síť vedoucí přes Gruzii ze svých vojenských základen v Abcházii, Jižní Osetii či případně v arménském Gjumri (Salvati, 2015).

Rusko je významným dodavatelem pro ázerbájdžánskou armádu, dodává jí asi 85 % všech zbraní. Dodavatelem vespělých zbraňových systémů však není jen Rusko,

Ázerbájdžán dále spoléhá na dodávky dronů z Turecka a také z Izraele (Kuchins, Mankoff & Beckes, 2016c). Díky těmto moderním vojenským systémům v roce 2020 proběhla úspěšná ofenziva Ázerbájdžánu v Náhorním Karabachu (Radio Free Europe, 2020). Vývoj bojů v roce 2020 nebyl pro vládu v Jerevanu příznivý a vše naznačovalo, že Baku povede úspěšné tažení s cílem znovunastolení dominance v karabašském regionu a přilehlých Armény obsazených oblastech. Na začátku listopadu 2020 Moskva intervenovala a vyjednala s Arménií a Ázerbájdžánem devítibodovou smlouvu o příměří, na plnění které dohlížela svým téměř dvoutisícovým kontingentem (Kreml, 2020). Pro Rusko toto znamenalo úspěch, neboť se mu tím podařilo krátkodobě rozmístit vojáky a bezpečnostní síly (na dodržování příměří dohlížela mimo jiné Federální služba bezpečnosti – FSB) v poslední jihokavkazské zemi, a to na *de-iure* ázerbájdžánském území. Mírová dohoda dočasně ustálila ruskou pozici v regionu a současně posílila vliv Turecka (Hedenskog, Lund & Norberg, 2020). Protože by ruská vojenská pomoc Arménii v tomto konfliktu popudila ázerbájdžánského prezidenta Ilhama Alijeva a Rusku by tím hrozila přímá konfrontace s Tureckem, Kreml raději do konfliktu nezasáhl. „*Misto toho Moskva pomohla sjednat příměří, na jehož základě Ázerbájdžán upevnil své územní zisky.*“ (Galeotti, 2023: 371). V zájmu Ruska nebylo také nabízející se definitivní urovnání konfliktu mezi Arménií a Ázerbájdžánem i případně jakákoliv role Západu v tomto urovnání, neboť by to znamenalo výrazné oslabení pozice Ruska v regionu a novou dynamiku v oblasti možného dalšího rozvoje vztahů obou zemí se Západem (Židková, 2020: 140).

Když v únoru roku 2022 ruský prezident Vladimir Putin uznal nezávislost separatistických regionů na východě Ukrajiny a rozpoutal s ní plnohodnotný válečný konflikt, ázerbájdžánský prezident Ilham Alijev zvolil opatrný přístup jak k Ukrajině, tak k Rusku. Dne 22. února 2022, dva dny před ruskou agresí vůči Ukrajině, uzavřeli prezidenti Putin a Alijev dohodu o spojenecké interakci mezi Ruskem a Ázerbájdžánem, která se „*opírá o historické tradice přátelství a dobrého sousedství, hluboké kulturní a humanitní vazby mezi Ruskem a Ázerbájdžánem. [...] Berouce v úvahu zájem budovat multipolární svět, založený na mezinárodním právu a ústřední roli OSN. [...] Strany mají zájem o rozvoj integračních procesů v rámci CIS, ve které přináleží klíčová úloha Ruské federace.*“ (Azertag, 2022). Tato dohoda znamenala v kontextu konfliktu o Náhorní Karabach výrazný úspěch pro Ázerbájdžán, protože deklarovala snahu budovat vzájemné vztahy na principu respektu, územní celistvosti a nedotknutelnosti státních hranic. Tato dohoda předznamenávala, že jakékoliv řešení

ze strany Ázerbájdžánu je legitimní a Arménie v konfliktu o Náhorní Karabach pomalu ztrácí hlavního spojence Rusko a CSTO (Glantz, 2022).

Ruský ministr zahraničních věcí Sergej Lavrov v roce 2023 k výročí uzavření výše uvedené smlouvy odcestoval do Baku, aby jednal s Ilhanem Alijevem o Ázerbájdžánské podpoře Ukrajiny a navázané spolupráci s EU. Baku podporuje Kyjev zejména humanitární pomocí a uznává suverenitu a integritu ukrajinského území. Svou podporu sdělil Ilham Alijev Volodymiru Zelenskému v telefonním rozhovoru, ovšem na půdě OSN Ázerbájdžán nehlasuje pro přijetí klíčových rezolucí odsuzujících ruskou agresi. Navzdory snaze Ázerbájdžánu navazovat blízké vztahy se zeměmi EU se Baku zapojilo do „megaprojektu“ Severo-Jižního železničního koridoru spojujícího Rusko s Íránem a shodlo se Ruskem na nedůvěře vůči monitorovací misi EU v Arménii (Kucera, 2023). Lavrov prohlásil: „*Vidíme, jak EU otevřeně zneužívá své vztahy s Arménií a Ázerbájdžánem, včetně vymocování své „mise“ na území Arménie, což vyvolává pochybnosti o její legitimitě.*“ (Lavrov, 2023).

V roce 2023 předcházela Ázerbájdžánské ofenzivě v Náhorním Karabachu desetiměsíční blokáda tohoto území, během které se přibližně 120 000 karabašských Arménů ocitlo v humanitární nouzi. Drtivá většina z nich před samotnou ofenzivou ázerbájdžánských jednotek uprchla do Arménie. Na 2000 ruských vojáků, kteří se starali o bezpečnost zásobovacích koridorů a ochranu arménských kontrolních stanovišť, ve své úloze selhalo (Fuchs & Glantz, 2023). Ázerbájdžánu se podařilo v bleskové válce získat Náhorní Karabach 20. září 2023. Prezident Ilham Alijev deklaroval Ázerbájdžán za vítěze a okamžitě zahájil trestní stíhání představitelů Náhorního Karabachu coby „ilegální“ vlády na svrchovaném území Ázerbájdžánu. Dále prohlásil, že věří v poválečné obnovení vztahů s karabašskými Armény a že je rozhodnut jim udělit ázerbájdžánské občanství (Euroasianet, 2023a; Euroasianet, 2023b).

3.4. Shrnutí

Kapitola si kladla za cíl kontextuálně rozšířit analýzu o konkrétní příklady projevů ruské zahraniční politiky v jednotlivých státech Jižního Kavkazu. Na základě krátkých případových studií byl jednotlivých kapitolách o Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu uveden nejdříve stručný historický kontext, na který navazovala deskripce ruské zahraniční politiky v oblastech bezpečnosti a konfliktů, vzájemných politických

vztahů, ekonomické a energetické provázanosti a popis současných dynamických vztahů s Ruskem.

První dílčí výzkumná otázka kapitoly zněla: *jaké jsou projevy zahraniční politiky Ruské federace vůči jednotlivým jihokavkazským státům?*

Gruzie coby nejvíce prozápadní země jihokavkazského regionu, která má bezpochyby nejbližší k členství v EU, v současné době prochází klíčovým obdobím, které předznamená, jestli bude integrace do západních organizací úspěšná. V období let 2013 až 2023 konsolidoval v Gruzii svou moc oligarcha a na Rusko napojený Bidzina Ivanišvili a v současnosti pragmaticky balancuje mezi Západem a Ruskem. Ovšem hlavní hnací silou gruzínské západní orientace je proevropská občanská společnost, která vytváří neustálý tlak na vládní představitele Ivanišviliho strany Gruzínský sen. Rusko si uvědomuje afilaci Gruzínů k Západu a snaží se ji umenšovat prostřednictvím hybridního boje. Ten se projevuje ovlivňováním mediálního prostředí před nadcházejícími parlamentními volbami anebo vyvoláváním pocitu ohrožení, které může kdykoliv přijít z Abcházie a Jižní Osetie. V současné době také vzrostl vzájemný obchodu mezi Gruzii a Ruskem, protože Gruzie slouží k reexportu sankcionovaného evropského zboží. Gruzie sice zůstává Rusku vzdorujícím jihokavkazským státem, avšak na straně druhé nijak zásadně nechce narušit křehké vztahy se svým severním sousedem.

Arménie na druhou stranu dlouhodobě vystupovala jako ruský blízký spojenec. Ovšem po událostech spojených se sametovou revolucí a prohraném konfliktu o Náhorní Karabach s Ázerbájdžánem se Jerevan rozhodl pro možnost hledání nových spojenců. Ruská zahraniční politika v případě Arménie nedokázala adekvátně reagovat na liberalizační snahy arménské občanské společnosti a následně nedokázala dostatečně silně zakročit v bleskovém ázerbájdžánském útoku. Svou nečinností tak zapříčinila úpadek celkového vlivu na Jižním Kavkaze. Rusko ale nadále drží ve svém vlastnictví takřka celou oblast energetiky, zároveň má své vojenské základny v Gjumri a Ereburu a v neposlední řadě je arménská ekonomika stále závislá na dobrých vztazích s Ruskem, které představuje největšího investora a obchodního partnera.

V případě rusko-ázerbájdžánských vztahů platí, že Moskva vidí v Baku stabilní autoritářský režim, kterému do určité míry toleruje suverénní zahraniční politiku, i když ne vždy s jejími zájmy souhlasí. Ázerbájdžán představuje pro Rusko partnera v kooperaci zajištění bezpečnosti a stability v etnicky roztržitém ruském Severním

Kavkaze. Na dobrých rusko-ázerbájdžánských vztazích závisí i dobré vztahy Ruska s Tureckem, kdy Moskva umožnila Ankaře výrazněji vstoupit do regionu Jižního Kavkazu vzájemnou spoluprací v mediaci konfliktu o Náhorní Karabach po roce 2020. Ruská zahraniční politika v současné době kritizuje ázerbájdžánskou pomoc Ukrajině a spolupráci Ázerbájdžánu s EU v oblasti navýšení dodávek nerostných surovin skrze BTC a BTE, ovšem tuto situaci s připomínkami toleruje. Ázerbájdžánská multivektorální politika v současné době funguje velmi dobře.

Druhou doplňující dílčí otázkou bylo: *jak se liší zahraniční politika Ruské federace vůči jednotlivým jihokavkazským státům?*

Ruská zahraniční politika se v každé jednotlivé zemi projevuje jinými kroky. Zahraniční politika odlišně využívá/la zamrzlých konfliktů – abchazského jihoosetinského a karabašského. První dva konflikty slouží jako pojistka k určitému zadržování Gruzie mimo přímou sféru vlivu a členství v EU a NATO a slouží v Gruzii k vyvolání pocitu ohrožení. Karabašský konflikt mezi Arménií a Ázerbájdžánem donedávna sloužil jako silný nástroj ruské zahraniční politiky, protože vytvářel asymetrický diplomatický vztah na ose Moskva-Jerevan znamenající existenční závislost Arménii na ruské zahraniční politice a její podpoře. Svých vojenských sil přítomných v Arménii využívala ruská zahraniční politika v pozdržení osamostatňujících se tendencí ázerbájdžánské zahraniční politiky ve vztahu k Turecku a Západu.

Současná gruzínská vláda oficiálně proklamuje západní orientaci, avšak svým jednáním činní mnohdy opak. Ruská zahraniční politika si je tohoto velkého rozpolcení mezi vládnoucí elitou a protestující občanskou společností vědoma, a proto se ovlivnit domácí politiku Gruzie.

Arménský premiér Nikol Pašinjan svými cestami na Západ v posledních letech vyvolal nespokojenost Ruska, ovšem pravdou je, že energetická, ekonomická a stále také vojenská závislost Arménie na Rusku přetrvává.

Ázerbájdžán není na Rusku ekonomicky ani energeticky závislou zemí a vzájemné vztahy nejsou tudíž těmito faktory výrazně ovlivněny. Proto se ruská zahraniční politika vůči Ázerbájdžánu odlišuje tím, že je čistě pragmatická. Země spolupracují na několika projektech, například Severo-Jižní železniční koridor, na kterých Ázerbájdžán finančně profituje.

Závěr

Diplomová práce se zaměřila na ruskou politiku a její pozici v regionu Jižního Kavkazu. Zahraniční politika byla analyzována komplexně vůči regionu i samostatně vůči Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu. V období let 2013 až 2023 si ruská zahraniční politika prošla významnou proměnou, která nepřímo vedla ke změnám v postsovětském prostoru i v mezinárodním prostředí, protože se jasně vyhranila proti vzrůstajícím emancipačním a liberalizačním snahám států tzv. blízkého zahraničí, které usilují o odpoutání ze sféry moskevského vlivu. Autor práce vycházel z předpokladu, že ruská politika v regionu ztrácí svůj vliv právě s ohledem na výše uvedené emancipační a liberalizační tendence a dynamický vývoj.

Pro dosažení stanoveného cíle bylo nutno práci rozdělit do dvou celků. První celek odrážel teoretické a metodologické ukotvení práce a druhý celek představoval vlastní analýzu. Tato analýza byla vystavěna na dvou úrovních. První úroveň se zabývala ruskou politikou v blízkém zahraničí, poté konkrétněji politikou na Jižním Kavkaze a následně se zaměřila na odpor Ruska vůči aktivitám EU a NATO v regionu. Druhou úroveň analýzy představovaly případové studie, které se zabývaly projevy ruské zahraniční politiky jednotlivě vůči Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu. Celá kvalitativní analýza byla vytvořena na základě historické, geostrategické, bezpečnostní, ekonomické a politické pozice Ruska na Jižním Kavkaze.

Teoretická část práce se zabývala ukotvením novodobé ruské zahraniční politiky a rozebírala klíčové determinanty, které vstupují do procesu tvorby politiky. Dále se zabývala ruským civilizačním posláním a konceptem euroasianismu. Přínosnými zdroji literatury v tomto ohledu byly texty a knižní publikace od Jaroslava Kurfürsta, Jeffreye Mankoffa, Bobo Lo, Andreje Tsygankova, Igora Zeveleva i Dmitrije Trenina. Například Kurfürst tyto determinanty označuje za příběhové linie, které odráží vývoj novodobé zahraniční politiky Ruska. Mezi Kurfürstovy vybrané determinanty/příběhové linie patří velká Evropa, multipolární svět, odpor vůči rozšiřování NATO, společný boj proti terorismu, reintegrace postsovětského prostoru, obrana proti barevným revolucím a Ruský svět. Obdobně se tyto determinanty vyskytují také v pracích Mankoffa, který ruskou zahraniční politiku zasazuje do dobového kontextu a přínosným způsobem ji popisuje i na základě ruských oficiálních koncepcí zahraniční politiky. Bobo Lo tyto determinanty vztahuje konkrétněji na hledání ruské identity – ruské pozice ve světě, ruského vidění

globálního prostředí, domácích faktorů ovlivňujících zahraniční politiku a rozhodování institucí a individuálních aktérů v zahraniční politice. Andrej Tsygankov se dlouhodobě zabývá ruskou identitou a jakým způsobem tato identita ovlivňuje proces tvorby zahraniční politiky. Pro rozšíření a pochopení civilizacionismu a euroasianismu jsou Tsygankovi texty doplněny o texty Bobo Lo, Zeveleva a Trenina, kteří se blíže zaměřují na konkrétní výstupy civilizacionismu a euroasianismu v podobě Ruského světa, ruských krajanů v zahraničí či euroasijských integračních projektů.

Metodologická část práce byla vystavena na *Foreign Policy Analysis* (FPA) a textech akademiků Valeri Hudsona & Benjaminu Daye, Chrise Aldena & Ammonu Arana, Jean-Frédérica Morina & Jonathana Paquina a Dereka Beache a dalších, kteří se tzv. *middle-range theory* (FPA) zabývají. Práce využívá FPA pro analýzu dílčích faktorů na různých úrovních analýzy (*level of analysis*), díky kterým je možné vystavit komplexní model. Při analýze byly využity faktory jako je geografie, ekonomická kapacita, energetika, vojenská kapacita a vzájemné zahraničněpolitické vztahy.

Druhá a třetí kapitola již reflektují analytický celek diplomové práce. Nejprve se analýza zabývá makroaspekty, kterými jsou ruská politika v tzv. blízkém zahraničí; ruská pozice na Jižním Kavkaze; odpor Ruska vůči aktivitám EU a NATO v regionu. Dále se analýza zabývá mikroaspekty, které vstupují do komplexního modelu analýzy. Tato konkrétnější část je vystavena na krátkých případových studiích. V analytické části jsou využívány akademické zdroje, kvalitní analýzy předních odborníků na ruskou zahraniční politiku, primární prameny i výstupy novinářů, think-tanků a zpravodajských serverů zaměřujících se na jihokavkazský region.

Autor práce si položil hlavní výzkumnou otázku, *jaká je zahraniční politika Ruské federace vůči Jižnímu Kavkazu v kontextu dynamické proměny postsovětského prostoru v období let 2013 až 2023*.

Hlavním zájmem Ruska je udržení výsadního postavení v rozvíjejícím se regionu Jižního Kavkazu, na který má podle svého přesvědčení a vize historický, kulturní a politický nárok. Podle Ruska spadá tento region do civilizačního bloku ruské Euroasie a některé suboblasti Jižního Kavkazu představují entitu Ruského světa s ruskými krajanými, které je nutno v případě ohrožení jejich důstojnosti a existence chránit před nepřátelským jednáním, byť jen domnělým. Nejvýznamnější takovou v současnosti probíhající protektivní akcí je přítomnost ruských vojenských jednotek v gruzínských separatistických regionech Abcházie a Jižní Osetie. Od rusko-

gruzínského konfliktu v roce 2008 jednotky plně kontrolují tato separatistická území a svou přítomností dále brání gruzínským snahám o začlenění do struktur západních organizací EU a NATO. Svou odpovědnost Rusko deklarovalo, ovšem nenaplnilo i vůči Arménii, se kterou ho pojí obdobné historické, kulturní, náboženské hodnoty. S Ázerbájdžánem Rusko udržuje pragmatické vztahy se stejným cílem – udržet si vliv v této postsovětské republice.

Jižní Kavkaz představuje strategický region ruských geopolitických zájmů. Působení Ruska v tomto regionu je od rozpadu SSSR kontinuální, ovšem v čase se proměňuje míra vlivu ruské zahraniční politiky. Projevy ruského jednání jsou doprovázeny postimperiální ambicí reintegrovat blízké zahraniční prostřednictvím Ruskem vedených postsovětských organizací (CIS, CSTO a EAEU), nátlakové diplomacie, ekonomické a energetické dominance, hybridních taktik spojených s ovlivňováním politiky, médií a občanské společnosti. Zároveň jsou projevy ruské zahraniční politiky spojeny s vyvoláváním strachu a pocitu ohrožení prostřednictvím silného vojenského působení v zamrzlých konfliktech. Rusko nelibě nese, když se v regionu Jižního Kavkazu vzcházejí tendence na emancipaci zahraničněpolitického jednání, které by znamenaly možnou účast jiných geopolitických soupeřů v regionu.

Vývoj domácí gruzínské politiky vedl k tomu, že se Gruzie momentálně nachází ve stavu vnitřního sporu o další směřování. Tento spor je veden mezi proevropskou, demokratickou a angažovanou občanskou společností a iliberální, oportunistickou a pragmaticky jednající vládní stranou Gruzínský sen. Zakladatel strany Bidzina Ivanišvili konsolidoval politickou moc do té míry, že zastavil demokratické, soudní i ekonomické reformy a účelně využívá gruzínskou politiku k prosazování svých zájmů. Ruské zahraniční politice tato skutečnost vyhovuje, protože byly znovu obnoveny diplomatické kanály, ukončené po vzájemném konfliktu roce 2008. Ale především byl od moci odstaven politik Michail Saakašvili, který svou jestrhábí politikou namířenou proti Rusku razil směr prozápadního směřování vedoucího k členství v EU a NATO.

Arménie platila dlouhou dobu za loajálního spojence Ruska na Jižním Kavkaze. Politický režim byl dlouhou dobu konsolidovaný okolo tzv. karabašského klanu, který měl zájem na dobrých vztazích s Ruskem. Vstupem Arménie do Ruskem vedených organizací CSTO a EAEU, byla Jerevanu garantována bezpečnost a podpora ve vztazích proti Ázerbájdžánu a Turecku. Rusko účelně využívalo konfliktu o Náhorní Karabach k dominanci nad vnitřní i zahraniční politikou Arménie. Zároveň

se Rusku podařilo vytvořit dominantní postavení jeho firem v arménském energetickém i ekonomickém sektoru. Tímto ruská zahraniční politika vytvářela tlak na domácí politické elity, které pak jednaly ve prospěch ruských zájmů. Od roku 2018 je u vlády premiér Nikola Pašinjan, kterého do exekutivní funkce vynesla tzv. sametová revoluce a Rusko ztratilo výsadní postavení na politické elity v Arménii. Načež v posledním roce je patrný zvrat ve vývoji orientace arménské zahraniční politiky. Moskva nepomohla odvrátit porážku Arménie v konfliktu o Náhorní Karabach (2020 a 2023), Jerevan se proto rozhodl hledat nové zahraniční partnery, kteří by mu pomohli zajistit národní bezpečnost v konfliktním regionu Jižního Kavkazu.

Vývoj ruské politiky vůči Ázerbájdžánu je v průběhu let kontinuální a nijak výrazně se Moskva vůči Baku nevymezuje. Vzájemné rusko-ázerbájdžánské vztahy jsou založené na obchodu se zbraněmi, spolupráci v etnicky roztržštěných a nestabilních příhraničních regionech a také jsou determinovány rusko-tureckými vztahy či pragmatickým autoritářským spojením ruského a ázerbájdžánského režimu. Ruská zahraniční politika, se obdobně jako v případě Arménie, výrazně projevovala na pozadí konfliktu o Náhorní Karabach. Současná politika Ázerbájdžánu se nese v duchu multivektorální diplomacie, kdy Baku balancuje mezi Ruskem, Tureckem a Západem.

Autor práce je toho názoru, že se podařilo ucelit klíčové kontextuální poznatky, které dokládají tvrzení, že se ruský vliv na Jižním Kavkaze i v jednotlivých jeho zemích snižuje. Na druhou stranu Rusko nadále působí v hegemonickém postavení vůči celému regionu. Za hlavní problém autor považuje obsáhlost celého tématu, která je limitující, a proto by bylo vhodné se v dalším výzkumu zaměřit na užší časové vyměření, a zejména pak na konkrétní aspekty ruské zahraniční politiky. Autor je toho názoru, že diplomová práce odpověděla na stanovenou výzkumnou otázku, že se práci podařilo analyzovat projevy ruské zahraniční politiky jak vůči celému regionu, tak vůči jednotlivým státům Jižního Kavkazu. S ohledem na probíhající dění v regionu, je autor toho názoru, že nová témata výzkumu budou postupně přibývat, proto je tato diplomová práce přínosná především svou komplexností.

Prameny a literatura

- Abushov, K. (2009). Policing the near abroad: Russian foreign policy in the South Caucasus. *Australian Journal of International Affairs*, 63(2), 187–212.
<https://doi.org/10.1080/10357710902895129>
- Adzinbaia, Z. (2017). NATO in the Black Sea: What to Expect Next? NATO Defense College. <http://www.jstor.org/stable/resrep17617>
- Agadadjani, A. (2015). Ethnicity, nation and religion: current debates and South Caucasus reality. In Agadjanian, A., A. Jödicke & E. van der Zweerde (Ed.). *Religion, Nation, and Democracy in the South Caucasus* (22–37). New York: Routledge
- Alden, C., & Aran, A. (2017). *Foreign Policy Analysis: New Approaches*. New York: Routledge
- Antonyan, Y. (2015). Political power and church construction in Armenia. In Agadjanian, A., A. Jödicke & E. van der Zweerde (Ed.). *Religion, Nation, and Democracy in the South Caucasus* (81–95). New York: Routledge
- Arakelyan, L. A. & Kanet, R. E. (2012). Russian Energy Policy in the South Caucasus. In Freire, M. R. & R. E. Kanet (Ed.). *Russia and its Near Neighbours*. (265–286). New York: Palgrave Macmillan
- Arakelyan, L. A. (2017). *Russian Foreign Policy in Eurasia: National Interests and Regional Integration*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315468372>
- Ashby, H. & Fuchs, M. (2023, 23. březen). Why Georgians Are Protesting Against Russian Influence. *United States Institute of Peace.org*.
<https://www.usip.org/publications/2023/03/why-georgians-are-protesting-against-russian-influence>
- Asryan, G. (2022, 13. červenec). Free electricity trade in Armenia: what does it actually mean?. *JAMnews.net*. <https://jam-news.net/free-electricity-trade-in-armenia-what-does-it-actually-mean/>
- Atasuntsev, A. (2023, 13. říjen). Long-Standing Ties Between Armenia and Russia are Fraying Fast. *Carnegie Endowment for International Peace.org*.
<https://carnegieendowment.org/politika/90768>
- Avdaliani, E. (2022). *New World Order and Small Regions: The Case of South Caucasus*. Singapore Springer: Palgrave Macmillan

- Avdaliani, E. (2023a, 21. červenec). Playing With Fire: Georgia's Cautious Rapprochement With Russia. *Carnegie Endowment for International Peace.org*. <https://carnegieendowment.org/politika/90246>
- Avdaliani, E. (2023b, 19. září). Russian Influence Fades in the Multi-Aligned South Caucasus. *The Jamestown Foundation.org*. <https://jamestown.org/program/russian-influence-fades-in-the-multi-aligned-south-caucasus/>
- Avdaliani, E. (2023c, 17. listopad). Georgia's EU Candidate Status Will Test Its Relations With Russia. *Carnegie Endowment for International Peace.org*. <https://carnegieendowment.org/politika/91045>
- Averre, D. (2009). Competing Rationalities: Russia, the EU and the "Shared Neighbourhood." *Europe-Asia Studies*, 61(10), 1689–1713. <http://www.jstor.org/stable/27752408>
- Avetisyan, A. (2024a, 20. únor). Mixed Messages After Armenian Azerbaijani Leaders Meet in Munich. *Euroasianet.org*. <https://eurasianet.org/mixed-messages-after-armenian-azerbaijani-leaders-meet-in-munich>
- Avetisyan, A. (2024b, 19. března). Armenia Scouts Path Toward EU Accession. *Euroasianet.org*. <https://eurasianet.org/armenia-scouts-path-toward-eu-accession>
- Avetisyan, A. (2024c, 8. duben). European Union, United States woo Armenia with economic assistance package. *Euroasianet.org*. <https://eurasianet.org/european-union-united-states-woo-armenia-with-economic-assistance-package>
- Azertag. (2022, 22. únor). Declaration on allied interaction between the Republic of Azerbaijan and the Russian Federation. *Azertag.az*. https://azertag.az/en/xeber/Declaration_on_allied_interaction_between_the_Republic_of_Azerbaijan_and_the_Russian_Federation-2024876
- Babayan, N. (2015). *Democratic Transformation and Obstruction: EU, US and Russia in the South Caucasus*. Londýn & New York: Routledge
- Baghirov, O. (2024, 10. leden). Significant Economic Reliance on Russia Stunts Armenia's Integration With West. *The Jamestown Foundation.org*. <https://jamestown.org/program/significant-economic-reliance-on-russia-stunts-armenias-integration-with-west/>
- Beach, D. (2012). *Analyzing Foreign Policy*. New York: Palgrave MacMillan
- Beacháin, D. Ó., & Coene, F. (2014). Go West: Georgia's European identity and its role in domestic politics and foreign policy objectives. *Nationalities Papers*, 42(6), 923–941. <https://doi.org/10.1080/00905992.2014.953466>

- Běloševský, D. (2007). Rusko a „blízké zahraničí“: od mýtů o dominanci k realitě. In E. Souleimanov (Ed.). *Rusko a postsovětský prostor*. (126–150). Praha: Eurolex Bohemia, a. s.
- Bobo Lo. (2002). *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Reality, Illusion and Mythmaking*. New York: Palgrave MacMillan
- Bobo Lo. (2003). *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Bobo Lo. (2007). China and Russia: Common Interests, Contrasting Perceptions. *Insight Turkey*, 9(2), 128–151. <http://www.jstor.org/stable/26328836>
- Bobo Lo. (2015). *Russian and the New World Disorder*. Washington D. C.: Brookings Institution Press
- Bobo Lo. (2020). *Global Order in the Shadow of the Coronavirus: China, Russia, and the West*. Lowy Institute for International Policy. <http://www.jstor.org/stable/resrep26110>
- Bugajski, J. (2023, 17. listopad). Azerbaijan can become a constructive player in the Caucasus. *Politico.eu*. <https://www.politico.eu/article/azerbaijan-can-become-a-constructive-player-in-the-caucasus/>
- Bugayova, N. (2019). 2012–2018: Putin’s Counteroffensive. In *How We Got Here With Russia: The Kremlin’s Worldview* (20–22). Institute for the Study of War. <http://www.jstor.org/stable/resrep19569.9>
- Burwell, F. G., & Cornell, S. E. (2012). *Rethinking the Russia Reset*. Atlantic Council. <http://www.jstor.org/stable/resrep03371>
- Busygina, I. (2018). *Russian foreign policy as an instrument for domestic mobilization*. Norwegian Institute of International Affairs (NUPI). <http://www.jstor.org/stable/resrep19865>
- Casay, I. (2024, 8. únor). Azerbaijan election: President Ilham Aliyev wins vote criticised by monitors. *BBC.com*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-68237326>
- Clover, C. (1999). Dreams of the Eurasian Heartland: The Reemergence of Geopolitics. *Foreign Affairs*, 78(2), 9–13. <https://doi.org/10.2307/20049204>
- Coffey, L. (2018, 29. leden). NATO Membership for Georgia: In US and Europe Interests. *The Heritage Foundation.org*. <https://www.heritage.org/defense/report/nato-membership-georgia-us-and-european-interest>

Cooley, A. (2017, 30. červen). Whose Rules, Whose Sphere? Russian Governance and Influence in Post-Soviet States. *Carnegie Endowment for International Peace.org*. <https://carnegieendowment.org/2017/06/30/whose-rules-whose-sphere-russian-governance-and-influence-in-post-soviet-states-pub-71403>

Cornell, S. (2001). *Small Nations and Great Powers. A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. Londýn & New York: Routledge

Coyle, J. J. (2018). *Russia's Border Wars and Frozen Conflicts*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-52204-3>

Daly, J. C. K. (2020, 14. září). Russia's Kavkaz 2020: International Participation and Regional Security Implications. *The Jamestown Foundation.org*. <https://jamestown.org/program/russias-kavkaz-2020-international-participation-and-regional-security-implications/>

Dawisha, K. (1996). Russian Foreign Policy in the Near Abroad and Beyond. *Current History*, 95(603), 330–334. <http://www.jstor.org/stable/45319631>

Debates, R. (2023, 20. březen). War in Armenia: The role of the Armenian diaspora. *Observer Research Foundation.org* <https://www.orfonline.org/expert-speak/war-in-armenia>

Ditrych, O. (2006). Náhorní Karabach a řešení mezinárodních konfliktů podle realistické tradice. *Mezinárodní vztahy*, 41(4), 27–47. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=14061>

Duncan, P. J. S. (2017). Russia and the South Caucasus. In. Altunışık M. B. & O. F. Tanrısever (Ed.). *The South Caucasus – Security, Energy and Europeanization*. (14. kapitola). Londýn: Routledge [Apple books iOS version]

Echo Kavkaza. (2023, 26. říjen). «Армения ищет новых партнеров, Москва не выполнила обязательства». *Эхо Kavkaza.com*. <https://www.ekhokavkaza.com/a/32654561.html>

EUMM-Georgia. (2020, 30. listopad.) EUMM Georgia: The European Union Monitoring Mission in Georgia - Civilian mission. *European Diplomatic Service.eu*. https://www.eeas.europa.eu/eumm-georgia/eumm-georgia-european-union-monitoring-mission-georgia-civilian-mission_und_en?s=335

Euractive.cz (2023, 23. leden). Evropská unie vyšle do Arménie civilní misi pro udržení míru. *Euratvie.cz*. <https://euractiv.cz/section/zahranici-a-bezpecnost/news/evropska-unie-vysle-do-armenie-civilni-misi-pro-udrzeni-miru/>

- Euroasianet. (2023a, 19. září). Azerbaijan launches massive offensive in Nagorno-Karabakh. *Euroasianet.org*. <https://eurasianet.org/azerbaijan-launches-massive-offensive-in-nagorno-karabakh>
- Euroasianet. (2023b, 21. září). Azerbaijan declares victory as surrender talks begin with Karabakh Armenians. *Euroasianet.org* <https://eurasianet.org/azerbaijan-declares-victory-as-surrender-talks-begin-with-karabakh-armenians>
- Euroasianet. (2024; 6. března). Armenia-Azerbaijan: Macron stirring things up in the Caucasus. *Euroasianet.org*. <https://eurasianet.org/armenia-azerbaijan-macron-stirring-things-up-in-the-caucasus>
- European Commission. (2024a). European Neighbourhood Policy and Enlargement - Georgia. *commission.europa.eu* https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/georgia_en
- European Commission. (2024b). European Neighbourhood Policy and Enlargement - Armenia. *commission.europa.eu*. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/armenia_en
- European Commission. (2024a). European Neighbourhood Policy and Enlargement - Azerbaijan. *commission.europa.eu*. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/azerbaijan_en
- European Diplomatic Service. (2017, 23. března). Visa Free Travel comes into effect for Georgia. *European Diplomatic Service.eu* https://www.eeas.europa.eu/node/23697_en
- Evropská Rada (2022a, 17. říjen). Arménie a Ázerbájdžán: EU zřizuje monitorovací kapacitu podél mezinárodních hranic. *consilium.europa.eu* <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2022/10/17/armenia-azerbaijan-eu-sets-up-monitoring-capacity-along-the-international-borders/>
- Evropská Rada (2022b, 19. prosinec). Arménie: monitorovací kapacita EU završila svůj mandát, byl vytvořen nový plánovací tým. *consilium.europa.eu*. <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2022/12/19/armenia-eu-monitoring-capacity-completes-its-mandate-new-planning-team-launched/>
- Feklyunina, V. (2019). Russian Foreign Policy. In R. Sakwa, H. E. Hale & S. White (Ed.). *Developments in Russian Politics*. (165–179). Londýn: Red Globe Press

Felgenhauer, P. (2009). After August 7: The Escalation of the Russia-Georgia War. In: S. E. Cornell & F. Starr (Ed.). *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. (162–180). New York: M. E. Sharpe

Foyle, D. (1997). Public opinion and foreign policy: Elite beliefs as a mediating variable. *International Studies Quarterly*, 41(1), 141–170

Fuchs, M. & Glantz, M. (2023, 28. září). The Nagorno-Karabakh Imperative: Protect Civilians, Revive Diplomacy. *United States Institute of Peace.org*. <https://www.usip.org/publications/2023/09/nagorno-karabakh-imperative-protect-civilians-revive-diplomacy>

Fukuyama, F. (1998, září/říjen). Women and the Evolution of World Politics. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/1998-09-01/women-and-evolution-world-politics>

Galeotti, M. (2020, 4. listopad). Kavkaz 2020: Russia's latest military exercise highlights its strengths and limitations as a regional hegemon. *Middle East Institute*. <https://www.mei.edu/publications/kavkaz-2020-russias-latest-military-exercise-highlights-its-strengths-and-limitations>

Galeotti, M. (2023). *Putinovy války: Od Čečenska po Ukrajinu*. Praha: Nakladatelství Burdon

German, T. (2012). Securing the South Caucasus: Military Aspects of Russian Policy towards the Region since 2008. *Europe-Asia Studies*, 64(9), 1650–1666. <http://www.jstor.org/stable/23274949>

German, T. (2017). Pipeline politics: the South Caucasus and European energy security. In: Altunışık M. B. & O. F. Tanrisever (Ed.). *The South Caucasus – Security, Energy and Europeanization*. (11. kapitola). Londýn: Routledge [Apple books iOS version]

Giragosian, R. (2019). Paradox Of Power: Russia, Armenia, And Europe After The Velvet Revolution. *European Council on Foreign Relations*. <http://www.jstor.org/stable/resrep21639>

Giragosian, R. (2021). Political And Economic Context of Armenia-Eu Relations. In *Armenia's Precarious Balance: The European Union (EU) and the Eurasian Economic Union (EAEU)* (pp. 8–14). Konrad Adenauer Stiftung. <http://www.jstor.org/stable/resrep30729.4>

Glantz, M. (2022, 15. březem). Armenia, Azerbaijan and Georgia's Balancing Act Over Russia's War in Ukraine. *United States Institute of Peace.org*. <https://www.usip.org/publications/2022/03/armenia-azerbaijan-and-georgias-balancing-act-over-russias-war-ukraine>

- Goble, P. (2024a, 5. březen). Armenia's Break With Moscow Redefines South Caucasus Geopolitics. *The Jamestown Foundation.org*.
<https://jamestown.org/program/armenias-break-with-moscow-redefines-south-caucasus-geopolitics/>
- Goble, P. (2024b, 14. březen). Moscow fears Armenia now following same path as Georgia and Ukraine. *The Jamestown Foundation.org*.
<https://jamestown.org/program/moscow-fears-armenia-now-following-same-path-as-georgia-and-ukraine/>
- Grigoryan, A. (2017). Foreign Policy Orientations and Priorities of Armenia. In Altunışık M. B. & O. F. Tanrisever (Ed.). *The South Caucasus – Security, Energy and Europeanization*. (5. kapitola). Londýn: Routledge [Apple books iOS version]
- de Grossouvre, H., & de Gourdon, C. C. (2008). The Nato Summit In Bucharest: Origins And Consequences For Europe Of A Historic US Defeat. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 12(3), 84–93. <https://www.jstor.org/stable/48505017>
- Hedenskog, J., Lund, A., & Norberg, J. (2020, prosinec). The End of the Second Karabakh War: New realities in the South Caucasus. *FOI - Swedish Defence Research Agency*. <https://www.foi.se/report-summary?reportNo=FOI%20Memo%207405>
- Hodač, J., & Strejček, P. (2008). *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav
- Holzer, J. (2001). *Politický systém Ruska: hledání státu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury
- Hudson, V. M. (2005). Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations. *Foreign Policy Analysis*, 1(1), 1–30.
<http://www.jstor.org/stable/24907278>
- Hudson, V. M., & Day, B. S. (2020). *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*. Londýn: Rowman & Littlefield
- Hudson, V. M., & Vore, C. S. (1995). Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow. *Mershon International Studies Review*, 39(2), 209–238.
<https://doi.org/10.2307/222751>
- Huntington, S. P. (2001). *Střet civilizací: Boj a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers
- Huseynov, V. (2023a, 13. duben). Regional Tensions Loom Over Multilateral Initiatives in South Caucasus. *The Jamestown Foundation.org*.

<https://jamestown.org/program/regional-tensions-loom-over-multilateral-initiatives-in-south-caucasus/>

Huseynov, V. (2023b, 20. září). Azerbaijan Moves to Disarm Karabakh Separatists (Part One). *The Jamestown Foundation.org*.

<https://jamestown.org/program/azerbaijan-moves-to-disarm-karabakh-separatists-part-one/>

Huseynov, V. (2023c, 28. září). Azerbaijan Moves to Disarm Karabakh Separatists (Part Two). *The Jamestown Foundation.org*.

<https://jamestown.org/program/azerbaijan-moves-to-disarm-karabakh-separatists-part-two/>

Huseynov, V. (2024, 2. duben). Geopolitics of the South Caucasus Intensifies. *The Jamestown Foundation.org*. <https://jamestown.org/program/geopolitics-of-the-south-caucasus-intensifies/>

Charap, S. (2019). Russia and Its Neighbours. In R. Sakwa, H. E. Hale & S. White (Ed.). *Developments in Russian Politics*. (192–204). Londýn: Red Globe Press

International Crisis Group (2020, 26. říjen). Georgia and Russia: Why and How to Save Normalisation. *International Crisis Group.org*

<https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/georgia-russia-internal/georgia-and-russia-why-and-how-save>

Ismayilov, E. (2015). Islam in Azerbaijan: revival and political involvement. In Agadjanian, A., A. Jödicke & E. van der Zweerde (Ed.). *Religion, Nation, and Democracy in the South Caucasus* (96–111). New York: Routledge

JAMnews, (2023a, 29. září). Transparency International: Georgia's economic dependence on Russia will continue to grow. *JAMnews.net*. <https://jam-news.net/georgias-economic-dependence-on-russia/>

JAMnews. (2023b, 17. listopad). Russian military kills Georgian citizen, Tbilisi demands international response. *JAMnews.net*. <https://jam-news.net/russian-military-killed-a-georgian-citizen-village-of-kirbali-in-the-gori-district/>

Jonsson, O. (2019). *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines between War and Peace*. Georgetown University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvr697c8>

Kaarbo, J. (2015). A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory. *International Studies Review*, 17(2), 189–216. <http://www.jstor.org/stable/24758357>

Kakachia, K., & Minesashvili, S. (2015). Identity politics: Exploring Georgian foreign policy behavior. *Journal of Eurasian Studies*, 6(2), 171-180.
<https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.04.002>

Kakachia, K. (2017). Georgia: Identity, Foreign Policy and the Politics of Euro-Atlantic Integration. In. Altunışık M. B. & O. F. Tanrisever (Ed.). *The South Caucasus – Security, Energy and Europeanization*. (4. kapitola). Londýn: Routledge [Apple books iOS version]

Kaplan, R. D. (2023). Pomsta Geografie: Co mapy vyprávějí o příštích konfliktech a boji proti osudu. Praha: Bourdon

Kekelia, T. (2015). Building Georgian national identity: a comparison of two turning point in history. In. Agadjanian, A., A. Jödicke & E. van der Zweerde (Ed.). *Religion, Nation, and Democracy in the South Caucasus* (120–134). New York: Routledge

Kelly, I., Kramer, D. J., & Inayeh, A. (2021). A Country on the Verge: The Case for Supporting Georgia. *German Marshall Fund of the United States*.
<http://www.jstor.org/stable/resrep30239>

Kerr, D. (1995). The New Eurasianism: The Rise of Geopolitics in Russia's Foreign Policy. *Europe-Asia Studies*, 47(6), 977–988. <http://www.jstor.org/stable/152839>

Kissinger, H. A. (2016). Uspořádání světa: Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha. Praha: Prostor

Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Federacii. (2000). The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. <https://www.bits.de/EURA/russia052800.pdf>

Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Federacii. (2008). The Foreign Policy Concept of the Russian Federation.
https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf

Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Federacii. (2013). The Foreign Policy Concept of the Russian Federation.
https://beijing.mid.ru/en/countries/rossiya/kontsepsiya_vneshney_politiki_rossii/?TS_PD_101_R0=08765fb817ab200037f41d934d1f6211938f2dc5d1ae963cba4504f522789bf92d15c250a52a8e0e081b401c3b1430003e698b4e45f0e02d6350f0eb237d26e675b25a2c02ed927f6d9541d1cdda7fb1d638321557669c525b3190ac33d114d1

Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Federacii. (2016). The Foreign Policy Concept of the Russian Federation.
<https://www.russiamatters.org/sites/default/files/media/files/Foreign%20Policy%20Concept%20of%20the%20Russian%20Federation%20%28approved%20by%20President%20of%20the%20Russian%20Federation%20Vladimir%20Putin%20on%20November%2030%2C%202016%29%20-%20Asset%20Publisher%20->

[%20The%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs%20of%20the%20Russian%20Federation.pdf](#)

Koncepcija vněšněj politiky Rossijskoj Federacii. (2023). The Foreign Policy Concept of the Russian Federation.

https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/?TSPD_101_R0=08765fb817ab200044e5646c0184f16c160a15e747d63b253206c2e956e093a51562ef242d834759089a8e7d2f14300049fc0a6cfc898baa48d90178011f76d6e1adfc2aaedc6e5b903d9c311303b7cacf4ecedb6d5573e4f7b98ac62832ec4

Kopeček, V. (2012). *Jižní Kavkaz mezi demokracií a autoritarismem*. Praha: European Science and Art Publishing

Kornilov, A. & Makarychev, A. (2015). Russia's soft power in the South Caucasus: discourses, communication, hegemony. In. Agadjanian, A., A. Jödicke & E. van der Zweerde (Ed.). *Religion, Nation, and Democracy in the South Caucasus* (238–254). New York: Routledge

Krivosheev, K. (2021, 8. červenec). Does the Collective Security Treaty Organization Have a Future? *Carnegie Moscow.org*.

<https://carnegiemoscow.org/commentary/84923>

Kreml. (2020, 10. listopad). Заявление Президента Азербайджанской Республики, Премьер-министра Республики Армения и Президента Российской Федерации. *Президент России – Kremlin.ru*.

<http://kremlin.ru/events/president/news/64384>

Kubicek, P. (2009). The Commonwealth of Independent States: An Example of Failed Regionalism? *Review of International Studies*, 35, 237–256.

<http://www.jstor.org/stable/20542785>

Kucera, J. (2023, 1. březen). Lavrov, in Baku, tries to shore up shaky Russia-Azerbaijan “alliance”. *Eurasianet.org*. <https://eurasianet.org/lavrov-in-baku-tries-to-shore-up-shaky-russia-azerbaijan-alliance>

Kuchins, A. C., Mankoff, J., & Backes, O. (2016a). *Georgia in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests* Center for Strategic and International Studies (CSIS). <https://rowman.com/ISBN/9781442259348/Georgia-in-a-Reconnecting-Eurasia-Foreign-Economic-and-Security-Interests>

Kuchins, A. C., Mankoff, J., & Backes, O. (2016b). *Armenia in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests* Center for Strategic and International Studies (CSIS). <https://rowman.com/ISBN/9781442259409/Armenia-in-a-Reconnecting-Eurasia-Foreign-Economic-and-Security-Interests>

Kuchins, A. C., Mankoff, J., & Backes, O. (2016c). *Azerbaijan in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests* Center for Strategic and International Studies (CSIS). <https://rowman.com/ISBN/9781442259553/Azerbaijan-in-a-Reconnecting-Eurasia-Foreign-Economic-and-Security-Interests>

Kuchins, A. C. & Zevelev, I. A. (2012) Russian Foreign Policy: Continuity in Change, *The Washington Quarterly*, 35(1), 147-161, [10.1080/01636660X.2012.642787](https://doi.org/10.1080/01636660X.2012.642787)

Kurfürst, J. (2017). Ruský svět a neoeuroasianismem: Dvě strany jedné mince. *Mezinárodní vztahy*, 52(3), 23–46. <https://cjir.iir.cz/index.php/cjir/article/view/191/163>

Kurfürst, J. (2018). Příběh ruské geopolitiky: jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa. Praha: Karolinum

Kurfürst, J. (2020). Hranice ruských geopolitických utopií a evropské schengenské reality. In P. Hlaváček & M. Romancov (Ed.). *Vytěsněná Evropa? Kontexty a perspektivy evropské “východní otázky”*. (269–284). Praha: Academia

Lanskoy, M., & Suthers, E. (2019). Armenia’s Velvet Revolution. *Journal of Democracy*, 30(2), 85-99.

Laqueur, W. (2016). Putin a putinismus: Rusko a perspektivy jeho soužití se Západem. Praha: Prostor.

Laitin, D. D. (1998). *Identity in Formation. Russian-Speaking population in the Near Abroad*. Ithaca a Londýn: Cornell University Press

Lavrov, S. (2023, 28. únor). Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова в ходе совместной пресс-конференции с Министром иностранных дел Азербайджанской Республики Д.А.Байрамовым по итогам переговоров, Баку, 28 февраля 2023 года. *Министерство иностранных дел Российской Федерации*.

https://www.mid.ru/ru/press_service/minister_speeches/1856007/

Litera, B. (1994). The Kozyrev Doctrine – a Russian Variation on the Monroe Doctrine. *Perspectives*, 4, 45–52. <http://www.jstor.org/stable/23615773>

Lomsadze, G. (2018, 29. květen). Syria formally recognizes Abkhazia and South Ossetia. *Euroasianet.org*. <https://eurasianet.org/syria-formally-recognizes-abkhazia-and-south-ossetia>

Mammadov, F. (2017). Foreign Policy Postures and Priorities of Azerbaijan. In Altunışık M. B. & O. F. Tanrisever (Ed.). *The South Caucasus – Security, Energy and Europeanization*. (4. kapitola). Londýn: Routledge [Apple books iOS version]

- Mandaria, T. (2024, 19. leden). Planned Russian base in Abkhazia could threaten Georgia's Middle Corridor dreams. *Euroasianet.org*. <https://eurasianet.org/planned-russian-base-in-abkhazia-could-threaten-georgias-middle-corridor-dreams>
- Mankoff, J. (2009). *Russian Foreign Policy. The Return of Great Power Politics*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Mankoff, J. (2017). “Un-Civil Society“ and the Sources of Russian Influence in West Asia: The South Caucasus. In M. Kamrava (Ed.). *The Great Game in West Asia: Iran, Turkey, and the South Caucasus*. (141–160). Oxford: Oxford University Press
- Mankoff, J. (2022). *Empires of Eurasia: How Imperial Legacies Shape International Security*. Yale University Press. [Kindle iOS version]
- Markedonov, S. (2015a). The conflict in and over Abkhazia. In A. Bebler (Ed.), “Frozen conflicts” in Europe (1st ed., pp. 71–106). Verlag Barbara Budrich. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvdf0bmg.9>
- Markedonov, S. (2015b). The South Ossetia conflict. In A. Bebler (Ed.), “Frozen conflicts” in Europe (1st ed., pp. 111–118). Verlag Barbara Budrich. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvdf0bmg.11>
- Markosyan, G. (2023, 18. prosinec). Armenia’s Energy Security Faces Frosty Relations with Russia. *Institute for Peace and War reporting.net*. <https://iwpr.net/global-voices/armenias-energy-security-faces-frosty-relations-russia>
- Martirosyan, T. (2023, 29. prosinec). 2023 in Armenia: dramatic, disappointing and hopeful developments. *Jam-news.net*. <https://jam-news.net/highlights-of-2023/>
- Mazurek, S., & Torr, G. R. (2002). Russian Eurasianism: Historiosophy and Ideology. *Studies in East European Thought*, 54(1/2), 105–123. <http://www.jstor.org/stable/20099785>
- Melvin, N. J. (2018). The post-2014 Black Sea security environment. In *Rebuilding Collective Security in the Black Sea Region* (pp. 17–47). Stockholm International Peace Research Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep19176.9>
- Minebde, G. (2024, 18. leden). Georgia Gears Up for Billionaire Bidzina Ivanishvili’s ‘Third Comeback’. *The Jamestown Foundation.org*. <https://jamestown.org/program/georgia-gears-up-for-billionaire-bidzina-ivanishvilis-third-comeback/>
- Mitchell, L. (2004). Georgia’s Rose Revolution. *Current History*, 103(675), 342–348. <http://www.jstor.org/stable/45317976>
- Mitchell, L. A. (2012). *The Color Revolutions*. University of Pennsylvania Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt3fj606>

Mogdesyan, A. (2023a, 28. duben). As Armenia seeks allies in the West, its economic dependence on Russia grows. *Euroasianet.org*. <https://eurasianet.org/as-armenia-seeks-allies-in-the-west-its-economic-dependence-on-russia-grows>

Mogdesyan, A. (2023b, 1. listopad). Russia's powerful economic levers over Armenia. *Euroasianet.org*. <https://eurasianet.org/russias-powerful-economic-levers-over-armenia>

Monaghan, A. (2020, 30. listopad). Understanding Russia's Measures of War. *Russian Analytical Digest No 259: Russian Military Strategy*. <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000454007>

Morin, J. F., & Paquin, J. (2018). *Foreign Policy Analysis: A toolbox*. Palgrave Macmillan. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-61003-0>

Murusidze, K. (2020, 23. listopad). Russia's Peacekeeping in the South Caucasus. *Middle East Institut*e. <https://www.mei.edu/publications/russias-peacekeeping-south-caucasus>

Mühlfried, F. (2010). Citizenship at war: Passports and nationality in the 2008 Russian-Georgian conflict. *Anthropology Today*, 26(2), 8–13. <http://www.jstor.org/stable/40650061>

MZV ČR. (2023, 11. květen). The Eastern Partnership. *Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic*. https://mzv.gov.cz/jnp/en/foreign_relations/european_union/the_eastern_partnership.html

Nasirov, E., Iskandarov, K., & Sadiyev, S. (2017). The South Caucasus: A Playground Between NATO and Russia? *Connections*, 16(3), 47–56. <https://www.jstor.org/stable/26867919>

National Security Concept of Georgia (2024). National Security Concept. *Ministry of Affairs of Georgia*. <https://mfa.gov.ge/en/national-security-concept>

NATO. (2024a). Relations with Georgia. *Nato.int*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_38988.htm

NATO. (2024b). Relations with Armenia. *Nato.int*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48893.htm

NATO. (2024c). Relations with Azerbaijan. *Nato.int*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49111.htm

Nálevka, V. (2010). *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad

- Newman, D. (2015, 16. únor). Ukraine crisis: What is Novorossiya role?. *BBC.com*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-31490416>
- Nikitin, A. (2008). Russian Foreign Policy in the Fragmented Post-Soviet Space. *International Journal on World Peace*, 25(2), 7–31. <http://www.jstor.org/stable/20752831>
- Novikova, G. (2015). The South Caucasus Between Russia and the West: How Pragmatic are the Stakeholders' Approaches? *Connections*, 14(2), 37–50. <http://www.jstor.org/stable/26326396>
- Nye, J. S. Jr., (1990). Soft power. *Foreign policy* 80, 153–171.
- Oragvelidze, I. (2023, 23. říjen). Тегеран «3+3». *Эхо Кавказа.com*. <https://www.ekhokavkaza.com/a/32650424.html>
- Plochy, S. (2021, 30. říjen). The Return of History: The Post-Soviet Space Thirty Years after the Fall of the USSR. *Ukrainian Research Institute of Harvard University*. <https://huri.harvard.edu/news/return-history-post-soviet-space-thirty-years-after-fall-ussr>
- Popjanovski, J. (2009). From Sukhumi to Tskhinvali: The Path to War in Georgia. In S. E. Cornell & F. Starr (Ed.). *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. (143–161). New York: M. E. Sharpe
- Radio Free Europe (2009, 18. srpen). Georgia Finalizes Withdrawal from CIS. *Radio Free Europe/Radio Liberty.org*. https://www.rferl.org/a/Georgia_Finalizes_Withdrawal_From_CIS/1802284.html
- Radio Free Europe (2020, 16. říjen). Turkish And Israeli Drones Having Big Impact On Nagorno-Karabakh Conflict. *Radio Free Europe/Radio Liberty.org*. <https://www.rferl.org/a/turkish-and-israeli-drones-big-impact-on-nagorno-karabakh-conflict/30896243.html>
- Remler, P. (2020, 20. říjen). Russia's Stony Path in the South Caucasus. *Carnegie Endowment for International Peace.org*. <https://carnegieendowment.org/2020/10/20/russia-s-stony-path-in-south-caucasus-pub-82993>
- Rickleton, Ch. (2022, 12. říjen). Russia's Unhappy Club: The CSTO. *Radio Free Europe/Radio Liberty.org*. <https://www.rferl.org/a/russia-club-csto-ukraine-military-alliance/32079498.html>
- Risse-Kappen, T. (1991). Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies. *World Politics*, 43(4), 479–512.

Rodeheffer, L. (2024, 3. duben). The Future of the Eurasian Economic Union. *The Jamestown Foundation.org*. <https://jamestown.org/program/the-future-of-the-urasian-economic-union/>

Rojansky, M., & Collins, J. F. (2010). *A Reset for the U.S.-Russia Values Gap*. Carnegie Moscow Center. <http://www.jstor.org/stable/resrep26728>

Romancov, M. (2013). Jižní Kavkaz v geopolitické perspektivě. In M. Romancov (Ed.). *Jižní Kavkaz v bezpečnostní perspektivě*. (11–41). Praha: Metropolitan University Prague Press

Rosenau, J. N. (1966). Pre-theories and Theories of Foreign Policy. In R. B. Farrell (Ed.), *Approaches in Comparative and International Politics*. Evanston: Northwestern University Press.

Rumer, E. B. (2007). *Russian Foreign Policy Beyond Putin*. Londýn & New York: Routledge

Rumer, E., & Sokolsky, R. (2019). Sources of Russian Foreign Policy Behavior. In: *Thirty Years of U.S. Policy Toward Russia: Can the Vicious Circle Be Broken?* (20–28). Carnegie Endowment for International Peace. <http://www.jstor.org/stable/resrep21005.8>

Russell, M. (2015, January). *Regional organisations in the post-Soviet space*. At Glance - European Parliament.eu. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2015\)545718](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2015)545718)

Rutland, P. (2016). Geopolitics and the Roots of Putin's Foreign Policy. *Russian History*, 43(3–4), 425–436. <https://www.jstor.org/stable/26549593>

Shekhovtsov, A., & Umland, A. (2009). Is Aleksandr Dugin a Traditionalist? “Neo-Eurasianism” and Perennial Philosophy. *The Russian Review*, 68(4), 662–678. <http://www.jstor.org/stable/20621114>

Salvati, F. (2015, 15. března). Russia and Azerbaijan: a complicated relationship. *Geopolitica.info*. <https://www.geopolitica.info/russia-and-azerbaijan/>

Sanabanadze, N. (2023, 16. listopad). EU-Georgia Relations: A Local Show of the Global Theater. *Carnegie Europe.eu*. <https://carnegieeurope.eu/2023/11/16/eu-georgia-relations-local-show-of-global-theater-pub-90995>

Schumacher, T. (2020). The EU and its Neighbourhood: The Politics of Muddling Through. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 58: 187–201. <https://doi.org/10.1111/jcms.13076>.

Shevel, O. (2015). Russia and the Near Abroad. *Great Decisions*, 5–16. <http://www.jstor.org/stable/44214789>

- Shougarian, R. (2019). Armenia's Second Velvet Revolution: Regaining Sovereignty Through Societal Change. *The Fletcher Forum of World Affairs*, 43(2), 27–35. <http://www.jstor.org/stable/45289756>
- Shuya, M. (2018). Russian Cyber Aggression and the New Cold War. *Journal of Strategic Security*, 11(1), 1–18. <http://www.jstor.org/stable/26466903>
- Singer, D. (1961). The Level-of-Analysis Problem in International Relations. *World Politics*, 14(1), 77–92.
- Skidmore, D., & Hudson, V. M. (1993). *The Limits of State Autonomy: Society Groups and Foreign Policy Formulation*. Boulder: Westview
- Snyder, R. C., Bruck, H. W., & Sapin B. (1954). *Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics*. Princeton: Princeton University Press
- Snyder, T. (2019). *Cesta k nesvobodě: Rusko, Evropa, Amerika*. Praha: Paseka/Prostor
- Solovyov, V. (2023, 17. květen). What's Behind Russia's Overture to Georgia?. *Carnegie Endowment for International Peace.org*. <https://carnegieendowment.org/politika/89780>
- Souleimanov, E. (2007). Konflikt v Náhorním Karabachu. *Acta Universitatis Carolinae. Studia Territorialia*, 7(10), 299–319. <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/view/235/194>
- Sukiasyan, N. (2021). *Appeasement and Autonomy: Armenian-Russian relations from revolution to war*. European Union Institute for Security Studies (EUISS). <http://www.jstor.org/stable/resrep28789>
- Sprout, H., & Sprout M. (1956). *Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics*. Princeton: Princeton University Press
- Starr, F., & Cornell, S.E. (2005). *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline : Oil Window to the West*. https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/Monographs/2005_01_MONO_Starr-Cornell_BTC-Pipeline.pdf
- Stein, J. G. (2022). The Political Psychology of Threat Assessment. In P. A. Mello & F. Osterman (Ed.). *Routledge Handbook of Foreign Policy Analysis Methods*. (202—217). New York: Routledge
- Stent, A. (2024, 19. březen). Putin's Next Term: More Repression in Russia, Aggression in Ukraine. *United States Institute for Peace.org*. <https://www.usip.org/publications/2024/03/putins-next-term-more-repression-russia-aggression-ukraine>

Stoltenberg, J. (2024, 21. únor). NATO Secretary General with the Prime Minister of Georgia Irakli Kobakhidze, YouTube [NATO News].
<https://www.youtube.com/watch?v=V1DtqSWEXsI>

Stronski, P. (2020, 16. září). There Goes the Neighborhood: The Limits of Russian Integration in Eurasia. *Carnegie Endowment for International Peace.org*.
<https://carnegieendowment.org/2020/09/16/there-goes-neighborhood-limits-of-russian-integration-in-eurasia-pub-82693>

Stronski, P. (2022, 6. leden). Kazakhstan's Unprecedented Crisis. *Carnegie Endowment for International Peace.org*.
<https://carnegieendowment.org/2022/01/06/kazakhstan-s-unprecedented-crisis-pub-86137>

Škapová, M. (2022, 22. srpen). Kdo je Alexandr Dugin: Otec pojmů ruský svět či Putin je vše a kritik Ukrajiny. *Deník.cz*. <https://www.denik.cz/staty-mimo-eu/kdo-je-alexandr-dugin-valka-na-ukrajine.html>

Šmíd, T. (2005). Alievův Ázerbájdžán: Případová studie hybridního režimu. *Středoevropské politické studie*, 7(4), 389–408.
<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=148930>

Tayfur, F. M. (1994). Main Approaches to the Study of Foreign Policy: A Review. *METU Studies in Development*, 21(1), 113–141.

Ther, P. (2022). *Jiný konec dějin: esej o velké transformaci po roce 1989*. Praha: Karolinum

Toal, D. & J. O'Loughlin (2015; 25. květen). What people in southeast Ukraine really think of Novorossiya. *The Washington Post*.
<https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/05/25/what-people-in-southeast-ukraine-really-think-of-novorossiya/>

van der Togt, T., Montesano, F. S., & Kozak, I. (2015). Integration in post-Soviet space: from the CIS to the Eurasian Union. In *From Competition to Compatibility: Striking a Eurasian balance in EU-Russia relations* (12–18). Clingendael Institute.
<http://www.jstor.org/stable/resrep05445.6>

Transparency International. (2022, 27. duben). Russian Businesses of Bidzina Ivanishvili and His Relatives. Transparency International.ge
<https://transparency.ge/en/post/russian-businesses-bidzina-ivanishvili-and-his-relatives>

Transparency International. (2023, 3. srpen). Georgia's economic dependence on Russia: Impact of the Russia-Ukraine war. Transparency International.ge

<https://transparency.ge/en/post/georgias-economic-dependence-russia-impact-russia-ukraine-war-1>

Trenin, D. (2009). Russia's Spheres of *Interest*, not *Influence*. *The Washington Quarterly*, 32(4), 3–22. <https://doi.org/10.1080/01636600903231089>

Trenin, D. (2011a). *Post-Imperium*. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace

Trenin, D. (2011b, 18. říjen). Russia's Post-Imperial Condition. *Carnegie Moscow Center.org*. <https://carnegiemoscow.org/2011/10/18/russia-s-post-imperial-condition-pub-45753>

Trenin, D. (2016). *Should We Fear Russia?* Cambridge: Polity Press

Trenin, D. (2019). *Russia*. Cambridge: Polity Press

Trenin, D. (2021, 18. listopad). One Year On: Russia and the South Caucasus After the Karabakh War. *Carnegie Endowment for International Peace.org*. <https://carnegiemoscow.org/commentary/85811>

Trenin, D. (2022, 15. únor). Mapping Russia's New Approach to the Post-Soviet Space. *Carnegie Moscow Center.org*. <https://carnegiemoscow.org/commentary/86438>

Tsygankov, A. P. (2014). *The Strong State in Russia*. Oxford: Oxford University Press

Tsygankov, A. P. (2019a). *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. (5th edition). Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield

Tsygankov, A. P. (2019b). *Russia and America: The Asymmetric Rivalry*. Cambridge: Polity Press

Tsygankov, A. P. (2023). The “Russian Idea” in International Relations: Civilization and National Distinctiveness. Londýn & New York: Routledge

Umarov, T. (2022, 28. leden). Will Russia's Intervention in Kazakhstan come at a Price? *Canregie Moscow Center.org*. <https://carnegiemoscow.org/commentary/86298>

Unanyants, V. (2024, 5. duben). Брюссельский гамбит Пашиняна. *Эхо Кавказа.com*. <https://www.ekhokavkaza.com/a/32892929.html>

Vartanyan, O. (2022, 4. březen). In Ukraine, Georgia Sees Powerful and Worrying Parallels. *International Crisis Group.org* <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/georgia-ukraine/ukraine-georgia-sees-powerful-and-worrying-parallels>

- da Vinha, L. (2022). Political Geography. In. P. A. Mello & F. Osterman (Ed.). *Routledge Handbook of Foreign Policy Analysis Methods*. (82–97). New York: Routledge
- de Waal, T. (2012). de Waal, T. (2012). Černá zahrada: Arménie a Ázerbájdžán v míru a za války. Praha: Academia
- de Waal, T. (2015a). *Great Catastrophe: Armenians and Turks in the Shadow of Genocide*. Oxford & New York: Oxford University Press
- de Waal, T. (2015b). The elusive search for resolution of the Nagorny Karabakh dispute. In A. Bebler (Ed.), *"Frozen conflicts" in Europe* (1st ed., pp. 125–136). Verlag Barbara Budrich. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvdf0bmg.14>
- de Waal, T. (2018, 5. března). Will Armenia's Transition Bring Change?. *Carnegie Europe.net*. <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/75988>
- de Waal, T. (2019). *The Caucasus. An Introduction*. New York: Oxford University Press [Kindle iOS version]
- de Waal, T. (2023, 31. srpna). The Orbanizing of Georgia. *Carnegie Europe.eu*. <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/90465>
- de Waal, T. (2024, 13. února). In the Caucasus, Another Year of War or Peace. *Carnegie Europe.eu*. <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/91621>
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company
- Walsh, N. P. (2005, May 11). Bush toasts Georgia as a 'beacon of liberty'. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2005/may/11/georgia.usa>
- Whitman R. G. & Wolff, S. (2010), The EU as a conflict manager? The case of Georgia and its implications, *International Affairs*, 86(1), pp. 87–107, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2010.00870.x>
- Wilhelmsen, J. (2020). *Russia's view of Georgia: A NATO proxy yet again?* Norwegian Institute of International Affairs (NUPI). <http://www.jstor.org/stable/resrep27588>
- Willerton, J. P. (2019). Presidency and Executive. In. R. Sakwa, H. E. Hale & S. White (Ed.). *Developments in Russian Politics*. (18–37). Londýn: Red Globe Press
- Zacha, O. (2016, 12. dubna). Za krizí v Náhorním Karabachu stojí dlouhodobé selhávání. *Security Outlines.cz* <https://www.securityoutlines.cz/za-krizi-v-nahornim-karabachu-stoji-dlouhodobě-selhavani/>

Zevelev, I. (2016). *Russian National Identity and Foreign Policy*. Center for Strategic and International Studies (CSIS). <http://www.jstor.org/stable/resrep23235>

Zubov, A. (Ed.). (2014). *Dějiny Ruska 20. století – 1. díl 1894–1939*. Praha: Argo

Zubov, A. (Ed.). (2015). *Dějiny Ruska 20. století – 2. díl 1939–2007*. Praha: Argo

Zhurzhenko, T. (2023). Between the ‘Opening to the West’ and the Trauma of Rebordering Towards a Genealogy of Post-Soviet Border Studies. In: S. von Löwis & B. Eschmet (Ed.). *Post-Soviet Border. A Kaleidoscope of Shifting Lives and Lands*. (32–50). Londýn & New York: Routledge

Zürcher, Ch. (2007). *The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus*. New York & Londýn: New York University Press

Žídková, M. (2020). Jižní Kavkaz: čtvrtstoletí samostatnosti. In: P. Hlaváček & M. Romancov (Ed.). *Výtěsněná Evropa? Kontexty a perspektivy evropské “východní otázky”*. (128–167). Praha: Academia

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na ruskou pozici na Jižním Kavkaze a samostatně analyzuje ruskou zahraniční politiku vůči Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu. V teoretické části práce je uveden vývoj zahraniční politiky Ruska, ve které se postupně prolínaly tři ideové proudy. Dále jsou v teoretické části uvedeny determinanty zahraniční politiky a tato část se zaměřuje na ruské civilizační poslání v postsovětském prostoru, které je doprovázeno termíny Ruský svět či ruští krajané žijící v zahraničí. Zároveň je pro ideologické opodstatnění zahraniční politiky popsán euroasianismus coby přístup vedoucí k postupné reintegraci tzv. blízkého zahraničí. Metodologická část práce je vystavena na Foreign Policy Analysis, která umožňuje vytvoření komplexních analytických modelů obsahující mikro a makro aspekty. Praktická část práce nejprve zkoumá pozici Ruska na Jižním Kavkaze a následně přechází k analýze ruské zahraniční politiky vůči jednotlivým zemím Jižního Kavkazu. Udržování si vlivu a kontrola nad jihokavkazským regionem mají důležitou funkci v domácí i zahraniční politice Ruska. V posledních letech je patrné, že ruská pozice je omezována a není neohrožitelná. To dokládají emancipační snahy tamních států vymanit se z ekonomické, politické i bezpečnostní závislosti na Rusku. Do regionu postupně vstupují externí aktéři, a to přímo ohrožuje hegemonické postavení Ruska a jeho politiku na Jižním Kavkaze.

Klíčová slova: Rusko, ruská zahraniční politika, Jižní Kavkaz, Arménie, Ázerbájdžán, Gruzie

Abstract

The diploma thesis focuses on the Russian position in the South Caucasus and separately analyzes the Russian foreign policy towards Georgia, Armenia, and Azerbaijan. The theoretical part of the thesis presents the development of Russian foreign policy where three ideological streams gradually intertwined. Furthermore, the theoretical part presents the determinants of foreign policy, and this part focuses on the Russian civilizational mission in the post-Soviet space, which is accompanied by the terms Russian world or Russian compatriots living abroad. At the same time, for the ideological justification of foreign policy, Eurasianism is described as an approach leading to the gradual reintegration of the so-called Near Abroad. The methodological part of the thesis is based on Foreign Policy Analysis that enables the creation of complex analytical models containing micro and macro aspects. The practical part of the thesis first examines the position of Russia in the South Caucasus and then proceeds to the analysis of Russian foreign policy towards individual countries of the South Caucasus. Maintaining influence and control over the South Caucasus region has an important role in Russia's domestic and foreign policy. In recent years, it has become apparent that Russia's position is being reduced and is not as unassailable. This is evidenced by the emancipatory efforts of the South Caucasus states to break out from economic, political, and security dependence on Russia. External actors are gradually entering the region, and this directly threatens Russia's hegemonic position and its policy in the South Caucasus.

Keywords: Russia, Russian Foreign Policy, South Caucasus, Armenia, Azerbaijan, Georgia